

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

5. (115.) évfolyam, 6. szám

Megjelent: 2010. december

Felelős kiadó:
dr. Bendzsel Miklós

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Szerkesztőség:
Magyar Szabadalmi Hivatal
1054 Budapest, Garibaldi u. 2., Telefon: 474 5554
Levélcím: Pf. 552, 1370, e-mail: iszjsz@hpo.hu
www.mszh.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440.
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon.

Egyes szám ára: 1680 Ft
Egy évre: 10 080 Ft

MSZH – Nyomda – 2010.002/6

Felelős vezető:
Dürr János

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

dr. Bendzsel Miklós elnök

*Bana Zsuzsanna, Dürr János, dr. Ficsor Mihály, dr. Gonda Imre,
dr. Kiss Zoltán, Kürtös József, Posteinerné Toldi Márta,
dr. Tószegi Zsuzsanna, Ujvári János*

5. (115.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

5. (115.) ÉVFOLYAM 6. SZÁM

2010. december

Békés Gergely – Mezei Péter
A sampling megítélése a magyar szerzői jogban

Dr. Pogácsás Anett
Szerzői jog újratöltve

Veréb Viola
Digitális könyvtárak Európában – szerzői jogi szemmel

Dr. Vida Sándor
A Google-ítélet franciaországi visszhangja

Fórum
Szerzői jogi jogsértés az interneten
Hozzászólás Kovács Gabriella: Folytatódik a küzdelem
az illegális letöltések ellen című cikkéhez

MAGYAR SZABADALMI HIVATAL

TARTALOM

<i>Békés Gergely – Mezei Péter</i>	A sampling megítélése a magyar szerzői jogban	5
<i>Dr. Pogácsás Anett</i>	Szerzői jog újratöltve	33
<i>Veréb Viola</i>	Digitális könyvtárak Európában – szerzői jogi szemmel	41
<i>Dr. Vida Sándor</i>	A Google-ítélet franciaországi visszhangja	65
<i>Fórum</i>	Szerzői jogi jogsértés az interneten Hozzászólás Kovács Gabriella: Folytatódik a küzdelem az illegális letöltések ellen című cikkéhez	74
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	77
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		104
Könyv- és folyóiratszemle		130
Summaries		143

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Gergely Békés – Péter Mezei</i>	Sampling in Hungarian Copyright Law	5
<i>Dr Anett Pogácsás</i>	Copyright reloaded	33
<i>Viola Veréb</i>	Digital libraries in Europe – from copyright aspect	41
<i>Dr Sándor Vida</i>	French echo of the Google judgement	65
<i>Forum</i>	Copyright infringements on the internet. Feedback on Gabriella Kovács's Article "The struggle continues against illegal downloads"	74
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	77
	Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	104
	Rewiev of books and periodicals	130
	Summaries	143

A SAMPLING MEGÍTÉLÉSE A MAGYAR SZERZŐI JOGBAN

Immár több mint két év telt el azóta, hogy a jelen folyóirat hasábjain olvasni lehetett a digitális sampling szerzői jogi megítéléséről.¹ Az a tanulmány az alapoktól indulva mutatta be a témakör elméleti és gyakorlati kérdéseit az Egyesült Államok jogrendszerében. Bármily meglepő is azonban, az Egyesült Államokban – több bírósági ítélettől eltekintve² – máig nem született világos és megnyugtató válasz a digitális sampling kezelésére. Annak ellenére sem, hogy ez a technológia a mai zenei szórakoztatóipar meghatározó eleme évtizedek óta, s ezért pontos megítélése nemcsak jogi, hanem gazdasági értelemben is fontos lenne.

Ennél még kevesebb forrás foglalkozik a témakörrel a magyar szerzői jog világában. Csúppán néhány írásban lehetett ezzel kapcsolatos állásfoglalásról olvasni,³ publikált jogeset pedig nem volt ismert. 2010-ben viszont történt egy olyan eset, amellyel a legnagyobb hírportálok is kiemelten foglalkoztak.⁴ Az amerikai zeneipar egyik sztárja, Christina Aguilera megjelentette *Woohoo* című dalát, amelyben felismerhetően samplingelte Kovács Kati énekehangját az *Add már, Uram, az esőt!* című dalból.⁵

E hír, illetve maguknak a daloknak a hallatán bárki számára világossá válhatott, hogy mi is az a sampling, még akkor is, ha maga a kifejezés nem annyira elterjedt a hétköznapiakban. A sampling (kb. „mintavétel”) – leegyszerűsítve – olyan stúdiótechnikát takar, amelyben egy hangfelvétel egy részét lemásolják, majd annak módosításával és más elemekkel történő kombinálásával új zenét hoznak létre. Más szavakkal: a samplingelő egy zenei részletet több-kevesebb módosítással egy új hangfelvételébe illeszt be.⁶

Bár laikusok számára a kérdéses zenei részlet felismerése az említett Kovács Kati-hangfelvételnél nem egyszerű, azonban a felhasználás vitathatatlan. A digitális technológiák és a

¹ Mezei Péter: Digitális sampling az amerikai szerzői jogban – Sírba szálltok „groove robbers”? Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 3. sz., 2008. június, p. 5–24.

² Bridgeport Music, Inc., et al. v. UMG Recordings, Inc., et al., 585 F.3d 267 (2009).

³ Gyenge Anikó: Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. évf. 3. sz., 2002. június, p. 26–27. Az Egyesült Államok, valamint három európai ország (Magyarország, Németország és Ausztria) jogrendszerének összehasonlítását végezte el PhD-értekezésében Mezei Péter. Ezt lásd Mezei Péter: Digitális sampling és fájlcseré. Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, 2010, p. 75–126.

⁴ A hírt az MTI is közölte, majd megtalálható volt a legtöbb hírportálon. Így lásd például az Index híradását: http://index.hu/kultur/showbiz/2010/06/11/christina_aguilera_feldolgozta_kovacs_katit/ vagy a HVG cikkét: http://hvg.hu/kultura/20100610_christina_aguilera_kovacs_kati_feldolgoza. Az ügyet feldolgozta a Magyar Szerzői Jogi Fórum és a Magyar Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Egyesület közös szakmai blogja, az E.SZER.INT is. Lásd: http://eszerint.blog.hu/2010/06/15/a_kovacs_kati_ugy.

⁵ A dalok párba állítva megtalálhatók a www.whosampled.com oldalon.

⁶ A technológia ismertetését lásd Mezei: i. m. (1), p. 6.; Mezei: i. m. (3), p. 77–78.

szerzői jog viszonya iránt érdeklődők számára ezért e példa igazi csemeget jelent, ami egyben lehetőséget teremt arra is, hogy a példa aktualitását kihasználva alaposan szemügyre vegyük a sampling magyar szerzői jogban elfoglalt helyét.⁷

Az alábbi tanulmány szerzői mindezeknek megfelelően megvizsgálják, hogy a szerzői jogokkal bíró zeneszerzők és dalszövegírók, illetve szomszédos jogi védelemmel bíró előadóművészek és hangfelvétel-előállítók milyen védelemre tarthatnak igényt, illetve – mindezt megfordítva – mennyiben lehetséges, hogy egy zenei részletet mások (akár profi zenészek) a szabad felhasználások körében engedély és díjfizetés nélkül felhasználjanak.

A tanulmány első fejezete a vagyoni jogokkal, illetve az ezekhez kötődő korlátozásokkal, kivételekkel foglalkozik, a második fejezet pedig a személyhez fűződő jogokat járja körbe. Ezt követően szemügyre vesszük a hivatkozott Kovács Kati-dal felhasználásával kapcsolatos információkat, majd – lévén e felhasználás nem vezetett jogvitához – egy szimuláció segítségével arra igyekszünk választ találni, hogy ha valaki Christina Aguilera-hoz hasonló módon samplingelne hazánkban, akkor e cselekménye a magyar jog alapján szükségessé tenné-e a szerzői és szomszédos jogi jogosultak engedélyét, vagy esetleg beleszne az valamely szabad felhasználás esetkörébe.

I. A SAMPLING A VAGYONI JOGOK SZEMPONTJÁBÓL

1.1. Általános megjegyzések

A vagyoni jogokkal összefüggésben két kérdést szükséges mind a szerzői jogosultak, mind a szomszédos jogi jogosultak tekintetében vizsgálni a sampling kapcsán. Egyrészt a samplingelés mindig egy hangfelvétel (és ezen keresztül az alapul szolgáló zenemű, valamint előadóművészi teljesítmény) kisebb-nagyobb részét érinti. Ez azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy a kérdéses részlet feltétlenül jogvédelemmel bírna. Első lépésként ezért azt szükséges megvizsgálni, hogy a zenemű, illetve az előadás, hangfelvétel érintett részlete mely feltételek mellett jogosult védelemre.

Ezt követően azt kell megvizsgálni, hogy van-e a magyar jogrendben olyan szabad felhasználási esetkör, amelyre hivatkozva a hasznosító mentesülhet az engedélykérésre, illetve a díjfizetésre vonatkozó kötelezettségek alól.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) vagyoni jogokról szóló III. fejezete – szemben például a felhasználási szerződésekről szóló V. fejezettel – nem

⁷ Az alábbiakban hangsúlyozottan a hatályos magyar jogi szabályozás bemutatására, értékelésére teszünk kísérletet, azonban a megfelelő jogirodalom és joggyakorlat híján sok esetben szorulunk majd arra, hogy érveink megerősítésekor külföldi forrásokra hagyatkozzunk.

tartalmaz olyan utaló rendelkezést, amely annak szabályait legalább némely szomszédos jogi jogosultak esetén is alkalmazandóvá teszi. Az Sztj. szomszédos jogi fejezete azonban csak akkor marad értelmezhető, ha a szerzői jogi szabályozás egyes alapelemei (így például a vagyoni jogi fogalmakat meghatározó rendelkezések) ilyen utaló szabály nélkül is alkalmazandók.⁸ E körülményből fakadóan a jelen fejezet együttesen tárgyalja a szerzői és szomszédos jogi jogosultakat, és csak a fontosabb különbségekre hívja fel külön a figyelmet.

A vagyoni jogoktól függetlenül vizsgálandó a személyhez fűződő jogok esetleges sérelme, amellyel a későbbiek során külön foglalkozunk.

1.2. A védelemre jogosult részletek

Az olyan szerzői művek, illetve azok részletei, melyek önálló védelemre nem tarthatnak igényt, Magyarországon szabadon samplingelhetők.⁹ A védelem hiányának oka lehet például az, hogy a zenemű védelmi ideje már lejárt, vagy hogy a védelem kizárt (például népzenei alkotások esetén). A samplingtechnika lényege, hogy egy korábban rögzített előadásból kis(kisebb) részleteket emel ki, ami szükségszerűen megvalósítja az előadás csonkítását. Mivel azonban a sampling nem tekinthető egységes fogalomnak,¹⁰ és a pár másodperces zenei periódusok átvétele ugyanúgy beletartozik, mint egy-egy hang kiemelése, ezért a vizsgálatot a terjedelem vonatkozásában is el kell végezni. Az előzőeken túl vizsgálandó ezért az is, hogy az alkotásban elhangzó egyes zenei elemek önmagukban egyéni, illetve eredeti jellegűek-e.

Kiemelendő, hogy önmagában a szerzői jogi védelem hiányából nem lehet következtetést levonni a szomszédos jogi oltalom kérdésében. Ennek oka, hogy a népművészet alkotásainak előadásai oltalom alatt állnak, továbbá, hogy a hangfelvételek esetén a védelemnek nem feltétele a személyes jelleg bármilyen megjelenése.

Az Sztj. 4. §-ának (1) bekezdéséből – különösen annak „aki” fordulatából – következően a magyar szerzői jogban *szerzői művet kizárólag természetes személy alkothat, s az alkotásnak a szerző akaratát kell kifejezésre juttatnia.*¹¹ Ennek megfelelően a természet zörejei,

⁸ Lásd Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. CompLex Kiadó, Budapest, 2006, p. 379.

⁹ Lásd Nils Bortloff: Tonträgersampling als Vervielfältigung. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 1993, p. 477.; Frank Tyra: Alter Hut bleibt in Mode – Rechtliche Aspekte des Samplings im Bereich der sog. Dancemusic. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 2001, p. 54.; Gyertyánfy: i. m. (8), p. 113.

¹⁰ Mezei: i. m. (3), p. 77.

¹¹ Gyenge: i. m. (3), p. 25.; Tyra: i. m. (9), p. 51–52.; Emil Salagean: Sampling im deutschen, schweizerischen und US-amerikanischen Urheberrecht. UFITA-Schriftenreihe, Band 248, Nomos, Baden-Baden, 2008, p. 71.; Egy távoli példával élve: egy blogfeljegyzés is tekinthető szellemi alkotásnak, feltéve, hogy az írója ember, és „eredetileg alkot”. Ezzel ellentétben egy cserepes virág blogja, mely a növény bioelektromos jeleinek vételére alkalmas szenzor által „lefordított üzenetekből” áll (például „Ma felhős nap volt. Fáztam.”), érdekesnek nevezhető, de semmiképp sem képez szerzői művet.

a gépek által kreált hangok önmagukban nem részesülhetnek jogvédelemben,¹² ugyanakkor nem kizárt (sőt, a kortárs komoly- és könnyűzenében gyakorta előfordul¹³), hogy ilyen elemekből szerzői jogi védelmet élvező alkotás készüljön.¹⁴ Ebből következően a műnek a természet vagy az emberi környezet hangjaiból álló részlete is szerzői jogi védelem alatt áll, ha a részlet egyébként azonosítja a művet.

Az általános felfogás szerint egy hang felhasználása ugyancsak nem jogsértő, mivel az önmagában nem rendelkezhet a szükséges egyéniséggel, eredetiséggel.¹⁵ A védelem ilyen – alapvetően mennyiségi szempontokat figyelembe vevő – korlátozása összefügg azzal, hogy az egyes hangok felhasználására biztosított monopolhelyzet nem állna összhangban a szerzői jog alapvető céljaival.¹⁶ Éppígy nem tekinthető eredetinek, főleg nem egyéninek egyetlen hang véletlenszerű megismétlése.¹⁷

¹² Kiváló példa erre a német elektronikus zenei irányzatot képviselő Kraftwerk „Radioaktivität” című dalában hallható Geiger-számláló.

¹³ Ifj. Kurtág György, Márton András és Lengyelfi Miklós Sc.Art elnevezésű zenekara például „űrhangok” felhasználásával készítette el a Jól temperált univerzum című lemezét. Ilyen alkalmazott űrhang volt a mikrohullámú háttérsugárzás vagy a Föld légkörének ütköző elektronok hangja, illetve az űrszondák által égitestek környezetében rögzített egyes hangok. (Lásd erről részletesen a Márton Andrással készített interjút: <https://www.dalok.hu/scart/hirek/1/hir/545#>.)

¹⁴ A német szerzői jogi dogmatika szerint az olyan dalszöveg, amely verbális, gondolati vagy érzelmi tartalommal (németül: „verbaler, gedanklicher oder gefühlsmässiger Inhalt”) nem rendelkezik, nem részesíthető védelemben. Lásd: Tyra: i. m. (9), p. 53. Ez a felfogás azonban nem ad megnyugtató választ arra a kérdésre, hogy az ilyesféle tartalommal nem rendelkező „halandzsanyelv” eredetinek tekinthető-e. Az Egyesült Államokból hozható példa szerint a „brrr” és „hugga hugga” szavak kifejezőmódja eredetinek bizonyult. Lásd: Tin Pan Apple, Inc. v. Miller Brewing Co., Inc., 30 U.S.P.Q.2d 1791 (1994), p. 1794. Annál is inkább fontos ez a kérdés, mert az ilyen szövegek több zenei stílusban is kiemelt jelentőséggel bírnak. Így például az 1990-es évek népszerű előadója volt Scatman John (akinek már neve is utal a „halandzsanyelv” használatára) avagy a napjainkban is népszerű az Opus zenekar „Life is Life” című dalának a szövege tartalmaz egy felejthetetlenül vált, kétségtelenül eredeti, ám különösebb értelemmel nem bíró sort: „labadab dab dab life”.

¹⁵ BGH 26.9.1980 (I ZR 17/78) – „Dirlada”. In: Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 1981, p. 268.; Bortloff: i. m. (9), p. 477.; Bianca Müller: Die Klage gegen unberechtigtes Sampling. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 1999, p. 556.; Tyra: i. m. (9), p. 54–55.; Manfred Rehlinger: Urheberrecht, 15., Neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, München, 2008: p. 74. Ezzel az általános vélekedéssel ellentétes álláspontot csak kevesen képviselnek. Ezek vázlatos ismertetését lásd: Salagean: i. m. (11), p. 88–89.

¹⁶ Artur-Alex Wandtke, Winfried Bullinger (szerk.): Praxiskommentar zum Urheberrecht, Verlag C. H. Beck, München, 2002, p. 21.

¹⁷ A szerzők ugyanakkor nem zárják ki annak lehetőségét, hogy akár egy zenei hangból – vagy akár egyetlen dob hangjának felhasználásával – is alkotható önálló védelmet élvező szerzői mű, továbbá akár egyetlen hang előadása is eredményezhet előadóművészi oltalmat. Miközben John Cage 4’33” (amely 4 perc 33 másodperc „csöndet” tartalmaz) szerzői jogi védettsége vitatható lehet, maga a hangfelvétel önálló oltalmat élvez, mind azon a felvétel során jelen lévő közönség „zörejei” hallhatóak.

Az azonosíthatóság minden esetben egyedileg vizsgálandó, de akár 1-2 másodperces terjedelmű minták is azonosíthatóvá tesznek egy-egy művet, előadást (főleg a könnyűzenei művek, vokális előadások esetén). Az azonosíthatóság során annak van jelentősége, hogy a nyilvánosság tagjai is képesek-e a mű, illetve előadás egyedi attribútumaiból az adott forrást azonosítani, ez pedig nyilvánvalóan alacsonyabb szint, mint ha szakértői azonosításra kerülne sor.

Világos, általánosan alkalmazandó és egyértelmű meghatározást azonban már nem lehet adni a tekintetben, hogy a több hangból álló részletek mikor válnak egyéni, eredeti jellegűvé. Ennek megállapítása minden esetben az adott mű, továbbá az érintett részlet elemeinek (például azok váratlansága vagy kiszámíthatósága, divatkövető jellegük vagy egyedi stílusjegyeik stb.) vizsgálatát igényli.

1.3. Többszörözés

Magyarországon a szerzői jogilag védett művek egészének vagy valamely azonosítható részének minden olyan anyagi formában való rögzítése, amely az emberi érzékszervek által közvetlenül vagy közvetve hozzáférhetővé válik, *többszörözésnek tekintendő*.¹⁸ Ennek megfelelően a samplingelés lételemének tekinthető mintavételezés, vagyis egy hanganyag rögzítése egy új, az eredetitől eltérő adathordozón (például egy szintetizátor memóriájában vagy egy számítógép merevlemezén) többszörözésnek minősül.¹⁹ Érdeemes megjegyezni azonban, hogy mivel napjainkban a forrásművek jellemzően gond nélkül beszerezhetőek digitális adathordozókon (is), ezért a samplinghez szükséges digitalizálási fázis jelentősége csökkenőben van.²⁰ Ezenfelül akkor is többszörözésről beszélhetünk, ha a sampling eredményeként létrejött mű létrehozója a mintát az új alkotásba beilleszti, illetve ha erről a műről további másolatokat készít.

Végso soron mivel a művet kizárólag a szerző, az előadóművész, illetve a hangfelvétel-előállító jogosult többszörözni, illetve erre másnak engedélyt adni,²¹ ezért a forrás egészének

¹⁸ Így az Szjt. 18. §-ában található rendelkezések [az (1) bekezdés két esetköre és a (2) bekezdésben található felsorolás zeneművekre alkalmazható tagmondatai] kivétel nélkül szóba jöhetnek a samplingelés kapcsán. Ezek közül a legfontosabbnak az alábbi kettő tűnik: „másolat készítése a rögzítésről” [(1) bekezdés a) pont], illetve „a mű tárolása digitális formában elektronikus eszközön” [(2) bekezdés 4. tagmondat]. Lásd: Gyertyánfy: i. m. (8), p. 113–114. Ehhez hasonlóan például a német dUrhG 16. § (2) bekezdése, és az osztrák öUrhG 15. § (1) bekezdése is ugyanerre enged következtetni. Ezzel összefüggésben lásd: Müller: i. m. (15), p. 556.

¹⁹ Természetesen technológiailag másfajta többszörözést jelent, azonban jogilag semmi eltérést nem mutat a forrásművek/előadások analóg módon (vagyis nem digitális jelek formájában) való többszörözése. A továbbiakban ennek említése azonban azért sem szükséges, mivel napjainkból nehezen hozható példa az analóg samplingelésre.

²⁰ Mezei: i. m. (3), p. 77.

²¹ Szjt. 16. §; dUrhG 16. §; öUrhG 15. §.

vagy bármely védelemre jogosult, azonosítható részletének a jogosult hozzájárulása nélkül történő többszörözése e kizárólagos vagyoni jog megsértését eredményezi.²² Fontos azonban megjegyezni, hogy mivel a vagyoni jogok korlátlan jellegét megtörik a szabad felhasználások (amelyek a többszörözési jogot szokták leginkább érinteni), ezért amennyiben a tényleges többszörözés beilleszthető valamely szabad felhasználási eset keretei közé, akkor a felhasználó mentesül az engedélykérésre, díjfizetésre vonatkozó kötelezettség alól.²³

Az előadóművészek és hangfelvétel-előállítók vagyoni jogaival összefüggésben érdemes kiemelni, hogy a sampling kizárólag már rögzített előadás, illetve korábban rögzített hangfelvétel felhasználásával valósítható meg, lévén a hasznosítani kívánt részletet szükségszerűen egy e célt szolgáló eszközre (a samplerre) kell rögzíteni.

1.4. Átdolgozás

A művek átdolgozása, illetve annak engedélyezése ugyancsak a szerzők kizárólagos jogosultságát képezi.²⁴ Átdolgozás alatt a forrásművek olyan feldolgozását kell érteni, amelynek keretei közt az átdolgozó szerző az eredeti mű mondanivalóját felismerhetően hagyva, azonban annak formáját vagy tartalmát megváltoztatva új, egyéni, eredeti alkotást hoz létre.²⁵ Ez annyit tesz, hogy a másodlagos mű sosem lehet azonos az átdolgozott forrással.²⁶ Az átdolgozás alkotóját ezen eredeti alkotótévekenységére tekintettel ugyancsak szerzői jogok illetik meg, azonban „az átdolgozó szerzői joga csupán addig terjed, ameddig az eredeti művön végzett változtatásai”.²⁷

Tekintettel arra, hogy a samplingelés során a másolt részlet legtöbbször digitális módosításokon is átesik, indokolt elhatárolni egymástól az átdolgozást és a többszörözést. Ebből a szempontból a döntő tényezőt az átalakítás adja. Addig, amíg az eredeti műből mindössze részleteket emelünk ki (vágunk ki, rövidítünk le) annak további megváltoztatása nélkül, elsősorban többszörözésről beszélhetünk. Az átdolgozás akkor merül fel, ha *valamilyen új*

²² Gyertyánfy: i. m. (8), p. 113–114.; Andreas Spieß: Urheber- und wettbewerbsrechtliche Probleme des Sampling in der Popmusik. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 1991, p. 532–533.; Tyra: i. m. (9), p. 55.; Salagean: i. m. (11), p. 95–97.

²³ A kérdéskör további tárgyalását lásd alább: I.3. alpont.

²⁴ Sztj. 29. §; dUrhG 23. §; öUrhG 5. és 14. §.

²⁵ Hagyományosan a különféle műfajok közötti feldolgozásokat (megfilmesítés, megzenésítés, színdarabra átírás stb.), illetve a fordítást szokás ide sorolni. Átdolgozásnak tekinthető azonban az is, ha az eredeti alkotásra egy új hanganyagot kevernek. Lásd: SZJSZT 23/2003 – „Filmalkotás jogosulatlan bemutatása közgyűjteményben” (www.mszh.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenye/2003/2003PDF/szjszt_szakv_2003_023.pdf), p. 4.

²⁶ BGH 21.11.1952 (I ZR 56/52) – „Überspielen von Schallplatten”. In: Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht, 1953, p. 141.

²⁷ Gyenge: i. m. (3), p. 18.

jelentéstartalommal (vagy formával) *ruházzuk fel a kérdéses részletet*, és ennek eredményeként új mű jön létre.²⁸

A fentebb előadottakra, a samplingelés jellemző területi korlátozottságára tekintettel, illetve a felhasználás jellege miatt a samplingelés ritkán eredményezi a forrásmű tényleges átdolgozását (persze ennek lehetősége nem kizárt). Az átvett zenei részletek általában csekély terjedelműek és csekély tényleges változtatáson esnek át, új jelentéstartalommal pedig viszonylag ritkán ruházzák fel a kérdéses részletet.

Az előadóművészeknek, illetve a hangfelvétel-előállítóknak az Szjt. által biztosított vagyoni jogok között nincs olyan, amely a szerzői átdolgozáshoz hasonlítana, erre tehát nem terjed ki az előadóművészek, illetve a kiadók engedélyezési joga. Az előadó mégsem teljesen eszköztelen az átdolgozások vonatkozásában, mivel az előadás torzítását, csorbítását stb. is megvalósító átdolgozást az előadó – a személyhez fűződő jogok érintettsége okán – megtilthatja, ha az egyébként sérelmes lenne a becsületére vagy a hírnevére.²⁹ E személyhez fűződő jogról később részletesen említést teszünk.

1.5. További vagyoni jogok

Szükségtelennek tűnik a továbbiakban terjedelmesen foglalkozni a szerzők és a szomszédos jogi jogosultak egyéb vagyoni jogosultságaival. Mivel a vagyoni jogok elkülönülten kezelendők egymástól, ezért a többszörözésen, átdolgozáson felül főszabály szerint a terjesztés, nyilvános előadás, esetleg nyilvánossághoz közvetítés (nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel) esetén a samplingelő ugyancsak köteles engedélyt kérni a jogosulttól.³⁰ Ezek azonban már csak úgy mond „súlyosbító” körülmények, magát az engedélykérés szükségességét nem befolyásolják, elmulasztásuk esetén pedig inkább az alkalmazandó jogkövetkezmény szempontjából bírhatnak különös jelentőséggel. Ahogy azt A szerzői jogi törvény magyarázata helyesen jelezte: a többszörözés legtöbb esetben csak egyik (első) eleme különféle felhasználások sorozatának.³¹

²⁸ Bortloff: i. m. (9), p. 481.; Salagean: i. m. (11), p. 97–98. A többszörözés és az átdolgozás elhatárolásával összefüggésben szükséges felhívni a figyelmet egy, a magyar, illetve a német szabályozás között megfigyelhető különbségre. Míg az Szjt. 29. §-a szerint „a szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon”, addig a dUrhG 23. §-a alapján zeneművészeti alkotások átdolgozásához (a másodlagos mű elkészítéséhez) nincs szükség a szerzői jogosultak engedélyéhez. Amihez egyedül szükséges a hozzájárulás, az a másodlagos mű nyilvánosságra hozatala, illetve a terjesztése. Eből az következik, hogy terjesztés híján Németországban a samplingelő legfeljebb csak a többszörözési jogot, hazánkban viszont elvileg mindkét vagyoni jogot képes megsérteni.

²⁹ Ezt lásd részletesen a II. fejezetben.

³⁰ Szjt. 23–25. §; dUrhG 17., 19. és 19a. §; öUrhG 16., 18. és 18a. §.

³¹ Gyertyánfy: i. m. (8), p. 101., 116. A német jog vonatkozásában lásd: Tyra: i. m. (9), p. 55–56.

II. SZABAD FELHASZNÁLÁS

2.1. Bevezető gondolatok

Az előzőekben részletesen bemutatásra került, hogy a samplingelés a szerzők és a szomszédos jogi jogosultak mely vagyoni jogait érintheti közvetlenül. Semmi esetre sem szabad azonban elfelejteni, hogy miközben a szerzői jog a jogosultaknak biztosított monopólium, e monopóliumot annak társadalmi céljai korlátok közé szorítják.³² Ennek megfelelően amennyiben a sampling beleillik valamely szabad felhasználási esetkörbe, e tevékenység megengedettnek tekinthető. E ponton érdemes hangsúlyozni: a szabad felhasználás *kizárólag a vagyoni jogosultságok vonatkozásában biztosít mentességet az engedélykényszer alól*, ennek megfelelően a személyhez fűződő jogok vonatkozásában – lásd alább – további vizsgálatokra van szükség.

A szabad felhasználások tárgyalása során ismét együtt vizsgálhatóak a szerzői és a szomszédos jogi jogosultak, mivel az Szjt. előírásával összhangban amennyiben egy felhasználáshoz nem szükséges a szerző engedélyét beszerezni, ahhoz a szomszédos jogi jogosult engedélye sem szükséges.³³

A szabad felhasználási esetek közül, azok speciális jellege folytán, kevés esély mutatkozik a legtöbbször az alkalmazására. Így nehezen képzelhető el, hogy a szabad felhasználások egyik klasszikus esetére, a *magáncélú többszörözésre*³⁴ sikeres védekezést lehessen építeni. Ezt egyrészt az magyarázza, hogy mivel a magáncélból készített másolat nem hagyhatja el a magáncélú másolatot készítő privát szféráját, ezért az átlagos samplingelő, aki alkotásának megmutatására (nyilvánosságra hozatalára) törekszik, e feltételt nem teljesíti. A törvény másik lényeges kikötése, hogy a másolatok sosem készíthetők jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás céljával. E szabályok fényében bár elvileg nem kizárt, hogy „otthoni” (magán)célra egy természetes személy a többszörözési jogra vonatkozó kizárólagos engedély hiányában is jogszerűen alkalmazza a sampling technikáját, ez nem tekinthető mindennapos cselekménynek. Ha azonban a samplinggel létrehozott hangfelvétel utóbb kereskedelmi forgalomba kerül, a magáncélú másolásra érvényesen hivatkozni nem lehet.

Ehhez hasonlóan elvi szinten az Szjt. legfrissebb módosításakor³⁵ bevezetett *iskolai oktatási célokra alkalmazható „szabad átdolgozás”*³⁶ is segítségül hívható. Ez alapján elképzelhető, hogy oktatási óra keretében, a tanterem falait el nem hagyva a diákok szabadon

³² Vö. az Szjt. preambulumaival („egyensúlyt teremt és tart fenn a szerzők és más jogosultak, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekei között”). Lásd továbbá *Gyertyánfy*: i. m. (8), p. 193–194.

³³ Szjt. 83. § (1) bekezdés.

³⁴ Szjt. 35. § (1)–(3) bekezdés.

³⁵ 2008. évi CXII. törvény a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény módosításáról.

³⁶ Szjt. 34. § (4) bekezdése.

samplingeljenek mások védett műveiből. Világos persze, hogy e jogszabályhely a klasszikus samplingelők által nem lesz alkalmazható.³⁷

2.2. A sampling mint idézés?

Mindezek mellett egyedül az *idézés* hívható érdemben segítségül akkor, ha egy samplingelő a szabad felhasználás keretei között kíván mentesülni az engedélykérés terhe alól. A továbbiakban – eltekintve az idézés fogalmi elemeinek alapos elemzésétől³⁸ – csupán arra koncentrálunk, hogy vajon beilleszthető-e, s ha igen, mennyiben a samplingelés az idézés keretei közé. Ennek részeként különös figyelmet kell szentelni annak a kérdésnek, hogy a samplingelés mennyiben felel meg a hazánkban a bíróságokat is kötő háromlépcsős teszt követelményeinek.³⁹ Az alábbi megállapítások hangsúlyozottan elvi jelleggel bírnak, mivel a tényleges felhasználás jogszerűségének megállapítása csakis eseti jelleggel történhet (ahogy erre a III. fejezetben kísérletet is teszünk). A szerzők véleménye alapján mindenesetre lehetségesnek tűnik beilleszteni a samplingelést az idézés keretei közé, azonban csakis az alábbi szigorú feltételek megvalósulása mellett.

Az idézés fogalmi kellékei között több olyan is van, amelyik nem befolyásolja érdemben kérdésfelvetésünk megválaszolását. Így az Szjt. nem zárja ki azt, hogy zenei művekből, előadóművészi teljesítményekből, valamint hangfelvételekből idézni lehessen.⁴⁰ Idézni ki-

³⁷ Ha lábjegyzetben is, de fontosnak tűnik megemlíteni a Németországban [dUrhG 24. §] és Ausztriában [öUrhG 5. § (2) bekezdés] ismert ún. „szabad használat/átdolgozás” („freie Benutzung”) intézményét. Ennek keretében szerzői művek szabadon használhatók/átdolgozhatók, ha a felhasználás révén teljesen új, eredeti alkotás születik, amelyhez a forrásmű mindössze ihletet, ösztönzést („Anregung”) nyújtott, és a kérdéses részlet az átalakítás hatására már fel sem ismerhető a másodlagos műben, avagy átalakítás nélkül ugyan, de több más motívummal kombinálva az új alkotásban alárendelt szerepet játszik. Lásd: *Salagean*: i. m. (11), p. 104–106. Érdeklőség a német és az osztrák szabályozásban, hogy míg a dUrhG lehetővé teszi az ily módon létrehozott másodlagos művek nyilvánosságra hozatalát és terjesztését, addig erre az öUrhG nem utal. A dUrhG 24. § (2) bekezdése azonban tartalmaz egy fontos megkötést: a „*Melodienschutz*” néven ismert rendelkezés alapján kizárt a „szabad használat”, amennyiben egy másodlagos műnek felismerhetően a forrásmű dallama („*Melodie*”) képezi az alapját. A német joggyakorlat alapján az olyan zenei részlet tekinthető *melódiának*, ami önmagában védelemre jogosult alkotásként értékelhető. Lásd: BGH 3.2.1988 (I ZR 142/86) – „Ein bißchen Frieden”. In: *Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht*, 1988, p. 573. Ebből következően nem valósul meg jogsértés, ha a *samplingelt dallam nem ismerhető fel* a másodlagos műben, illetve ha a samplingelt zenei részlet *nem tekinthető a forrásmű dallamának*, így például a dallam kisebb részét teszi ki. A jogintézménnyel kapcsolatban lásd részletesen *Martin Chakraborty*: Das Rechtsinstitut der freien Benutzung um Urheberrecht. Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 1997.

³⁸ Ezzel összefüggésben lásd *Gyertyánfy*: i. m. (8), p. 198–200.; *Mezei*: i. m. (3), p. 110–118.

³⁹ Szjt. 33. § (2) bekezdés.

⁴⁰ Az Szjt. egyedül a 67. § (5) bekezdésében állít fel korlátokat az idézés tárgyát illetően, ebben azonban a zeneművek nem szerepelnek.

zárólag jogszerűen nyilvánosságra hozott művekből lehet, s e feltétel klasszikusan teljesül samplingelés esetén, mivel a samplinget készítő jellemzően hangsúlyosan hivatkozni kíván egy korábban sikert elért alkotásra (ha nem is lehetetlen, de minden bizonnyal rendkívül ritkán fordul elő, hogy egy nyilvánosságra még nem hozott mű vagy teljesítmény kerüljön így felhasználásra). Az idézésnek ugyancsak fogalmi kelléke, hogy a másodlagos mű eredeti alkotás legyen. Az olyan esetektől eltekintve, amikor a samplingelő szolgai jelleggel illeszti be más művét a saját „alkotásába”, ez a feltétel ugyancsak teljesülni látszik, különösen azért, mert a samplingelési eljárás hagyományosan nagy kreativitást igényel. Megfordítva e tételt a kizárólag samplingelt részletekből álló dalok (ún. „*mash-up*”) világosan kívül esnek e körön.⁴¹ A forrásmegjelölés követelménye ugyancsak könnyen teljesíthető samplingelés esetén: ha nem is „zene közben” (ami nem lehet elvárt), hanem mondjuk a másodlagos mű borítóján vagy az adott művel kapcsolatos leírás részeként.⁴²

Az előbbieket mellett azonban különös figyelmet érdemelnek az alábbiak. Az idézés egyik fajsúlyos feltétele, hogy *a forrás- és a másodlagos mű között tartalmi kapcsolat álljon fenn*. Eszerint a felhasználás nem lehet „cél nélküli”, érdemes azonban látni, hogy az Szjt. nem korlátozza konkrétan nevesített célokra (kvázi esetkörökre) az idézést,⁴³ a konkrét célnak pedig csakis a felhasználás mennyisége tekintetében van jelentősége. Ezt támasztja alá az is, hogy a mintaadó BUE sem nevesít, privilegizál vagy zár ki semmilyen célt.⁴⁴ Ennek fényében indokoltnak tűnik az olyan érvelés elfogadása, amely minden esetben megengedettnek tekinti az idézést, feltéve, hogy erre valamilyen alapos indokkal és a többi fogalmi elem betartása mellett kerül sor.

⁴¹ Erre utaló szakvéleményt tett közzé az SZJSZT is. Lásd: SZJSZT 33/2004 – „Idézés zenei műből” (http://www.hpo.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenyek/2004/2004PDF/szjszt_szakv_2004_033.pdf), p. 2.

⁴² A szakirodalomból lásd például: Gyenge: i. m. (3), p. 23.; Wolfgang Schulz: Das Zitat in Film- und Mediawerken. Zeitschrift für Urheber- und Medienrecht, 1998, p. 224.

⁴³ Annak ellenére sem, hogy a klasszikus felfogás szerint – melyre A szerzői jogi törvény magyarázata is utal – az idézés „hagyományos” céljai közé tartozik a forrásmű tartalmának a magyarázata, kritikai célú hivatkozás vagy egy saját álláspont alátámasztása, esetleg tiszteletadás. Lásd Gyertyánfy: i. m. (8), p. 198–199.

⁴⁴ Lásd: BUE 10. cikk (1) bekezdés. Ezzel megegyező véleményeket lásd: Sam Ricketson: WIPO Study in Limitations and Exceptions of Copyright and Related Rights in the Digital Environment. Standing Committee on Copyright and Related Rights, Ninth Session, Geneva, June 23–27, 2003 (www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/scrr_9_7.pdf), p. 13.; P. Bernt Hugenholtz, Ruth L. Okediji: Conceiving an International Instrument on Limitations and Exceptions to Copyright, Final Report, 2008 (www.ivir.nl/publicaties/hughenoltz/finalreport2008.pdf), p. 51. Érdekes hiba fedezhető fel az Információs társadalmi irányelv [Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról (a továbbiakban: Infosoc-irányelv)] vonatkozó rendelkezésének hivatalos magyar fordításában. Az 5. cikk (3) bekezdés d) pontja alapján szabad felhasználásnak tekinthető a „korábban jogszerűen nyilvánosságra hozott műből vagy más, védelem alatt álló teljesítményből kritikai vagy ismertetési céllal történő idézés ...”. Ez arra enged következtetni, hogy a kritikai vagy ismertetési céltól eltérő okok nem alapozzák meg az idézésre való hivatkozást. Az eredeti angol szöveg viszont az alábbiak szerint szól: „quotations for purposes such as criticism or review, provided that they relate to a work or other subject-matter which has already been lawfully made available to the public ...”. A „such as” kifejezés viszont egyértelművé teszi, hogy a fenti két cél mindössze példa, s nem kizárólagos esetkör.

A felhasználás konkrét célja az *idézés terjedelmi korlátaival* összefüggésben viszont rendkívüli jelentőséggel bír. Az Sztj. ugyanis a „cél által indokolt terjedelmet” privilegizálja, s e terjedelem sosem haladhatja meg a forrásmű egy rövidebb részét.⁴⁵ Következik ez egyrészt a konkrét törvényi meghatározásból,⁴⁶ illetve *a contrario*, az átvétel fogalmából.⁴⁷ Ugyancsak egységes vélekedés szerint a „cél által indokolt terjedelem” kifejezés tartalma egyszerű matematikai műveletek útján nem határozható meg általánosságban, hanem csakis az egyedi esetek fényében.⁴⁸

Ebből tehát az következik, hogy a samplingelési célú idézés *ab ovo* nincs kizárva az idézés köréből. Utalni kell azonban arra is, hogy az SZJSZT szakvéleménye alapján a popzenei előadások esetében az idézésre hivatkozva nem lehetséges a refrén szabad felhasználásként történő felhasználása, mivel a refrén sűrített, tömörített módon tartalmazza a mű (előadás) esszenciáját, így az a mű (előadás) lényegi részének tekintendő.⁴⁹

Az idézés fogalmi elemei közül ugyancsak kiemelkedik a mű integritásához fűződő jogból levezetett azon feltétel, miszerint *az idézetnek az eredetivel megegyezőnek vagy ahhoz hűnek kell lennie*. A szerzői jogi törvény magyarázata szerint a „szó szerinti, de kihagyásos vagy szövegösszefüggéseiből kiragadó idézés torzító, így jogellenes”.⁵⁰ Ennek az érvelésnek ellentmondani látszik az idézés mindennapi gyakorlata, s nehezen képzelhető el, hogy e tanulmány szerzőit azért vonják kérdőre, mert valamely lábjegyzetben az idézett anyag téma szerint szükségtelen részét kihagyták, feltéve, hogy ezzel nem torzították a forrás jelentését, tartalmát. Sokkal indokoltabbnak tűnik úgy fogalmazni, hogy a „kihagyásos” idézés csak akkor eredményez jogsértést, ha az egyben a szövegösszefüggésből is kiragadó jellegű. A jogsértés ugyanakkor elsősorban a személyhez fűződő jogokat érinti ebben az esetben.

Mindezek fényében a forrás átalakításával nem járó samplingelés az eredetivel „szó szerinti” egyezőséget mutat, s ezért az idézés e fogalmi feltételének keretei közé illik, *a contrario* jelentős átalakítás esetén az idézés előírásai nem biztosítanak kimentési lehetőséget, egyúttal az integritás joga is sérülni látszik.

Utolsó elemként az idézés és a nemzetközi multilaterális szerzői jogi normákból átvett *háromlépcsős teszt* kapcsolatáról érdemes röviden beszélni. Érdekeség, hogy bár a BUE eredendően a „*tisztességes gyakorlat*” („*fair practices*”) kifejezést alkalmazta az idézés fogalmi korlátjaként, a későbbi egyezmények (így a TRIPS, a WCT, a WPPT és az Infosoc-irányelv

⁴⁵ Gyertyámfy: i. m. (8), p. 199. A német jogirodalomból lásd Schulz: i. m. (42), p. 222.

⁴⁶ Az Sztj. 34. § (1) bekezdése kifejezetten a mű „részletéről” tesz említést.

⁴⁷ Az Sztj. 34. § (2) bekezdésének utolsó mondata szerint: „átvételnak minősül a mű olyan mértékű felhasználása más műben, amely az idézést meghaladja.”

⁴⁸ Gyertyámfy: i. m. (8), p. 199. A német jogirodalomból lásd Gerhard Schricker (szerk.): Urheberrecht – Kommentar, 3., Neubearbeitete Auflage. C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 2006, p. 1029.

⁴⁹ SZJSZT 33/2004, p. 2.

⁵⁰ Gyertyámfy: i. m. (8), p. 199.

is)⁵¹ a *háromlépcsős tesztet* valamennyi szabad felhasználási esetkörre alkalmazandó normává bővítették. E nemzetközi előírásoknak tűnik eleget tenni az Szjt., amely a szabad felhasználás általános szabályai keretében írja elő e teszt figyelembevételét valamennyi esetben. Ezt az SZJSZT gyakorlata is megerősíti.⁵² Így – az Szjt. 33. §-ának (2) bekezdésében foglaltakkal összhangban – az idézés is „*csak annyiban megengedett, illetve díjtalan, amennyiben nem sérelmes a mű rendes felhasználására, és indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, továbbá amennyiben megfelel a tisztesség követelményeinek, és nem irányul a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra*”.

Mindezek mellett azonban világosan látni kell, hogy a *háromlépcsős teszt* nemzetközi normaszövegei⁵³ alapján a *teszt a jogalkotók kezét köti*, s ez alapján a törvényhozó csakis olyan szabad felhasználási esetköröket vezethet be nemzeti jogában, amelyek e teszt faktoraival, lépcsőivel összhangban állnak. Erre enged következtetni egyrészt az, hogy az Szjt. 33. § (2) bekezdése mellőzi a háromlépcsős teszt első lépcsőjének említését (lévén annak a jogalkotó már eleget tett), másrészt hogy a szabad felhasználás esetköreinek a kialakítása alapvetően törvényhozási feladat.⁵⁴

A háromlépcsős teszt hazai megszövegezése alapján azonban a *teszt második és harmadik faktora (illetve valójában negyedik és ötödik lépcsője is) a jogalkalmazó vállára is konkrét terhet ró*, vagyis a bíró köteles megvizsgálni, hogy a felhasználás összhangban áll-e valamennyi tényezővel. Ennek tárgyalásakor érdemesnek tűnik segítségül hívni a Kereskedelmi Világszervezet (WTO) berkeiben lefolytatott eljárás során készített jelentést, melynek feladata a háromlépcsős teszt TRIPS-megállapodásban foglalt megszövegezésének értelmezése volt.⁵⁵

A teszt *második lépcsője* a művek jogosult általi rendes felhasználásának⁵⁶ korlátozását akadályozza meg. E szerint „a mű felhasználásának minden olyan formáját, amely számottevő gazdasági vagy gyakorlati fontossággal bír vagy bírhat, elvileg fenn kell tartani a szer-

⁵¹ Ezek összehasonlításával kapcsolatban lásd: Mezei: i. m. (3), p. 116–118.

⁵² SZJSZT 39/2000/1–2 – „filmek engedély nélküli bemutatása; az okozott vagyoni hátrány” (http://www.hpo.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenyek/2000/2000PDF/szjszt_szakv_2000_039.pdf), p. 1.; SZJSZT 23/2003; „Filmalkotás jogosulatlan bemutatása közgyűjteményben” (http://www.hpo.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenyek/2003/2003PDF/szjszt_szakv_2003_023.pdf), p. 5.; SZJSZT 07/08/1 – „Szerzői művek online fájlcsere rendszerének segítségével megvalósuló felhasználása”. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 3. (113.) évf. 4. sz., 2008. augusztus, p. 119.

⁵³ TRIPS 13. cikk; WCT 10. cikk; WPPT 16. cikk; Infosoc-irányelv 5. cikk (5) bekezdés.

⁵⁴ SZJSZT 17/2006 – „A jogellenes forrásból történő másolás kérdése”. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111. évf.) 4. sz. 2006. augusztus, p. 236.

⁵⁵ A WTO-panel elsődleges feladata annak megállapítása volt, hogy az USCA 110. § (5) bekezdése (ún. „Fairness in Music Licensing Act”), amely a meghatározott alapterületnél nem nagyobb éttermeket („food service and drinking establishment”) és egyéb üzleti létesítményeket („business establishment”) mentesítette a rádiós és televíziós sugárzásoknak a fogyasztók számára érzékelhetővé tételéből eredő díjfizetési kötelezettségük alól, megfelelt-e a háromlépcsős teszt követelményeinek.

⁵⁶ A hivatalos angol terminológia a kiaknázás („exploitation”) kifejezést alkalmazza.

ző javára; az olyan kivételek, amelyek korlátozhatják a szerző számára ebben a tekintetben nyitva álló lehetőségeket, elfogadhatatlanok lennének.”⁵⁷ A WTO-panel szerint a művek rendes kiaknázása akkor kerülhet konfliktusba a vitatott törvényi kivétellel/korlátozással, ha az utóbbi által lefedett konkrét felhasználás „gazdasági értelemben versenybe száll azokkal a felhasználási módokkal, melyekből a szerző az adott művön fennálló jogából eredően normális keretek között gazdasági értékre tenne szert, ... és ezáltal [a szerzőt] lényeges vagy kézzel fogható kereskedelmi haszontól fosztják meg.”⁵⁸

E megállapítások fényében úgy tűnik, hogy továbbra is lehet érvelni a samplingelés mellett. Egyrészt a samplingelők többsége régi, gyakran már elfeledett dalok részleteit használja forrásul. A másodlagos művek pedig a legtöbb esetben a forrásműtől teljesen eltérő piactól (stílust és rajongókat) céloznak meg. Egy ilyen felhasználás, feltéve, hogy nem túlzott mértékű, nem úgy tűnik, hogy versenybe szállna (tudna szállni) az eredeti alkotással. A fenti mondat másik tétele sem tűnik teljesen igazoltnak. A zeneművek „normális” gazdasági kiaknázása ugyanis bevett, működő mechanizmusokra utal, ami viszont a samplingelés kapcsán nem létezik, elsősorban annak eseti jellege folytán.

A *harmadik lépcső* alapján minden a szerzők jogos érdekeit indokolatlanul károsító kivétel és korlátozás ütközik a háromlépcsős tesztel. Mivel gyakorlatilag minden, a szerzőn kívüli személyek által végrehajtott felhasználás potenciálisan károsíthatja a jogosult érdekeit, a BUE stockholmi konferenciáján az „indokolatlan” („*unreasonable*”) kifejezés szövegbe ágyazása mellett döntöttek.⁵⁹ Ezzel sikerült garantálni, hogy a tesztel érdemben lehessen vizsgálni minden konkrét felhasználást, amelyek így nem tekinthetők *ab ovo* jogellenesnek.

A WTO-panel értelmezése szerint akkor „indokolatlan” a károsítás, amennyiben „a kivétel vagy a korlátozás a szerzői jogosult bevételeiben indokolatlan veszteséget okoz, vagy képes okozni.”⁶⁰ Az olyan esetekben, amikor a felhasználó csekély terjedelemben samplingel egy forrásműből, és jelentős szellemi energiák befektetésével alkotja meg saját dalát, ilyen veszteség nem merül fel.⁶¹

Végül érdemes említést tenni az Szjt. úgymond „*negyedik*” és „*ötödik*” *lépcsőjéről*. Ezek szerint a felhasználásnak meg kell felelnie a tisztesség követelményeinek, illetve nem irányulhat a szabad felhasználás rendeltetésével össze nem férő célra.⁶² Samplingelés esetén, ha

⁵⁷ A BUE stockholmi módosításával kapcsolatos iratokból idézi: SZJSZT 17/2006, p. 240–241.

⁵⁸ WT/DS160/R, 15 June 2000 (www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/1234da.pdf), 6.183. pont (a továbbiakban: WTO-panel).

⁵⁹ SZJSZT 17/2006, p. 241.

⁶⁰ WTO-panel, 6.229 pont.

⁶¹ Sőt a másodlagos művek akár még hozzá is járulhatnak az eredeti alkotás vagy zenekar népszerűségének (újbolí) emelkedéséhez.

⁶² Ezek a „lépcsők” egyik fent említett nemzetközi jogi dokumentumban sem szerepelnek kifejezetten, azonban az SZJSZT irányadó állásfoglalása szerint mindkettő levezethető a BUE egyes rendelkezéseiből. Pont az idézéssel kapcsolatos 10. cikk tartalmaz utalást mind a tisztesség követelménye („fair practice”), mind a rendeltetészerű célra. Lásd: SZJSZT 17/2006, p. 235–236.

a felhasználási cselekmény megfelel az idézés fogalmi elemeinek, és – összhangban a teszt második és harmadik lépcsőjével – nem okoz sérelmet a forrásmű jogosultjának, teljesülni látszik a „negyedik” lépcső is. Az ötödik tétel kapcsán pedig hangsúlyozottan utalni kell arra, hogy a rendeltetésszerűség követelménye – a BUE megszövegezésével összhangban – a felhasználás mértékét, vagyis mennyiségét szorítja korlátok közé. Ez a feltétel egy csekély mértékű sampling esetén adotttnak tekinthető.

Zárásként érdemes az Infosoc-irányelv egy rendkívül furcsa rendelkezésére felhívni a figyelmet, amely a digitális samplingelésre végzetes csapást mérhet. Az irányelv 6. cikkének (1) bekezdése alapján ha valaki a művek és más, jogi védelem alatt álló teljesítmények engedély nélküli felhasználásának megakadályozására hivatott technológiai intézkedéseket oly módon kerüli meg, hogy tudja, vagy kellő gondosság mellett tudnia kell arról, hogy cselekményének a célja ezen intézkedés megkerülése, akkor ezért felelősséggel tartozik.

A 6. cikk (4) bekezdése ugyan lehetőséget teremt kivételek kialakítására ez alól, meglepő módon azonban e kivételek között nem szerepel az idézés. Az Szjt. 95/A. § (1) bekezdése megegyezik a fenti normaszöveggel.

A jelzett probléma jelentőségét nagymértékben csökkenti, hogy a fizikai hanghordozók piacán igen kevés a hatásos műszaki intézkedéssel védett hangfelvétel, továbbá, hogy a hatásos műszaki intézkedés megkerülését sem az Szjt., sem a nemzetközi jogforrások nem szankcionálják, amennyiben annak eredményeként csak szerzői jogilag irreleváns cselekmények válnak lehetővé.⁶³ Ezt az érvelést támasztja alá a WIPO titkársága által készített kérdőívre adott nemzeti válaszok többsége is.⁶⁴

III. A SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOGOK

3.1. A szerzői jogosultak védelme

Abban az esetben, ha az előző pontban megfogalmazott feltételek fényében megállapítható, hogy a samplingelt zenei részlet szerzői jogi védelemre tarthat igényt, logikus kérdésként merül fel az, hogy sérülnek-e, és ha igen, akkor mely személyhez fűződő jogai sérülnek a forrásmű szerzőjének samplingelés esetén.

⁶³ Gyenge Anikó, Békés Gergely: A digital rights management szerzői jogi természetéről. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 1.sz., 2006. február, p. 41–57.

⁶⁴ Updated Report on the Questionnaire on Limitations and Exceptions. Standing Committee on Copyright and Related Rights. Twenty-First Session. Geneva, November 8 to 12, 2010, p. 13. Lásd: http://www.wipo.int/edocs/mdocs/copyright/en/scr_21/scr_21_7.pdf.

3.1.1. Általános megjegyzések

A kontinentális európai – a francia *droit d'auteur* és a német *Urheberrecht* –, illetve az angolszász típusú (*copyright*) szerzői jogi rendszerek között feszülő egyik leglényegesebb eltérés a szerzőket személyiségüknek a műükben való megjelenéséből fakadó kizárólagos jogok elismerése vagy el nem ismerése terén figyelhető meg.⁶⁵ A kontinentális európai országok világosan kiálltak a személyhez fűződő jogok védelme mellett, aminek a BUE folyamatos fejlesztésével, illetve az egyre bővülő nemzeti szabályozásokkal hangot is adtak.⁶⁶ Igaz ez annak ellenére is, hogy ezen országok szerzői joga között hagyományosan sok eltérés tapasztalható.⁶⁷

A BUE 6bis cikk (1) bekezdése két személyhez fűződő jogot említ: a névfeltüntetés jogát, illetve a mű integritásához fűződő jogot. Cikkünk szempontjából lényegtelennek tekinthető, hogy a BUE nem tesz említést a nyilvánosságra hozatalhoz és a nyilvánosságra hozott mű visszavonásához fűződő jogról, mivel e jogok a témakört is csupán marginálisan érintik. Mivel a samplingelő művészek „célkeresztjében” hagyományosan már megjelent (sőt leginkább sikeres) dalok állnak, ezért nem igazán lehet (legalábbis e tanulmány szerzői nem tudnak) példát hozni nyilvánosságra nem hozott művek samplingeléséről. Ezért e két, személyhez fűződő jog tárgyalásától a továbbiakban eltekintünk.

⁶⁵ Ez a megosztottság világosan tetten érhető abból is, ahogy az Egyesült Államok a személyhez fűződő jogokhoz hosszú időn keresztül hozzáállt, illetve még napjainkban is hozzááll. Így például a Berni Unió Egyezmény [Berne Convention for the protection of literary and artistic works (1886), hazánkban kihirdette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet (a továbbiakban BUE)] csupán 1989-ban lépett hatályba az USA-ban [a BUE 6bis cikk (1) bekezdése viszont már az 1928. évi Római Konferencián bekezdült az egyezménybe]; a javarészt az Egyesült Államok nyomására megszületett Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (Universal Copyright Convention, az 1971-ben felülvizsgált szöveget hazánkban kihirdette az 1975. évi 3. törvényerejű rendelet) meg sem említette a „morális” jogokat; ez utóbbihoz hasonlóan az ugyancsak az USA keze nyomát magán viselő TRIPS-megállapodás [Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights (1994), hazánkban kihirdette az 1998. évi IX. törvény] 2.2. cikke expressis verbis kizárja a BUE 6bis cikk kötőerejét az egyezmény vonatkozásában; avagy az Egyesült Államok hatályos szövetségi szerzői jogi törvénye csak szűk körben védi a személyhez fűződő jogokat. Vö.: United States Copyright Act (a továbbiakban USCA) §106a.

⁶⁶ Boytha György: A hatályos szerzői és szomszédos jogi sokoldalú egyezmények. In: *Gyertyánfy*: i. m. (8), p. 675.

⁶⁷ E ponton elég utalni a BUE 6bis cikkének (2) bekezdésére. Ez ugyanis közvetlenül hozzájárul ahhoz, hogy a szerzőt élete során megillető személyhez fűződő jogok gyakorlása a szerző halála után eltérően alakul a különböző országokban. Így a francia vagy a belga modell szerint a személyhez fűződő jogok – függetlenül a vagyoni jogok védelmi idejétől – addig érvényesíthetők a szerző halála után, amíg van olyan személy, aki azt in nomine auctoris, vagyis a szerző nevében eljárva képes ővni, őrizni. Olyan országok mint Dánia, Olaszország vagy Spanyolország viszont kifejezetten a személyhez fűződő jogok végtelen jellegét hangsúlyozzák. Mindezekkel ellentétben a német *Urheberrecht* alapján a személyhez fűződő jogok védelme a vagyoni jogok védelmi idejének lejártával ugyancsak megszűnik. Ezzel összefüggésben lásd: *Adolf Dietz*: The Moral Right of the Author: Moral Rights and the Civil Law Countries. 19 Columbia VLA Journal of Law and the Art, 1995, p. 213–215. A magyar szerzői jog – az Sztj. 14. § (2) bekezdése fényében – a fentebb említett dán, olasz, illetve spanyol modellhez közelít.

A mű integritásához (egységéhez) fűződő jog alapján a jogosult megtilthatja művének mindenféle eltorzítását, megcsonkítását vagy minden olyan megváltoztatását, illetve csorbítását, amely a becsületére vagy a hírnevére hátrányos lehet. E teszt nem objektív, hanem minden esetben szubjektív, vagyis kizárólag a szerző megítélésétől függ, hogy mit tart magára nézve hátrányosnak.⁶⁸

A magyar jogirodalom ma még nem tisztázta megnyugtatóan azt a kérdést, hogy az Szjt. 13. §-át, illetve ezzel összhangban 75. §-ának (2) bekezdését (mely az előadóművészek részére garantálja a teljesítményeik integritásához fűződő jogot) úgy kell-e érteni, hogy a mű, illetve az előadás bármely eltorzítása vagy megcsonkítása megvalósítja a személyhez fűződő jogok sérelmét, vagy csak azon cselekmények, amelyek egyébként a szerző, illetve az előadó hírnevére vagy becsületére sérelmesek. Más szavakkal valamennyi felhasználásnak sérelmesnek kell lennie a becsületre és hírnévre, avagy az első „vagy” szócska két esetkört választ el egymástól?

Az Szjt. irányadó kommentárja, A szerzői jogi törvény magyarázata e második lehetőség mellett áll ki,⁶⁹ elsősorban azért, mert a BUE 6bis cikkének 1948-as, eredeti francia megszövegezése erre enged következtetni. Erre az értelmezésre a bírósági gyakorlatból is hozhatók konkrét példák.⁷⁰ Ennek az értelmezésnek az elfogadása esetén mindenféle megváltoztatással szemben tiltakozhatna a jogosult.⁷¹ A szerzői jogi törvény magyarázata érvelését többek

⁶⁸ Vö. az Szjt. 29. §, 50. § és 67. § (1) bekezdésében megfogalmazottakkal. Lásd továbbá: Gyertyánfy: i. m. (8), p. 88. Az öUrHG szabálya ráadásul a hátrányokozás jelentős fokát feltételezi: „Die Erteilung der Einwilligung zu nicht näher bezeichneten Änderungen hindert den Urheber nicht, sich Entstellungen, Verstümmelungen und anderen Änderungen des Werkes zu widersetzen, die seine geistigen Interessen am Werke schwer beeinträchtigen.”

⁶⁹ Gyertyánfy: i. m. (8), p. 86–91., 399.; Ezzel összhangban lásd Kovács László: A szerzői alkotás sokarcúságáról. Magyar Jog, 2006. 5. sz., p. 290.

⁷⁰ A Pécsi Ítéltábla IH 2004/27. számú határozata szerint „a szerzői jogvédelem alatt álló művek bármilyen torzító, csonkító, vagy annak lényegi vonásait érintő megváltoztatása – egyéb törvényi feltételek hiányában is – önmagában megvalósítja a személyhez fűződő jog megsértését, és pedig akkor is, ha az egyébként a szerző becsületére és hírnevére nem sérelmes.” Ezt az értelmezést később a Legfelsőbb Bíróság is fenntartotta (Ptv. E. 20.940/2005/2. sz.). Lásd: Gyertyánfy: i. m. (8), p. 88. A Legfelsőbb Bíróság egy másik ügyben (Pfv. IV. 21.744/2007/6. sz.) azonos érveléssel tartotta megalapozatlannak a jogerős ítélet hatályon kívül helyezése iránti felülvizsgálati kérelmet. Eszerint „az Szjt. 13. § szerint a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsonkítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. A jogerős ítélet helyesen jutott arra a következtetésre, hogy a mű lényeges vonásainak a szerző engedélye nélküli megváltoztatása, eltorzítása vagy megcsonkítása – függetlenül annak további esetleges hátrányos következményeitől – sérti a szerzőnek a mű integritásához fűződő személyiségi jogát. A perbeli esetben a felperes szerzeményének engedély nélküli lerövidítése, áthangszerelése és a szöveg elhagyása a mű lényegét érintő olyan eltorzítása, illetve megcsonkítása, amely önmagában sérti a szerző személyhez fűződő jogát.”

⁷¹ A Legfelsőbb Bíróság fentebb, másodikként említett döntése (Pfv. IV. 21.744/2007/6. sz.) szerint: „téves az alperesnek az az álláspontja, hogy a szerzői műnek a becsület vagy hírnév sérelmével járó megváltoztatása vagy megcsonkítása a felhasználás módjától független, önmagában értékelendő folyamat, és ekként kell eredményeznie az egyéb sérelem bekövetkezését. A mű tartalmi és formai egységének kérdése és a művön engedély nélkül végrehajtott változtatás megítélése ugyanis a felhasználás módjától nem különíthető el.”

között arra alapítja, hogy ellentétes esetben, vagyis „ha a mű tényleges változtatása mindig csak attól függően lenne jogsértés, hogy becsületet, hírnevet sértene, a szerző igen nehéz bizonyítási helyzetbe is kerülhetne.”⁷²

A szerzői jogi törvény magyarázatával ellentétes vélekedésről tanúskodik az Szjt. 10–15. §-ához (a szerzők személyhez fűződő jogait tárgyaló részéhez) fűzött miniszteri indokolás. Ez utóbbi arra hívja fel a figyelmet, hogy a régi Szjt. – amely valóban a mű bármilyen megváltoztatását személyhez fűződő jogot sértő cselekményként szabályozta – aránytalan és ésszerűtlen szabályozásával szemben indokolt visszatérni a BUE 6bis cikkének e tekintetben rugalmasnak tekinthető szabályához, amely csak a hírnevet, illetve becsületet sértő módosításokat sorolja e körbe. Ezt a felfogást tükrözi továbbá a Szerzői Jogi Szakértő Testület gyakorlata is.⁷³ A BUE hivatkozott rendelkezésének szövege, illetve annak kommentárjai⁷⁴ alátámasztani látszanak ezt az érvelést. Ha pedig a jogalkotó valóban a BUE 6bis cikkéhez kívánta igazítani a személyhez fűződő jogok szabályozását, úgy a szöveg nem értelmezhető ezzel ellentétesen.

E két eltérő álláspont közül a jelen tanulmány szerzőinek a véleménye az utóbbihoz közelít.

A BUE által említett és a jelen tanulmány szempontjából szintén jelentős másik, személyhez fűződő jogosultság a *szerzőség elismerésének a joga*.⁷⁵ A BUE megszövegezése alapján ugyanis a szerző jogosult magának követelni a mű szerzőségét. E jogból vezethető le a *névfeltüntetés joga* is. Tartalmát tekintve arra ad lehetőséget, hogy a szerző bármely felhasználás esetén követelje nevének a felhasználó művön/műben való feltüntetését, ideértve a művel kapcsolatos közleményben való feltüntetését, illetve az anyagi hordozót mellőző felhasználási formáknál (például sugárzás) valamely megfelelő módon való megjelölést. Ráadásul, ahogy erre a nemzetközi szerzői jogi normák lehetőséget teremtenek, a szerzőknek jogukban áll álnévvel, felvett névvel, esetleg név nélkül nyilvánosságra hozni művüket. A szerzők ilyen döntésére a felhasználók is kötelesek mindenkor figyelemmel lenni.⁷⁶

3.1.2. A sampling megítélése az egyes személyhez fűződő jogok vonatkozásában

Ahogy az fentebb elhangzott, a jelen tanulmány szerzői úgy vélik, hogy a mű integritásához fűződő jog abban az esetben sérülhet, ha a felhasználás (legyen az eltorzítás, megcsonkítás, megváltoztatás vagy bármiféle csorbítás) a becsületre vagy a hírnévre is ártalmas hatás-

⁷² Gyertyánfy: i. m. (8), p. 88.

⁷³ SZJSZT 35/2002 – „Kórház tervdokumentációjának átdolgozása” (http://www.mszh.hu/testuletek/szjszt/SZJSZT_szakvelemenyek/2002/2002PDF/szjszt_szakv_2002_035.pdf).

⁷⁴ Lásd például: Elizabeth Adeney: The moral rights of authors and performers. Oxford University Press, Oxford, 2006, p. 121.

⁷⁵ Szjt. 12. §; dUrhG 13. §; öUrhG 20. §.

⁷⁶ Ezzel összefüggésben lásd: Boytha: i. m. (66), p. 676.

sal lehet. Amennyiben ezt a tételt elfogadjuk, akkor a samplingelés hatását esetről-esetre szükséges vizsgálni, még hozzá elsősorban két szempont figyelembevételével: a felhasználás mennyisége és minősége fényében.

A mennyiségi teszt lefuttatását alapvetően az indokolja, hogy – a zenei részletek jogvédelmét megalapozó minimumkövetelményekkel kapcsolatban fentebb elhangzott, illetve a többszörözési joggal összefüggésben alább ismertetésre kerülő körülménnyel összhangban – a nem azonosítható, illetve védelmet nem élvező zenei részletek felhasználása a személyhez fűződő jogokra sem lehet sérelmes.

Ha a felhasznált részlet azonosítható, és védelemre is igényt tarthat, úgy – a következő lépcsőben – annak megvizsgálására van szükség, hogy a felhasználás alkalmas-e a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesen hatni. Ahogy arra fentebb utaltunk, ez egy szubjektív tesztet feltételez, vagyis a szerzőnek azt kell igazolnia, hogy a felhasználás negatív hatást gyakorolt személyisége társadalmi megítélésére.

Így például amennyiben az eredeti műből kivett részlet a dal stílusától, mondandójától eltérő módon kerül felhasználásra (például egy romantikus dal eleme egy heavy metal dalban tűnik fel, vagy obszcén tartalmú dalhoz kapcsolják) a sérelem könnyen kimutathatóvá válhat. Ismét fel kell azonban hívni a figyelmet arra, hogy egy stílusváltást eredményező sampling önmagában nem eredményezi a személyhez fűződő jogok sérelmét, ehhez annak igazolása szükséges, hogy a felhasználás végső soron a szerző becsületére, hírnevére sérelmes volt.

A másodikként említett névfeltüntetés jogának érvényesítése szerzők esetén az előbbiektől némileg eltérően alakul. Főszabály szerint amennyiben a zeneművet tartalmazó hangfelvétel fizikai hordozón többszörözésre vagy terjesztésre kerül, akkor is szükséges a samplinggel érintett szerző nevének megjelenítése, ha egyébként a hangfelvétel nem az ő (eredeti) albumán jelenik meg.

Az új terjesztési módok azonban (ideértve a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételt is) némileg más megítélés alá esnek. A fizikai megjelenésükben egyre zsugorodó méretű hanghordozók (pl. mp3-lejátszók), illetve a hangfelvételek hozzáférhetővé tételével foglalkozó felületek egyre kevésbé biztosítanak olyan helyet, ahol minden érintett szerző neve feltüntetésre kerülhet. Ha a samplingeléssel érintett szerző(k) neve pusztán terjedelmi okok miatt, vagy azért nem jeleníthető meg, mert nincs erre szolgáló mező egy internetes honlapon, úgy önmagában ez nem eredményezi a személyhez fűződő jogok megsértését. Ilyen probléma azonban jellemzően fel sem merülhet a szerző uralma alatt álló weboldalakon, így ott minden körülmények között szükséges feltüntetni, ha a műben más műnek a részlete került volna felhasználásra.

Végső soron tehát a névfeltüntetés jogának érvényesítése az ésszerűség jegyében történik, vagyis a lehetőségekhez mérten mindent meg kell tenni a név feltüntetésére, objektív akadályok esetén azonban a felhasználó felelőssége nem állapítható meg.

A névviselés kapcsán szükséges felhívni a figyelmet ugyanakkor arra is, hogy a szerzőnek a műhöz kapcsolt neve egyben jogkezelési adatnak is minősül, amely ekként az Szjt. 96. §-a szerint védelem alatt áll. E körülményből az következik, hogy ha a szerző, vagy engedélye alapján más személy a szerző nevét a műhöz kapcsoltan megjelenítette, e jelölést más személy csak a szerző előzetes engedélye alapján távolíthatja el. Tehát míg a személyhez fűződő jog aktív cselekvést vár el a felhasználótól (a név feltüntetését), a jogkezelési adatra vonatkozó védelem, a másik irányból megközelítve a problémát, valami tűrésére (jelen esetben a név feltüntetésének tűrésére) kötelez mindenkit, ezzel kiteljesítve a személyhez fűződő jogok érvényesülését.

3.2. Az előadóművészek személyhez fűződő jogai

3.2.1. Általános megjegyzések

Az előadóművészi jogokat védő első multilaterális egyezmény, Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961-ben, Rómában létrejött nemzetközi szerződés⁷⁷ – szemben a szerzői jogok nemzetközi alapidokumentumával, a Berni Unió Egyezményével⁷⁸ – nem helyezi oltalom alá a személyhez fűződő jogokat. Annak ellenére nem teszi ezt, hogy az előadóművészi kizárólagos jogok elismerése – a kontinentális jogszemlélet szerint – alig-alig képzelhető el a személyiség kiemelt védelme nélkül.

A nyilvánvaló hiányt – követve számos nemzeti jog rendelkezéseit – 1996-ban pótolta a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) Előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződése.⁷⁹ A személyhez fűződő jogokról szóló 5. cikk a BUE rendelkezéseinek logikáját követve⁸⁰ határozza meg a név feltüntetéséhez, illetve az előadás integritásához fűződő jogokat.⁸¹

⁷⁷ Az előadóművészek, a hangfelvétel-előállítók és a műsorsugárzó szervezetek védelméről szóló, 1961. évi Római Egyezmény, hazánkban kihirdette az 1998. évi XLIV. törvény (a továbbiakban RE).

⁷⁸ I. m. (65).

⁷⁹ A WIPO előadásokról és hangfelvételekről szóló szerződése (WIPO Performances and Phonograms Treaty, 1996), hazánkban kihirdette a 2004. évi XLIX. törvény (a továbbiakban: WPPT). Jörg Reinbothe és Silke von Lewinski kiemeli, hogy a személyhez fűződő jogok nemzetközi egyezménybe emelésére vonatkozó javaslatok elsősorban arra hivatkoztak, hogy a digitális technika nagyságrendileg növelheti az előadói érdekek sérelmével járó módosítások számát. Lásd: Jörg Reinbothe, Silke von Lewinski: The WIPO Treaties. Butterworths, 1996, p. 290.

⁸⁰ Ficsor Mihály: The Law of Copyright and the Internet. Oxford University Press, Oxford, 2002, p. 616.

⁸¹ Érdemes megjegyezni, hogy a WPPT testvérszerződése, a WCT (Szerzői jogi szerződés) a személyhez fűződő jogokat nem szabályozta. Erre ugyanakkor nem is volt szükség, mivel a WCT alkotói nem kívántak a BUE rendelkezéseivel ellentétes tartalmú normákat alkotni [vö. 1. cikk (2) bekezdés], s ezért a WCT előírásai, illetve az aláírók nemzeti jogszabályai összhangban kell, hogy álljanak a BUE 1–21. cikkével és Függelékével [vö. 1. cikk (4) bekezdés].

Bár a tanulmánynak csak annyiban célja az előadók személyéhez fűződő jogait elemezni, amennyiben annak a sampling vonatkozásában jelentősége van, érdemes a BUE 6bis cikkét és a WPPT 5. cikkének szövegét röviden összevetni.

Az első ránézésre is megállapítható, hogy a WPPT 5. cikkét a BUE 6bis cikke alapján szövegezték. A védelem eltérő alanyából fakadó különbségeken túl az alábbi két fő különbségre kell felhívni a figyelmet a név feltüntetésével kapcsolatban:

a) míg a szerzők korlátozás nélkül – vagyis valamennyi felhasználási mód tekintetében élvezik – a név feltüntetésének jogát, az előadóművészeket, követve a WPPT tárgyi hatályát, ez a jog kizárólag élő, illetve hangfelvételben rögzített előadásaik vonatkozásában illeti meg;

b) az előadóművészek névfeltüntetési joga továbbá nem korlátlan, mivel attól el lehet tekinteni, ha a felhasználás jellege azt nem teszi lehetővé.

Az előadás integritása kapcsán ugyancsak két olyan körülményre szükséges felhívni a figyelmet, amely miatt az előadóművészek személyéhez fűződő joga korlátozottabban érvényesül a szerzők hasonló jogával összevetve.

a) bár az eredeti szövegjavaslat tartalmazott ilyen részt,⁸² az elfogadott szöveg végül nem tartalmazza az „or other derogatory action” fordulatot, így az előadás integritása csak a torzítás, megcsonkítás, illetve egyéb megváltoztatás cselekménye esetén áll védelem alatt;

b) úgyszintén nincs hivatkozás előadóművészek esetén a becsületre (honor) sérelmes magatartásokra.⁸³

A fentieket követően szükséges megnézni, hogy a hatályos Szjt. az előadóművészi személyhez fűződő jogokra vonatkozó szabályai (75. §) mennyiben követik a WPPT rendelkezéseit. Előjáróban az rögzíthető, hogy bár az új Szjt. elfogadásakor (1999) a WPPT még nem volt hatályos (az egyezmény csak 2002. május 20-án lépett hatályba), illetve azt még nem hirdették ki itthon (2002), Magyarország már aláírta (1997) és ratifikálta (1998) azt, a jogszabály megalkotásakor annak rendelkezéseit maximálisan figyelembe vette a jogalkotó.

A név feltüntetésével kapcsolatban az Szjt. bővebb jogokat ültetett át a hazai jogrendbe. A névfeltüntetés ezek szerint nem csupán az élő, illetve a hangfelvételben rögzített előadásra vonatkozik, hanem általában, a 73. § (1) bekezdésében meghatározott valamennyi felhasználási módra. Ebből a jogtechnikai megoldásból az következik, hogy számos előadóművészi felhasználás esetén – például a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek nyilvánossághoz közvetítése vagy a rögzített előadás haszonkölcse, illetve bérlete esetén – a névfeltüntetés joga nem gyakorolható, mivel az említett és bizonyos további előadói jogok az Szjt. egyéb részeiben kerültek elhelyezésre.⁸⁴

⁸² Adeney: i. m. (74), p. 155.

⁸³ Ficsor ennek kapcsán arra hívja fel a figyelmet, hogy ritkaságszámba mennek azon hírnévre alkalmas csorbítások, amelyek egyébként nem sértik az előadó becsületét. Lásd Ficsor: i. m. (79), p. 618.

⁸⁴ Például az előadók magáncélú másolásra, egyidejű változatlan továbbközvetítésre vonatkozó jogát az Szjt. III. fejezete, a kereskedelmi célból kiadott hangfelvételek nyilvánossághoz közvetítése ellenében az előadóművészt megillető díjigényt pedig a 77. § tartalmazza.

Ugyancsak szélesebb jogot biztosított a magyar jogalkotó abban a tekintetben, hogy bár a névfeltüntetés módját a felhasználás jellegéhez igazítva rendeli alkalmazni, a névfeltüntetés teljes elhagyására a szöveg nem utal. A másik oldalról viszont szűkítette a névfeltüntetés jogát a magyar jogalkotó, amikor azt együttesek esetén az együttes, valamint annak vezetője és főbb közreműködőinek nevére korlátozta.

Mindezekon felül további négy körülményre érdemes felhívni a figyelmet a szerzőkkel és az előadóművészekkel kapcsolatos szabályok tekintetében.

Míg szerzők esetében a névfeltüntetés a műre vonatkozó közleményre is kiterjed,⁸⁵ előadóművészek esetében a névfeltüntetéséhez fűződő jog kizárólag az előadáshoz kapcsolódik.⁸⁶

A szerzők esetében a névfeltüntetés a részlet átvétele, idézése, illetve ismertetése esetén is gyakorolható jog. Ezzel szemben az előadóművészek esetében elsősorban az átvétel esetén követelhető a névfeltüntetés, mivel az idézés, illetve a részlet ismertetése nem valósítja meg az előadásnak a 73. § (1) bekezdésében említett felhasználását. Az idézés esetén szabad felhasználásról van szó, ahol a névfeltüntetésre vonatkozó szabály alkalmazását nem az Szjt. 75. §-a, hanem az Szjt. idézésre vonatkozó általános rendelkezése (34. §) mondja ki. Az ismertetés ugyanakkor nem minősül felhasználásnak.

A szerzők esetében külön rendelkezés szól a felvett név használatáról, illetve a névfeltüntetésének esetleges elhagyásáról, míg ilyen rendelkezés az előadók esetében nem található. Ezzel együtt, az Szjt. háttérszabályaként működő⁸⁷ Ptk. 77. § (2) bekezdése az Szjt. hivatkozott rendelkezésével lényegében azonos védelmet biztosít a felvett név használata kapcsán. És bár sem a Ptk. említett rendelkezése, sem pedig az Szjt. nem tartalmaz arra vonatkozó rendelkezést, hogy az előadóművészek is megkövetelhetnék a névfeltüntetését, mivel itt *jogról*, és nem kötelezettségről van szó, érdemi különbség nem mutatható ki a két jogosult védelme kapcsán.

Az Szjt. végül a szerzők esetében kifejezetten tiltja a szerzői minőség kétségbe vonását, míg ilyen rendelkezést az előadóművészek esetében nem tartalmaz.

A névfeltüntetésével ellentétben a mű (előadás) integritása kapcsán az Szjt. csak olyan változtatásokat tartalmaz a két jogosulti csoport kapcsán, amely a védelem eltérő alanya és tárgya kapcsán szükséges és nélkülözhetetlen. Így az előadás integritásához fűződő jog vonatkozásában rögzíthető, hogy annak tárgyi hatálya valamennyi felhasználásra kiterjed, tehát az nem csak a 73. § (1) bekezdésében rögzített felhasználási módok vonatkozásában gyakorolható. Az Szjt. szövege lényegi eltérés nélkül, a WPPT szövegével azonos fordulatot

⁸⁵ Szjt. 12. § (1) bekezdés. Érdemes megjegyezni, hogy ilyen utalás a BUE 6bis cikkében nem található.

⁸⁶ A közleményre vonatkozó rendelkezés különösként hathat, hiszen a közlemény nem valósítja meg a mű felhasználását. Ugyanakkor a szerző és a mű személyes kapcsolata nyilván csak akkor teljesíthető ki a jogszabályok szintjén, ha a műről szóló közlemények esetén is érvényesíthető a névfeltüntetés joga.

⁸⁷ Szjt. 3. §

kat használva mondja ki, hogy a személyhez fűződő jog sérelmét jelenti az előadás torzítása, megcsonkítása vagy egyéb megváltoztatása, illetve ezt a listát egészíti ki még a „megcsorbítás” fordulatával. Az Szjt. túlmegy a WPPT szabályán akkor, amikor a személyhez fűződő jog megítélése során nemcsak a hírnév, hanem, követve a BUE 6bis cikkét, a becsület esetleges sérelmét is vizsgálja.

3.2.2. Az előadás integritásához fűződő jog

Tekintettel arra, hogy a névfeltüntetés jogának gyakorlása mindig csak konkrét felhasználási mód vonatkozásában vizsgálható, először az előadás integritásának kérdéseit vizsgáljuk meg, ez utóbbi ugyanis független a felhasználás módjától.

A személyhez fűződő jog célja, hogy az előadás és az előadó közötti speciális, az előadó személyiségéből fakadó kapcsolatot oltalmazza annak érdekében, hogy annak társadalmi szinten megjelenő értéke megőrizhető legyen. Ebből azonban az is következik, hogy azon részletek samplingelés útján történő felhasználása, amelyek a közönség tagjai számára – például rövidségük okán – nem azonosíthatóak, nem eredményezhetik a személyhez fűződő jog sérelmét.⁸⁸

Külön figyelmet érdemel az az eset, amikor a samplingelt előadás nem egy, hanem több előadóművész előadása (a samplingelés által leginkább érintett könnyűzenei műfajban ez tekinthető általánosnak). Miközben az Szjt. a vagyoni jogok⁸⁹ és a névfeltüntetés joga kapcsán⁹⁰ külön rendelkezik az előadóművészi együttesekről, ilyen szabályt az előadás integritása kapcsán nem találunk. Ebből – illetve a személyhez fűződő jogok egyéni kötődéséből – az következik, hogy az előadás integritásához fűződő jogot egyedileg érvényesíthetik a samplingelt előadás előadói. Ez azonban nem értelmezhető úgy, hogy csak azon előadók gyakorolhatják személyhez fűződő jogukat, akiknek előadása konkrétan „hallható” a samplingelt részben, hiszen a hasznosított előadás annak valamennyi előadójához, így a konkrét részben nem érintett személyekhez is köthető.

A samplingelés ezen csonkítással járó formáját gyakorta és rutinszerűen alkalmazzák a könnyűzenei műfajban a lemezkészítés során, mivel ezzel a módszerrel könnyen kiegyenlíthetőek az azonos funkcionális részekben (például verse, refrén) felfedezhető és a hallgató számára esetleg zavaró hangzásbeli különbségek. A módszer nagyságrendileg lerövidíti a lemezkészítéshez szükséges stúdióidőt, és rendszerint nem jár a személyhez fűződő jogok sérelmével. Teljesen más a helyzet azonban egy komolyzenei előadás esetén, ahol a külső szemlélő számára véletlennek tűnő egyenlőtlenségeknek stilisztikai jelentőségük lehet, ezeket pedig kizárólag a művész hozzájárulásával lehet a samplingelés technikájával „kiegyen-

⁸⁸ Tegyük hozzá, hogy igaz ez a vagyoni jogok kapcsán is. E tekintetben lásd az Szjt. 16. § (1) bekezdését.

⁸⁹ Szjt. 73. § (2) bekezdés.

⁹⁰ Szjt. 75. § (1) bekezdés.

líteni”. Ugyancsak más a helyzet, ha a csonkításra az előadó tudta nélkül, egy másik zenei projekt érdekében kerül sor.

Ezekben az esetekben meg szükséges vizsgálni, hogy a változtatás végső soron sérelmes-e az előadók hírnevére, becsületére. A „hírnév” és a „becsület” fordulat értelmezését az Szjt. nem végzi el, ezen a helyen elsősorban az általános polgári jogi fogalmakra kell gondolni. A „becsület” kifejezésen elsősorban a személyiségről a társadalomban (szerzői jogi környezetben: a nyilvánosság tagjai között) kialakult értékítéletet kell érteni,⁹¹ míg a hírnév itt elsősorban a személyiség társadalmi megbecsülésére, reputációjára utal. Az említett fogalmak alkalmazását külön megnehezíti, hogy az Szjt. 1. §-ának (4) bekezdéséből adódóan szerzői jogi környezetben a minőségi, esztétikai jellemzőknek, illetve az előadás színvonalának általában nem lehet jelentősége. A személyhez fűződő jogok területén azonban ezeket a szempontokat sem zárhatjuk a vizsgálat körén kívül, hiszen az előadó társadalmi elismertségét már az is érintheti, ha előadásának egy részletét a megszokott műfajától idegen környezetben (zenei műfajban) jelenítik meg. Mivel az előadó becsülete, illetve hírneve, továbbá annak esetleges sérelme csak konkrét egyedi ügyben vizsgálható, e körben csupán annyit rögzíthetünk, hogy a vizsgálat során fel kell mérni az érintett előadó szakmai munkáját, annak társadalmi megítélését, elismertségét, amelyet nagymértékben befolyásolhat az előadás műfaja is.

A sampling az esetek túlnyomó többségében nem csupán az előadás csonkításával jár együtt, hanem a csonkított rész torzításával (pl. effektezésével), illetve más megváltoztatásával (pl. hangszín, hangmagasság, tempó módosítása) is. Az említett módosítás ismét olyan, amelyet rutinszerűen használnak egyes zenei műfajokban, más műfajokban viszont ennek előfordulása kivételesnek számít. A digitális technika alkalmas arra, hogy a hasznosított hangfelvételt úgy módosítsák, hogy az a közönség számára már azonosíthatatlanná váljék. E körülmény azonban – a hasznosított részlet hossza kapcsán elmondottakkal szemben – nem eredményezi, hogy ne lehetne gyakorolni a személyhez fűződő jogokat.

3.2.3. Az előadóművész név feltüntetéséhez fűződő joga

Mivel az előadóművészeket a név feltüntetéséhez fűződő jog kizárólag az Szjt. 73. §-ának (1) bekezdésében meghatározott felhasználási módok esetében illeti meg, ott is csupán a felhasználás jellegéhez igazodó módon, elmondható, hogy a sampling esetén a névviselés joga jellemzően nem gyakorolható. Ezzel együtt a samplingelés útján létrejött hangfelvétel felhasználása természetesen érinti a személyhez fűződő jogokat is. E ponton a szerzőkkel kapcsolatban tett megállapítások egészében érvényesnek tekinthetők.

Ahogy a szerzők esetében is láttuk, előadóművészek esetén is jogkezelési adatnak minősül az előadóművészi jogosultságra vonatkozó név. Az Szjt. 96. §-a szerint az előadóművész

⁹¹ Ptk. 76. §

neve mint jogkezelési adat csak az érintett művész előzetes engedélye alapján távolítható el vagy módosítható.

3.3. A hangfelvétel-előállítók „személyhez fűződő” joga

Szemben az előadóművészekkel, a hangfelvétel-előállítók jogairól szóló multilaterális nemzetközi szerződések, így a Római szerződés, A hangfelvételek előállítóinak védelmére, hangfelvételeik engedély nélküli sokszorosítása ellen Genfben 1971-ben kötött szerződés,⁹² illetve a WPPT sem határoznak meg személyhez fűződő jogot. Érthető a tartózkodás, mivel a szerzők és előadóművészek oltalmával szemben a kiadókat elsősorban nem tevékenységük személyes jellege miatt, hanem befektetésük védelmében oltalmazzák a jogszabályok.

Az is értékelendő körülmény, hogy míg a szerzői, illetve előadóművészi jogok elsődleges jogosultja csak természetes személy lehet, addig kiadó jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság is lehet. Az azonban ezzel együtt sem zárható ki, hogy kiadói pozícióban természetes személy álljon, sőt, a digitális technika térnyerésével szerzői kiadások esetén ez egyre sűrűbben fordul elő. Ennek kapcsán ugyanakkor feltétlenül meg kell említeni, hogy elméletileg nem lett volna kizárt személyhez fűződő jog biztosítása, hiszen – következően a Ptk. 75. §-ának (2) bekezdéséből – nemcsak természetes, hanem jogi személyek is rendelkeznek ilyennel.

Az Szjt. 79. §-a a fentiek mellett biztosítja a névjogot a hangfelvétel-előállítóknak, bár – szemben a szerzők és az előadók esetén alkalmazandó szabályokkal – az említett jogosítványt nem minősíti „személyhez fűződő jognak”. A megfogalmazásbeli különbségnek egy ponton lehet jelentősége, nevezetesen az Szjt. 9. §-ának (2) bekezdése kifejezetten a személyhez fűződő jogok forgalomképessége kapcsán tartalmaz korlátozást, amely így a hangfelvétel-előállítók esetén nem alkalmazható.⁹³

Érdemes megemlíteni, hogy a név feltüntetésére vonatkozó jog a hangfelvétel-előállítót a hangfelvétel másolatain illeti meg, amely egyértelműen azokra a felhasználásokra utal, amelyhez többszörözött műpéldány szükséges. A jog érvényesülése tehát nem jön szóba például a hangfelvétel nyilvánosságához közvetítése esetén, itt ugyanis jellemzően nem keletkezik olyan másolat, amely kapcsán a szabály értelmezhető lenne.

Ahogy korábban a szerzők, illetve az előadóművészek esetén is kimutatható volt, a hangfelvétel-előállító neve is jogkezelési adatnak minősül, megteremtve a passzív szakaszát is a védelemnek.

⁹² Convention for the Protection of Producers of Phonograms Against Unauthorized Duplication of Their Phonograms, hazánkban kihirdette az 1975. évi 18. törvényerejű rendelet (a továbbiakban: HFE).

⁹³ A szerzői jogi törvény magyarázata ugyanakkor felhívja arra a figyelmet, hogy ez esetben is alkalmazni kell a Ptk. 85. §-ából származó kötelezettségeket. Lásd: *Gyertyánfy*: i. m. (8), p. 413.

IV. GYAKORLATI PÉLDA: CHRISTINA AGUILERA VS. KOVÁCS KATI

Ahogy arra a bevezetőben is utaltunk, a jelen tanulmány apropóját egy Kovács Kati-dal részletének samplingelése adta. A fentiekben ismertetett elméleti keretek gyakorlati haszna úgy ellenőrizhető, ha konkrét példán kísérreljük meg a feltárt jogi sajátosságokat alkalmazni.

Ezen a ponton fontos hangsúlyozni, hogy a magyar zeneipar – ellentétben az angolszász területtel – lényegében nem szolgál példával a kérdéskör tárgyalásához, amiből következően nehéz olyan példával előrukkolni, amelyen keresztül valamennyi rész kérdés megvizsgálásra kerülhetne.⁹⁴ Nem véletlen tehát, hogy Kovács Kati említett dalának felhasználása sem „jogesként”, hanem csupán „hipotetikus példaként” kerül bemutatásra. Ez alapvetően két okra vezethető vissza: a felhasználásnak (esetleges engedélyezésnek) – nyilvános bírósági eljárás hiányában – nem minden részlete (lehet) ismert a nagyközönség számára, másrészt Koncz Tibor, a mű szerzője egy vele készített interjúban elégedettségét fejezte ki a felhasználással kapcsolatban, elismerésnek tekintve, hogy „elővették a számot”.⁹⁵

A vizsgálat első lépéseként vegyük szemügyre a Kovács Kati-dalból való samplingeléssel kapcsolatos azon információkat, amelyek a nyilvánosság számára megismerhetővé váltak. Az érintett dalok alapos, többszöri meghallgatása⁹⁶ alapján a tanulmány szerzői úgy vélik, hogy Christina Aguilera *Woohoo* című dalában Kovács Kati előadásából mindössze két rövid részlet (részint Kovács Kati hangjából egy kb. egy másodperces részlet, illetve a Kovács Kati-dal egyik dobtémája, ún. „groove-ja”) került samplingelésre.⁹⁷ Bár e részletek meglehetősen rövidnek, mégis alapvetően hozzájárulnak az új felvétel hangulatának megteremtéséhez, speciális lüktetéséhez. Érdeemes tudni továbbá, hogy a *Bionic* albumhoz mellékelt füzetecske (*booklet*) a következő szöveget tartalmazza a szöveg mellett: „*Contains a sample from 'Add Már, Uram Az Esőt!' as performed by Kati Kovács*”. E szöveg továbbá kifejezetten utal a Hungarotonra is mint a felvétel kiadójára.

Követve a tanulmány menetét, elsőként arra a kérdésre kell választ találnunk, hogy vajon az érintett részletek részesülhetnek-e az Szjt. által nyújtott védelemben? A tanulmány szerzőinek véleménye szerint mindkét esetben igenlő választ szükséges adni. A részlet védelmének alapfeltétele, hogy maga a mű, annak egésze védelem alatt álljon, ami jelen esetben teljesül. A tapsból és dobból álló ritmusos dallam alapján továbbá a mű egésze azonosítható egyértelműen. A Kovács Kati hangjából vett minta, annak hossza, illetve eredeti „díszítő”

⁹⁴ Elég itt arra utalni, hogy bár az SZJSZT 33/2004-es szakvéleménye samplingelési példáról mondott véleményt, azonban pont a vélemény tükrében a vitatott dal nyilvánosságra hozatalától a kiadó eltekintett. Ennek hiányában azonban a kérdéses dalok tárgyalása sem lehetséges.

⁹⁵ Lásd: http://index.hu/kultur/showbiz/2010/06/11/christina_aguilera_feldolgozta_kovacs_katit/.

⁹⁶ A tanulmány szerzői az 5. lábjegyzetben említett Whosampled linken található, párba állított forrásokra hagyatkoztak a fenti megállapításaik megtételekor.

⁹⁷ A Kovács Kati-dal 1:20–1:22. másodperc között található improvizatív hangjátékának a végéről, gyakorlatilag kevesebb, mint egy másodperces részéről van szó.

(„frazír”) funkciója miatt az eredeti mű, illetve előadás azonban nem azonosítható, de ennek az előző körülmény (a ritmusképlet azonosító jellege) miatt jogi jelentősége már nincs. Végso soron tehát úgy tűnik, hogy a zeneszerzőt, az előadóművészt és a hangfelvétel előállítóját megillető vagyoni jogokat egyaránt érinti a felhasználás.

Ez annyit jelent, hogy a szabad felhasználás eseteitől eltekintve a szerzői és szomszédos jogi jogosultak engedélye szükséges lenne a felhasználáshoz. Erre enged következtetni az a tény is, hogy az eredeti hangfelvételt kiadó Hungarotont a booklet konkrétan nevesíti, vagyis feltehetőleg hozzájárult a rövid részlet felhasználáshoz. E helyütt az előadóművészek vonatkozásában fel kell hívni a figyelmet egy fontos körülményre. Mivel az eredeti felvétel 1972-ben jelent meg, az akkor érvényes szerzői jogi szabályok⁹⁸ szerint az előadóművész kizárólagos joga elsősorban a rögzítés engedélyezésére terjedt ki. Lényegi változást az új szerzői jogi törvény 1999-es elfogadása jelentett, ez ugyanis a rögzítésen kívül kizárólagos jogként határozta meg a többszörözés és a terjesztés jogát is. Arról természetesen nincs információnk, hogy Kovács Kati, illetve a felvétel elkészítése során közreműködő többi előadóművész és a Hungaroton eredendően milyen szerződést kötött egymással, az iparági gyakorlat ugyanakkor az volt, hogy az előadók valamennyi vagyoni jogukat átruházták a kiadóra. Ha a felek ebben az esetben is így tettek,⁹⁹ úgy a Hungaroton fent feltételezett engedélye az előadóművészi vagyoni jogokra is kiterjedt, az előadóművészek külön megkezdésére pedig már nem volt szükség.

Mindezek mellett a jelen tanulmány szerzői szerint mindkét érintett részlet felhasználása – a szerző nevének megfelelő feltüntetésére vonatkozó követelményt nem ideértve, melyre külön kitérünk – megfelel az idézés követelményeinek. Az idézés céljának viszonylag tág alkalmazási lehetőségét támasztja alá, hogy mindkét kérdéses zenei elemet a másodlagos mű ritmusvilágának alátámasztására, ténylegesen indítására használták fel.¹⁰⁰ A tanulmány szerzőinek véleménye szerint továbbá a kérdéses részletek nem tekinthetők mennyiségileg túlzónak. Sőt – mivel jelen esetben nem a forrásmű refrénjét hasznosították, a könnyűzenei műveket pedig alapvetően az alapján azonosítják a hallgatók – arra a kérdésre is nemleges választ kell adnunk, hogy vajon az érintett részleteknek a forrásműben betöltött szerepe („minősége”) okán nincs-e esetleg speciális akadály a idézésnek. Végül úgy tűnik, hogy a háromlépcsős teszt előírásaival sem mutat ütközést a felhasználás, az ugyanis csekély mértéke folytán se gazdaságilag nem képes versenyezni a forrásművel (erre utal egyébként a két dal, illetve előadó erősen eltérő stílusa, valamint területi és időbeli „távolsága” is), se nem károsítja „indokolatlanul” a forrásmű jogosultjainak piacát.

Mivel a szabad felhasználások minden esetben csakis a vagyoni jogokat korlátozhatják, ezért külön vizsgálatot érdemelnek a személyhez fűződő jogok. A fentiekben tett megál-

⁹⁸ 1969. évi III. törvény.

⁹⁹ Bár ehhez feltehetőleg meg kellett újítani eredeti megállapodásukat az új Szjt. hatálybalépését követően.

¹⁰⁰ A két sample a Woohoo 29. másodpercénél, az addigi „felvezetést” áttörve hallható először.

lapítások fényében leszögezhető, hogy a mű, illetve az előadóművészi teljesítmény integritása egyik zenei elem felhasználásával sem sérült, mivel azok nem sértették a jogosultak jó hírét, illetve becsületét. A személyhez fűződő jogok esetén ugyancsak van jelentősége annak, hogy mit gondolnak maguk az érintettek a felhasználásáról. A sajtóhírek szerint, amelyek megbízhatóságát persze érdemes fenntartással kezelni, Kovács Kati szerint Aguilera csapata korrektül járt el, sőt kifejezetten jól esett neki, hogy méltónak találták dalát a felhasználásra,¹⁰¹ arra pedig korábban is tettünk utalást, hogy az eredeti mű szerzője is elégedett volt a felhasználással. A tanulmány szerzőinek megítélése szerint Kovács Kati nem csak udvariasan fogalmaz, hanem mindent egybevetve helyesen is gondolja, hogy a felhasználást inkább kedvezőnek tekinti, semmint visszaélősszerűnek.

A fentiekben az is világosan ismertetésre került, hogy a névfeltüntetés jogának mely esetekben kell érvényesülnie. A CD-t kísérő booklet a másodlagos mű szövege mellett Kovács Kati és a Hungaroton nevét említi. Mint arra korábban felhívtuk a figyelmet, az idézés esetén a szerző nevét az átvévo mű jellege és célja által indokolt terjedelemben kell feltüntetni. Erre jelen esetben nem került sor, miközben annak sem technikai, sem más jellegű akadály nem lehetett. Mivel azonban a névfeltüntetésére vonatkozó kötelezettség nemcsak a szerző személyhez fűződő jogai között, hanem az idézés mint szabad felhasználás esetén iránymutató szabályban is rögzítésre került, így annak elmaradása végső soron a felhasználást – a szerző vonatkozásában – kitaszítja a szabad felhasználások közül.

Mindent egybevetve a szerzők úgy találják tehát, hogy Christina Aguilera producerei – amennyiben a jelen tényállás megítélésére a magyar jog vonatkozna – a szerző névfeltüntetés jogát leszámítva jogszerűen használták fel az eredeti művet és előadást.

V. BEFEJEZÉS

A samplingelési eljárás „hálás terület” a szerzői joggal foglalkozók számára. A fent bemutatott elméleti levezetések és a gyakorlati példa mind azt igazolja, hogy a kérdéskör komplex jellegű, és szerzői jogunk több részterülete szabályainak együttes alkalmazását teszi szükségessé. Mi több, sok olyan szegmense is van, amelyekre a fentiekben magunk sem tértünk ki,¹⁰² amit elsősorban az magyaráz, hogy hazánk nem a samplingelés fellegvára.¹⁰³

¹⁰¹ Lásd: http://velvet.hu/celeb/hcdb/napcelebje/2010/06/14/kovacs_szerint_a_media_a_valodi_enekesek_karara_futatta_fel_a_bikicsunajt/.

¹⁰² Ezek körébe tartozik például ha a jogosult a samplinghez előzetesen hozzájárult a kiadói szerződés részeként. Az ún. samplingszerződéssel kapcsolatban lásd Jörn Zimmermann: Sampling- und Remixverträge. In Rolf Moser, Andreas Schellermann (Hrsg.): Handbuch der Musikwirtschaft. 4. Auflage. Josef Keller Verlag, Starnberg, München, 1997, p. 1180–1202.

¹⁰³ Így szinte viccesnek hat, hogy hazánkból példát is nehezen tudunk hozni, míg a híres Bridgeport „saga” – melynek egyik legfrissebb része a 2. lábjegyzetben említett ítélet – eredendően 476 külön samplingelési ügyből állt.

Ennek ellenére a tanulmány teljesnek tekinthető abból a szempontból, hogy a témakör iránt érdeklődőknek, legyenek azok szerzői jogászok vagy épp zenészek, olyan fogódzót nyújt, amelynek mentén bátran és biztosan állást lehet foglalni e zenei eljárás jogszerűsége tárgyában.

A tanulmány szerzőinek ugyanis határozott véleménye, hogy e technológia nem ördögtől való, annak alkalmazása azonban számos jogi nehézséget, gyakorlati érdekességet rejt. Nem csupán a benne rejlő kreativitás miatt, mely új zenei interpretációkat szülhet, s új fogyasztókat csábíthat a zeneművek élvezetére, hanem azért is, mert a hatályos jogi keretek szemlátomást – ha csak szűk körben és szigorú feltételek mellett is, de – lehetőséget teremtenek a szabad felhasználás körében az ilyen típusú felhasználásra. Az elektronikus zene népszerűsége, a digitális stúdiótechnika dominanciája, a remixkultúra elterjedése arra utal, hogy a jövőben egyre több esetben kell megvizsgálni egy-egy sampling jogszerűségét. A fenti tanulmány talán hozzájárul ahhoz, hogy az alapvető döntések meghozhatóak legyenek, de égető szükség mutatkozik az egységes bírósági jogértelmezésre is.

Dr. Pogácsás Anett

SZERZŐI JOG ÚJRATÖLTVE

„Nem tudjuk, milyen sors várna Beethovenre és Goethére,
ha az emberek kizárólag készpénzben fejezhetnék ki
a művészek iránti elismerésüket.”
Rejtő Jenő

Valamennyi, a szerzői jog gyökereit, kialakulását vizsgáló írás a régmúltba tekint vissza, pedig a szerzői jog alapkérdései hosszú évtizedek óta letisztultnak mondhatók.¹ Legalábbis vonatkozó jogszabályaink, a tudományos munkák, a különféle szerzői joggal foglalkozó hazai és nemzetközi szervezetek tevékenysége mind azt engedik feltételezni, hogy mindenki számára egyértelmű, kit nevezünk szerzőnek, mi minősül szerzői alkotásnak, és hogy egyáltalán miért létezik szerzői jogi védelem. Az elmúlt hónapokban számtalan olyan tanulmány, illetve egyéb írás látott napvilágot, amely a szerzői jog alapjait kérdőjelezi meg, egyre erősebben felidézve a már évtizedek óta előrevetített víziót a „szerzői jog haláláról” vagy legalábbis „gyökeres átalakulásáról”.²

Ezeket a véleményeket olvasva joggal merülhet fel bennünk a kérdés: valóban a támadás középpontjába állított „szerzői jog” az, amely káros és felesleges, amely sokak szerint indokolatlanul gátolja a technikai haladást, és amely ebből adódóan szükségszerűen halálra lenne ítélve?³ Nem lehet eleget hangsúlyozni a szerzői jog eredeti és alapvető célját, melyet tulajdonképpen egyetlen régi és új(szerű) elmélet, irányvonal sem hagyhat figyelmen kívül: sem akkor, ha fennmaradásra és fejlesztésre érdemesnek találja, sem akkor, ha túlhaladottnak és temetendőnek ítéli azt.

A napjainkra kialakult szerzői jogi védelem a különféle egyéni, eredeti alkotások szerzőihez kötődik, az alkotók azok, akik különféle személyhez fűződő és vagyoni jogokkal rendelkeznek műveikre vonatkozóan.⁴ Annak ellenére, hogy ez ma már egyértelmű és jól ismert jogszabályi rendelkezés, mégis érdemes elidőznünk ennél a kiinduló tételnél, és még egyszer átgondolni: mit is véd a szerzői jog? A válasz persze egyszerűnek tűnhet: elég a számos vonatkozó hazai, illetve nemzetközi jogforrás valamelyikét idéznünk annak érdekében,

¹ L. bővebben Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig (1884: XVI. tc.). Jogelméleti Szemle, 2004. 3. sz.

² Vö. például Godfried-Willem Raes: Die Absurdität des Urheberrechts. In: Musiktexte Nr.25, Koeln, 1988 July/August.

³ Josh King: The death of copyright. 7 October 2010; <http://avvoblog.com/2010/10/07/the-death-of-copyright>.

⁴ Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Budapest, CompLex Kiadó, 2006. p. 85.

hogy a ma létező szerzői jogi védelem tárgyát, valamint alanyát könnyűszerrel meghatározhatnánk. Azonban jó néhány tényező árnyalhatja válaszunkat, így az angolszász és a kontinentális jogrendszer eltérő megközelítéséből fakadó különbségek is. Ennek jelentőségét és érdekességét az alábbiakban egy, a Szerzői Jogi Szakértő Testület korábbi véleményében tárgyalt eset kapcsán szeretnénk bemutatni.

Valószínűleg sokak számára ismert az ún. Mátrix-ügy tényállása és az arra vonatkozó szakvélemény is.⁵ A „Mátrix – újratöltve” című film magyarországi bemutatója előtt egy sörmárka reklámfilmje került a közönség elé, amely a megkeresők szerint több szempontból is aggályos volt szerzői jogilag. Bár nem arról volt szó, hogy a reklámban a jól ismert mozifilmekben látható eredeti jelenetek kerültek volna átvételre, azonban az sem volt elmondható róla, hogy az pusztán a film alapját képező ötletre épült volna. A Szerzői Jogi Szakértő Testület eljáró tanácsának megállapítása szerint a „Mátrix” című játékfilm „sajátos képi világa, jellegzetes irodalmi alakjai, drámai helyzetei” kerültek átvételre. A reklámfilmbe sűrített számtalan mozzanat (pl. a főszereplő mozdulatai, az üldöző ügynökfigurák, a menekülő főhőst irányító „operátor”, a falon futás, az áramló zöld mező) erősen egyéni, eredeti jelleget mutatott, tehát egyértelműen a mozifilm lényeges elemei kerültek felhasználásra.⁶ Az Sztj. szerint a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű anyagi és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére⁷ (a kivételeket most nem említve). Márpedig ez a felhasználás megtörténhet anélkül is, hogy ténylegesen másolásról lenne szó, tehát – például a fenti esetben – ha nem konkrétan a film egy jelenetét emelik be egy reklámfilmbe, hanem az adott egyéni, eredeti alkotás lényeges elemei kerülnek átvételre.⁸

A kiindulópont tehát az, hogy a szerzőt megillető személyhez fűződő és vagyoni jogok alapján nem csupán a *mű* valamilyen formában történő másolásához, többszörösítéséhez, hanem a mű *lényeges elemeinek* felhasználásához is a szerző engedélyére van szükség. Mindez az alkotó szellemi tevékenységének megbecsülését, a szerző – személyiségének és vagyoni jellegű érdekének – elismerését, honorálását jelenti.

Az angolszász rendszer ehhez képest más alapokon nyugszik. A szemléletes példát többek között a Norowzian v. Arks-ügy is szolgáltathatja, amelyben a brit filmrendező, Mehdi Norowzian sajátos technikával készített rövidfilmje felhasználásának megítélése osztotta meg a szerzői joggal foglalkozó szakembereket. A szóban forgó „Joy” című film egy egyedi módon táncoló karakter segítségével fejezi ki mondanivalóját, mely egyedi tánc azonban a valóságban utánozhatatlan, hiszen az az ún. „jump-cutting” technika alkalmazásával került megjelenítésre a képernyőn. Ez azt jelenti, hogy nem a főszereplő képessége, hanem az

⁵ Az SZJSZT „Játékfilm lényeges elemeinek jogosulatlan felhasználása reklámfilmben” című, 13/2003 számú szakvéleménye. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 108. évf. 4. sz., 2003. augusztus.

⁶ Uo.

⁷ A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) 16. § (1) bekezdése.

⁸ Gyertyánfy: i. m. (4), p. 175.

egyedi vágási technika tette lehetővé az „ugráló” hatást, amelyet a figura produkál a filmben. A sajátos technikát alkalmazó rendező a filmet – más rövidfilmjeivel együtt – több reklámügynökséghez is elküldte abban bízva, hogy azok láttán valamelyik cég alkalmazza őt reklámfilmek rendezésére. Az Arks Ltd. látott is fantáziát a tehetséges művészen, és úgy döntött, hogy megbízza Norowziant készítsen a „The Snapper” című mozifilm egy jelenetéből a Guinness számára reklámfilmét saját „Joy” című alkotását is felhasználva. A „The Snapper” kiválasztott jelenete valóban igen alkalmasnak tűnt arra, hogy bevonják a reklámba, hiszen abban az egyik szereplő, egy bárba berohanó nagypapa épp egy pint Guinness-szel szeretné megünnepelni unokája születését. Norowzian szívesen tett volna eleget a felkérésnek, azonban ő nem a régi jeleneteket, filmeket szeretne volna használni a reklámkampányban, hanem valami újat kívánt kitalálni. Az Arks Ltd. azonban ragaszkodott az eredeti elképzeléshez, így végül egy másik rendezővel szerződött annak megvalósítására. A reklámfilm el is készült „Anticipation” címmel, Norowzian pedig szerzői jogai megsértése miatt bírósághoz fordult: szerinte a „Joy”-ban látható eredeti, ugráló hatást keltő táncnak, illetve annak lényeges elemeinek az újonnan bemutatott reklámfilmben engedélye nélkül történő felhasználása sérti szerzői jogait.⁹ Nem magának a filmnek mint szerzői alkotásnak a másolására hivatkozott – hiszen magából a „Joy”-ból nem került átvételre egyetlen konkrét jelenet sem –, hanem az annak alapjául szolgáló történetre és a benne megvalósított tartalomra kért szerzői jogi védelmet, tekintve, hogy az a vonatkozó hazai törvény által meghatározott „drámai mű” kategóriába tartozva ugyancsak szerzői alkotásnak minősül. Az elsőfokú bíróság ezzel az érveléssel nem értett egyet, viszont a másodfokú már valóban szerzői alkotásnak minősítette a film tartalmát.¹⁰ A fellebbviteli bíróság tehát akként foglalt állást, hogy a film tartalma mint drámai alkotás – beleértve a sajátos táncot és szerkesztési technikát is – részesülhet szerzői jogi védelemben, azonban azt is megállapította, hogy a szóban forgó esetben az „Anticipation” *nem másolt lényeges* elemeket a filmből.¹¹ Végül tehát Mehdi Norowzian elvesztette a pert, ráadásul a reá kiszabott jelentős összegű eljárási költség hatására jó néhány szerző állt el keresetétől hasonló ügyekben.¹² Az eredményt látva az angol Kortárs Mű-

⁹ Copyright, Designs and Patents Act 1988.

¹⁰ „Joy itself had not been copied so there was no infringement of film copyright. The question was whether the story behind the film was protected by copyright as a dramatic work and if so whether such dramatic work had been copied. Mr Justice Rattee found against the claimant on both grounds” (kiemelés a szerzőtől).

¹¹ „In Lord Justice Nourse’s view it was perfectly possible for a film to be protected by two separate copyrights: film copyright in the film as such but also by dramatic copyright in the underlying story.”

„Although the Court of Appeal held that Joy was protected by copyright as a dramatic work, the Court agreed with the trial judge that such copyright had not been infringed since *no substantial part of that film had been copied*” (kiemelés a szerzőtől).

¹² Például Gillian Wearing is elállt keresetétől a Norowzian-ügy után, amelyet a Volkswagen Golf egyik reklámjának készítője ellen indított, állítva, hogy túlságosan is sok ihletet merítettek az ő Signs sorozatából.

vészetek Intézete tiltakozását fejezte ki, és a hazai szerzői jogi szabályozás sürgős reformját követelte.¹³ Az ügy mindenesetre komoly hatással van a reklámkészítő cégek mindennapjaira és a média világára, hiszen világossá vált, hogy míg a különféle filmalkotások tartalma mint eredeti drámai mű is védelemben részesül, addig a filmekben alkalmazott stílus és technika önmagában nem védett szerzői jogilag.

A két fenti ügyet összehasonlítva látható, hogy a kontinentális és az angolszász jogrendszerben egészen más alapokon nyugszik az alkotások szerzői jogi védelme és azok felhasználhatóságának megítélése. Azonban a két jogrendszerben az ügyek megítélése mégis (közel) azonos eredményre vezet. Ez a Szerzői Jogi Szakértő Testület egy későbbi ügyében vált egyértelművé. A Mátix-ügyhöz hasonlóan újból egy mozifilm reklámfilmben történő felhasználása jelentette a kiindulópontot az ún. James Bond-ügyben. A kérdés ugyan ezúttal egyedül a merchandisingjog oldaláról került megközelítésre,¹⁴ tehát a „Halj meg máskor” című film jellegzetes és eredeti főszereplő alakjának reklámcélú felhasználása jelentett a megkeresők szerint szerzői jogi jogsértést.¹⁵ Mégis, a szakvélemény konklúziójának lényege jelen témánk szempontjából igen tanulságos, hiszen az eljáró tanács megállapítása szerint a reklámban szereplő figura sok szempontból emlékeztet ugyan a jól ismert 007-es ügynökre, mégsem valósult meg szerzői jogi jogsérelem. Mert bár a reklámfilm a mozifilm stílusára erőteljesen épít (a főszereplő szmokingot visel, sármjával elbűvöli a hölgyeket, hangja az ügynököt a mozifilmben szinkronizáló színész hangja, egy tudós új találmányt mutat be a főhősnek, többször, jelentőségteljesen elhangzik a „Bond”-ra emlékeztető „bont” szó), a szakvélemény szerint „amennyiben fel is használ bizonyos jellegzetes elemeket a 'Halj meg máskor' c. filmből, ezek legfeljebb az ötlet kategóriájába sorolhatóak, ekképpen szerzői jogvédelemben nem részesülnek.”¹⁶

A fentiek alapján tehát világos, hogy az angolszász szerzői jog elsősorban egy mű egészének vagy lényeges részének másolása ellen biztosít védelmet, ezt az oltalmat azonban napjainkra kiterjesztették a mű *lényeges elemeinek*, tartalmának átvételére is. A kontinentális rendszerben egyáltalán nem a másolás jelenti a kiindulópontot, hanem a mű bármilyen felhasználása, amelyhez – a törvényben megállapított kivételektől eltekintve – a szerző engedélye szükséges. Idetartozik tehát a mű lényeges elemeinek a felhasználása is, azonban a gyakorlat azt mutatja, hogy valóban csak a jellegzetes tartalom átvétele, felhasználása engedélyköteles, egy adott mű jellegzetes stílusa, hangulata önmagában nem részesül védelemben (már csak a szerzői mű fogalmából következően sem, hiszen az ötlet nem tárgya a védelemnek).

¹³ *Matthew Beard*: Artists claim Honda copied their film in TV cog advert. The Independent, 28 May 2003.

¹⁴ Szjt. 16. § (3).

¹⁵ Az SZJSZT „Filmalkotásban szereplő jellegzetes és eredeti alak felhasználása reklámfilmben” című 15/2003 számú szakvéleménye.

¹⁶ Uo.

Így tehát elmondhatjuk, hogy a kontinentális és az angolszász rendszer alapvetően eltérő kiindulóponttól közelíti meg a kérdést, amint azt már a jogterület elnevezése is igen kifejezően mutatja számunka: a „copyright” kifejezéssel szemben a kontinentális „Urheberrecht”, „droit d’auteur”, „szerzői jog” nem a *másolást*, illetve az azzal kapcsolatos engedélyezést, hanem magát a *szerzőt* helyezi a középpontba. Persze ez a különbségtétel egyszerűsítőnek és felületesnek tűnhet, de kiválóan mutatja a két rendszer közötti alapvető szemléletbeli különbséget, mely magára a szerzői jog kialakulására vezethető vissza: gondoljunk csak arra, hogy 1580 körül épp az angolszász területeken jelent meg a „right to copy” kifejezés, mely a későbbi, már a „szerző javára szóló törvényes copyright előfutára”¹⁷ volt. Annak ellenére, hogy 1709-ben Stuart Anna statútuma már kimondta, hogy nem a kiadóknak, hanem a szerzőknek kell a védelem középpontjában állniuk, Angliában csupán 1988-ban került bevezetésre a szerzőt megillető személyhez fűződő jogok fogalma.¹⁸

A kontinentális szerzői jog történetében egészen más jellegű sarokkövekkel is találkozhatunk, példának okáért említhetjük a magyar szerzői jogi törvény megalkotását megelőző, a jogtudomány képviselői között fennálló vitát,¹⁹ amelynek során számos nyomós érv hangzott el amellett, hogy a szerző személyiségi jogai védendő értéket képviselnek.²⁰ Végül maga az első magyar szerzői jogi törvényünk is ezt a véleményt tükrözte.²¹ Az alkotó személyiségének előtérbe kerülésére igen nagy szükség volt: sokak szerint egyáltalán nem számított elítélendő cselekménynek más szerzői alkotásának felhasználása. Emellett a szerzők honorálása sem volt megoldott: gondoljunk csak a létfenntartásukért küzdő neves festőművészekre, megélhetésükkel bajlódó íróinkra, költőinkre. „A művészetek virágoznak, de a művészek sanyarognak. Ilyen abszurdum van nálunk”²² – hangzik el Ürmösy Lajos keserű megállapítása 1887-ben.

A történeti gyökerek különbözősége ellenére a nemzeti jogok fejlődése következtében, valamint a nemzetközi egyezmények és európai jogforrások hatására ma már mindkét jogrendszerben részletesen szabályozott a szerzői jog. Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata szerint „[m]indenkinek joga van az általa alkotott tudományos, irodalmi vagy művészeti termékekkel kapcsolatos *erkölcsi és anyagi* érdekeinek védelméhez.”²³ Arra a kérdésre pedig, hogy mi a szerzői jog létjogosultsága mellett szóló legnyomósabb érv, elegendő lenne annyit mondanunk: *a szerző*.

¹⁷ Part Krisztina Katalin: A szerzői jogi szabályozás kialakulása Angliában, Németországban és az Egyesült Államokban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 1. (111.) évf. 4. sz., 2006. augusztus.

¹⁸ Copyright, Designs and Patents Act 1988.

¹⁹ Részletesen lásd: Mezei: i. m. (1).

²⁰ Vö.: Balás P. Elemér: Szerzői jog. In: Szladits Károly: Magyar Magánjog I., Grill Kiadó, Budapest, 1941.

²¹ Apáthy István: A szerzői jogról szóló törvény. Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből, MTA, Budapest, 1887/ 8. kötet.

²² Ürmösy Lajos: A magyar társadalom, az irodalom és művészet. Erdélyi Híradó, Kolozsvár, 1887. november 29. 279. szám.

²³ Az 1948. december 10-én elfogadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának 27. cikk (2) bekezdése.

A szerzői jogra vonatkozó kritikai szemlélet szinte valamennyi képviselője egyetért azzal, hogy a szellemi alkotások védendő értéket képviselnek, és ők maguk is jogszerűtlennek ítélnék meg, ha a szerzői műveket más hozná saját neve alatt nyilvánosságra, méltatlan környezetben helyeznék el, engedély nélkül kereskedelmi célokra használnák fel stb. A támadások többsége a különféle kiadók és a közös jogkezelők ellen irányul, illetve a védelmi idő hosszára vonatkozik. A kritikai észrevételek számottevő része gazdasági megközelítésen alapul, illetve a közösségi érdekekre, a szólásszabadságra és az információhoz való hozzájutás jogára hivatkozik, de van, aki egyszerűen a szerzői jognak a technikai haladás következtében érvényesíthetatlenné válásában és a modern kor társadalmi jellemzőiben látja a szerzői jog eljövendő halálának okát.²⁴ A különféle vélemények között mindenképp érdemes aszerint különbséget tennünk, hogy a jelenlegi szerzői jogi rendszer hatékonyságának kifogásolása mellett a szellemi alkotást létrehozó szerzők érdekeit figyelembe veszik-e, és új ötletekkel, kompromisszumos megoldásokkal az érdekek közelítésére törekednek; vagy a támadott „célpontok” (kiadók, jogkezelők, nagyvállalatok stb.) mellett – akarva vagy akaratlanul – magukat az alkotókat is „mélybe rántják”. Nem szükséges patetikus példákat hozunk annak érzékeltetésére, milyen veszélyes lehet, ha ebben az elkeseredett csatában épp a szerzőkről feledkeznénk meg. Sőt, még az is előfordulhat, hogy a (látszólag a) szerzők védelme érdekében született kezdeményezés vezethet épp az alkotók jogos érdekeinek sérelméhez.²⁵

Pedig a már-már összecsapásokká fajult szóváltások, az egymás mellett gyakran elbeszélő felek feladata ma sem más, mint néhány száz évvel ezelőtt: egyensúlyban tartani a különféle jogos érdekeket. Az egyensúly megtalálását pedig semmiképp nem segíti elő a vélemények egyoldalú, gyakran indokolatlanul bántó formában történő hangoztatása, főként, ha annak nem a kompromisszum megtalálása a célja, hanem – nemegyszer tárgyi tévedésen alapuló²⁶ – öncélú viták gerjesztése. A szerzői jog nemcsak renométját veszítette el napjainkra, hanem sajátos eredeti funkcióját is kezdjük szem elől téveszteni a különféle viták hevében.

A kompromisszumkeresés során nem feledhetjük el, hogy a szerzőknek mind a vagyoni, mind a személyhez fűződő jogait biztosítanunk kell. Hiszen alapvetően (a klasszikus szerzői művek esetében) valóban az alkotás öröme az, amely egy szerzőt műve létrehozására ösztönöz, és az alkotók valóban nem jogsértésként, hanem a közönség elismeréseként értékelhetik műveik széles körű felhasználását – azonban igencsak visszás lenne azt állítani, hogy a legkülönbözőbb területeken alkotó művészek, tudósok, írók, költők számára nem is létezhet annál nagyobb öröm és elismerés, mint hogy egész életén át anyagi elismerés és bármiféle

²⁴ Vö.: Glynn S. Lunney, Jr.: The death of copyright: digital technology, private copying, and the digital millennium copyright act. Virginia Law Review, September, 2001.; Eben Moglen: Anarchism triumphant: free software and the death of copyright. First Monday, August, 1999.

²⁵ Vö.: Gyenge Anikó: „Érted haragszom, nem ellened” – néhány gondolat a védelmi idő meghosszabbításához. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 4. (114.) évf. 1. sz., 2009. február.

²⁶ Több vitát is gerjesztett a jól ismert „Happy Birthday to You” dallal kapcsolatban felröppent téves információ, mely szerint azt otthon, családtagjainknak elénekelve jogdíj fizetésére lennénk kötelesek. A kérdésről bővebben Robert Ross: Happy Birthday to You Too! Southern Living, 1 June 1997.

honorárium nélkül alkothatnak. Napjaink néhány egyoldalú, támadó hangvételű véleményét – nem nélkülözve némi cinizmust – az alábbi kérdésekben is összegezhethetnénk: hogyan is jöhet ahhoz egy szerző, hogy műve mások általi felhasználását megakadályozza, és önös érdekeire gondolva ne engedje a társadalom egyes tagjait, hogy abból ők termeljenek profitot helyette? Hogyan is képzelhetik egy film alkotói, hogy művüket nem használhatja fel a társadalom bármely tagja egy tetszőleges fogyasztási cikk népszerűsítéséhez? Hogyan is képzelheti egy író, hogy egész életének remekművei biztosíthatják saját és családtagjai megélhetését? A leginkább meglepőek azok a vélemények, amelyek képviselői a saját vagyoni érdekeikre hivatkozva kívánják a szerzőket vagyoni jogaiktól megfosztani.

A másik szélsőséget persze az jelenti, ha pusztán a vagyoni szempontok kerülnek előtérbe. Bár ma többször összemosisódnak a fogalmak, hangsúlyoznunk kell: a szerzői alkotásokat nem lehet pusztán „adatként” vagy „információként” kezelni. Természetesen jogforrásaink az információhoz való hozzájutás, a közművelődés, a szociális és egyéb szempontok érdekében számos helyen tesznek kivételeket a felhasználás engedélyhez kötöttsége, illetve a díjfizetés alól, és egyáltalán a határozott védelmi idő léte is az érdekek alapvető egyensúlyozását célozza. (Itt csak óvatosan jegyzi meg e sorok szerzője, hogy nem biztos abban, hogy a mottóban emlegetett Beethoven felhőtlenül boldog lenne, ha tudná, hogy valamelyik remekműve annak köszönhetően, hogy az érdekeket kiegyensúlyozni igyekszünk, egy kiváló mosogatószivacs reklámozására szolgál.²⁷⁾

A helyzet a könyvnyomtatás megjelenésekor, majd később a XIX. században is hasonló volt: új társadalmi és technikai feltételek, különböző jogos érdekek. Ráadásul nem a szerzői jog az egyetlen olyan terület, ahol különféle érdekek állnak szemben egymással, sőt. Az egysíkú megközelítés – csakúgy, mint a korábbi kihívások alkalmával – ma is torzíthat, sőt, azzal a veszéllyel is fenyeget, hogy épp a „klasszikus” szellemi alkotások alkotói esnek áldozatául az átalakulásnak. Igaz, hogy mára komoly iparágak épültek rá a szerzői alkotásokra, a kiindulópont azonban még ma is ugyanaz: a szellemi alkotások védelme, a kreativitás ösztönzése.

Kétségtelen, hogy a szerzői jognak lépést kell tartania a technikai fejlődéssel, hogy figyelemmel kell lennie az oktatás, a művelődés, a tudományos kutatás és a szabad információhoz jutás igényeire is, valamint a felhasználók és a széles közönség érdekeire.²⁸ Pusztán az alternatívát nem, vagy azt csak a szerzők érdekeinek figyelmen kívül hagyása mellett kínáló kritikák veszélyességére szeretnénk felhívni a figyelmet. Szerencsére egyre több példa van

²⁷ A 12. lábjegyzetben emlegetett Gullian is arra panaszkodott művének egy reklámkampányban történő felhasználása után, hogy „what really hurts is that it stops me doing my work because people [now] think I'm working for an advertising agency”.

²⁸ Sztj. Preambuluma.

²⁹ L. többek között a YouTube és a SACEM sikeres megállapodását: http://eszerint.blog.hu/2010/10/07/megallapodott_a_youtube_a_francia_jogkezelovel; vagy a hazai érdekeltek részvételével rendezett különféle konferenciákat (pl. Könyvmarketing Konferencia).

a kompromisszumokra törekvő megállapodásokra,²⁹ és a technikai fejlődést nem elítélő, nem káros körülménynek tekintő, hanem annak előnyeit kiaknázni igyekvő, azzal pozitív értelemben számoló kezdeményezésre.³⁰ Az internet valóban közvetlen kapcsolatot teremt az egyes alkotók, illetve a felhasználók, a közönség között, „szinte korlátlan választék lehetőségét kínálja, és ... potenciális változatosságával egyszerre izgató és félelmetes.”³¹ A szerzői jogban is mindenképp átalakulás, az új körülményekhez történő igazodás szükséges, valóban „újra kell töltenünk” a tartalmát, illetve eddigi fogalmait újra kell értelmeznünk a XXI. század valóságában. Kérdéses azonban, hogy ez az újrendeződés egyáltalán elképzelhető-e a szerzői jog további differenciálása nélkül? Gondolkozhatunk-e minden újonnan felmerülő kérdésről a szerzői jog eddig ismert általános rendelkezésein belül, avagy tovább kell cizellálnunk – de nem bonyolítanunk – a rendszert annak érdekében, hogy valamennyi, szerzői jogi védelem alá eső alkotástípusra vonatkozóan megfelelő szabályok születhessenek?

Mind a különféle területeken munkálkodó szerzőknek az alkotásukhoz való viszonya, mind az alkotásokra vonatkozó felhasználói igények igen szerteágazó képet mutatnak a különféle műveknél: egy szépirodalmi regény, egy kortárs festmény, egy szoftver, egy popdal, egy magyar film, egy reklámszlogen, egy közösségi oldalra feltöltött fotó, egy oktatási céllal készült tudományos munka stb. esetében más és más felhasználói igényekkel, jogsértési lehetőségekkel és jogos érdekekkel találkozhatunk, mint ahogyan a gazdaságban betöltött szerepük is egészen eltérő lehet.³² Akár további differenciálással, akár anélkül, mindenképp szükséges, hogy a szerzői jogi szabályoknak a folyamatos technikai fejlődés következtében szükségessé váló változtatása során ne feledkezzünk el arról, mi is a jogterület *alapvető feladata* a számos egyéb érték védelme mellett: a kreatív, alkotó ember szellemi tevékenységének elismerése, a szerzőnek a művére vonatkozó vagyoni és személyhez fűződő – semmiképp nem korlátlan – jogainak védelme. Bár nem tűnik egyszerű feladatnak a szerteágazó műtípusokra és valamennyi szereplőre tekintettel levő szabályozás kialakítása, mégsem megvalósíthatatlan. Befejezésül hadd álljon itt egy könyvkiadással foglalkozó amerikai szerző gondolata: „a kialakulóban lévő új technológiák előrevetítik egy olyan, teljesen átalakult iparág lehetőségét, amely hitem szerint mindaddig sohasem látott mértékben fogja végezni történelmi feladatát, s hogy mindez milyen következményekkel jár majd, azt még korai lenne megjósolni. Fajunk korántsem makulátlan történetét ismerve az ember nem számíthat felhőtlenül boldog jövőre, de azért van okunk az optimizmusra.”³³

³⁰ Pl. a Creative Commons.

³¹ Jason Epstein: A könyvkiadás múltja, jelene és jövője. Európa könyvkiadó, Budapest, 2002, p. 104.

³² Vö. Penyigey Krisztina: A szerzői jogi ágazatok gazdasági súlya Magyarországon. Magyar Szabadalmi Hivatal, Budapest, 2009.

³³ Epstein: i. m. (31), p. 105.

DIGITÁLIS KÖNYVTÁRAK EURÓPÁBAN – SZERZŐI JOGI SZEMMEL

1. Előszó

Csokonai Vitéz Mihály előbeszédéről alkotott eszméje, miszerint az olvasók szokása, hogy rendszerint kihagyják az előszó olvasását,¹ remélhetőleg ez esetben nem üti fel fejét, mivel előljáróban a jelen cikk témájához illő és nem kevésbé fontos magyar esemény felvázolását választottunk: 2010-ben tizenöt éves évfordulóját ünnepli az Országos Széchényi Könyvtár egyik részlegeként működő Magyar Elektronikus Könyvtár (a továbbiakban: MEK). Ezt a jeles évfordulót azzal teszi még emlékezetesebbé a könyvtár, hogy 15 kortárs magyar író könyvét elérhetővé teszi honlapján az olvasók számára „15 év – 15 könyv” nevű akciójának keretében. Így akár Lőrincz L. László: *A kicsik* vagy Nemeskürty István: *Requiem egy hadseregért* című műve is szabadon elérhető a MEK honlapjáról, és akár otthonról is olvasható. Ezek a művek most először érhetőek el digitális formátumban, köszönhetően az íróknak, akik odaajándékozták egy-egy művüket az olvasók legnagyobb örömeire a MEK-nek.² Dr. Kokas Károly, a MEK Egyesület elnökségi tagja ebben az eseményben a háromezer éves könyvtári uralom megszűnését, egy másik terjesztő média, az elektronikus könyvtár színre lépését és a szerzők, kiadók, könyvtárak egymásra találását látta.³ Nagy eredmény ez a magyar digitális könyvtári életben, azonban sokaknak ez a szám talán túlzottan szerénynek tűnhet.

De ha megvizsgáljuk Európa legnagyobb digitális könyvtárának, az Europeanának a virtuális könyvespolcait, hasonló eredményre jutunk: ezeket a „polcokat” főleg már köztulajdonban lévő művek népesítik be.⁴ S hogy miért van ez így? Miért hiányoznak a XX. századi alkotások a digitális könyvtárakból? Eddig több érv is elhangzott, de mind közül a legnyomósabb indoknak, nehezítő körülménynek a pénzügyi problémák mellett a szerzői jog látszik, amely a közhiedelemben olyan téves gondolatokat is támasztott, miszerint csak olyan műveket érdemes felvenni a digitális könyvtárak gyűjteményébe, amelyeknek a védelmi ideje már lejárt.

¹ Utalás *Csokonai Vitéz Mihály*: Dorottya, vagyis a dámák diadalma a fárságon című művére – „Elöljáró beszédje az előbeszédnek: Közhíroság dolog az authoroknál, előljáró beszédet írni, de még közönsége-sebb az olvasóknál azt soha el nem olvasni.”; <http://mek.oszk.hu/00600/00635/00635.htm> p. 1.

² <http://mek.oszk.hu/html/15.html>.

³ Születésnap ajándék a Magyar Elektronikus Könyvtárnak; <http://mek.oszk.hu/html/irattar/sajto/2010/100930f.htm>.

⁴ Az európai digitális könyvtár állománya megkétszereződött, a webes tartalmakra vonatkozó szerzői jogi védelem közösségi rendezetlensége miatt mégis hiányos; <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1257&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>.

Valóban igaz: ahogy a hagyományos, úgy a digitális könyvtárak állománya is két részre osztható: egy része olyan művekből áll, melyek védelmi ideje már letelt, az állomány másik részét pedig olyan művek alkotják, melyek még szerzői jogi védelem alatt állnak, vagyis felhasználásuk engedélyhez kötött. Az is igaz, hogy szerzői jogi szempontból az utóbbi művek felhasználása sokkal több nehézséget rejt magában, de azt is látnunk kell, hogy a közkincsbe tartozó művek esetén is jelentkezhetnek egyéb problémák. Ha már a nehézségek kerültek előtérbe, mi a teendője a könyvtáraknak tömeges digitalizálás esetén? Minden jogtulajdonostól egyenként be kell szerezniük az engedélyt, vagy létezik erre hatékonyabb és gyorsabb megoldás is? Még nehezebb a helyzet az ún. *gazdátlan művek*⁵ esetében, melyeknek a szerzői jogi jogosultja nem ismert vagy nem fellelhető, és így engedélyt sem lehet beszerezni tőlük. Milyen sorsra jutnak az *out-of-print*, vagyis a kereskedelmi forgalomból kikerült művek?

Azt, hogy a szerzői jog milyen szerepet vállal a digitális könyvtárak kialakulásában, működésében és a felvázolt kérdések megoldásában, azt a jelen cikk az Európai Unióra szorítkozva, főleg uniós dokumentumokból kiindulva próbálja meg bemutatni. Szó lesz az Europeana, vagyis az Európai Digitális Könyvtár előtti időkről, amikor is különböző uniós szinteken megfogalmazódott az Europeana létrehozásának gondolata. Majd miután létrejött és látogathatóvá vált Európa legnagyobb elektronikus könyvtára, újabb és újabb kihívások merültek fel, melyeket a szerzői jogi szabályozás módosításának, akár új jogintézmények bevezetésének is követnie kell. Az új kihívásokra különböző stratégiák, iránymutatások láttak napvilágot, melyek szerzői jogi szempontból való ismertetése három területen (digitális megőrzés, gazdátlan művek, *out-of-print* művek) keresztül kerül bemutatásra, illusztrálva néhány európai ország már megvalósult vagy éppen kialakulóban lévő gyakorlatával.

Mindezek részletes kifejtése előtt látnunk kell a könyvtárak tevékenységére vonatkozó, alapvető szerzői jogi szabályozást, az értelmezési nehézségeket, melyeknek bemutatására a következő fejezet tesz kísérletet.

2. Szép, új, digitális világ

A digitalizáció ma már talán nem is annyira új jelenség, hiszen a digitális világ már nem csak a vállalatokat, munkahelyeket, hanem a magánszférát is uralja. Nagyon gyakori az eddig csak nyomtatásban olvasható művek elektronikus adathordozóra való másolása digitalizálás útján. Egy másik tipikus jelenség, hogy a művek első megjelenése is nem ritkán már elektronikus formában történik, ezt láthatjuk például az egyre szaporodó elektronikus folyóiratok terjedésében. Maguk a digitalizált információk, művek elektronikusan igen könnyen

⁵ Az ún. „orphan works” az uniós joganyagokban gazdátlan műveknek fordítva jelenik meg, míg a magyar szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Sztj.) árva műveket említ. Ennek megfelelően jelenik meg a tanulmányban a kétféle szóhasználat.

és gyorsan másolhatóak, köszönhetően azoknak az elektronikus készülékeknek, melyek megfizethető árak miatt ma már majdnem minden háztartásban megtalálhatóak. Gondolhatunk itt magára a számítógépes másolásra, CD-írásra, DVD-készítésre, szkennelésre.⁶

A másik jelenség, ami befolyásolja ezt a meglehetősen dinamikusan fejlődő folyamatot: az internet. Az internet segítségével a másodperc törtrésze alatt férhetünk hozzá információk ezreihez, s ezen keresztül ismerkedhetünk meg szerzői jogi védelem alá tartozó művek végtelen sorával. Kérdés, hogy ez szerzői jogilag mennyire legális? Az internetre ugyanis nem vonatkoznak külön szabályok, nem létezik internetes szerzői jogi törvény, ezért a már meglévő szabályozás sémáit kell a könyvtáraknak is alkalmazniuk a digitális, internetes szép új világ felmerülő problémáival szemben is.

2.1. A digitalizáció hatása a könyvtár többszörözési tevékenységére

Amikor a szerző létrehozza alkotását, a mű létrejöttével együtt szerzői jogai is keletkeznek, melyek személyhez fűződő és vagyoni jogokból állnak. A szerző művének más személy vagy akár intézmény általi digitalizálása folytán többszörözési folyamat megy végbe, mely során vizsgálendő, hogy a fent említett jogok sérülnek-e, hiszen a többszörözési jog a szerző kizárólagos joga, ami engedély és díjfizetés nélkül csak a szabad felhasználási esetkörök valamelyikének megvalósulása esetén lehetséges.

A könyvtárak a személyhez fűződő jogok sértetlenségére természetesen nagyon ügyelnek, hiszen működésük csak ezen művek által tartható fenn. Azonban mégis láthatunk precedenst arra, hogy a könyvtárak megsértik elektronikus többszörözés útján a személyhez fűződő jogokat. Ez a sérelem oly módon következhet be, ha például a másolatok igen gyenge minőségűek lesznek, vagy magán a másolaton a könyvtár feltünteteti a saját logóját, és ezáltal módosítja magát a művet, de tömörítés folytán is sérülhet a mű minősége. Az eredetihez képest az is súlyos módosítást jelent, ha a szöveget élőbbé, felhasználóbaráttá teszi a könyvtár hipertextuális megoldásokkal.⁷ Ezek a tevékenységek a szerző személyhez fűződő jogai közül a mű egységéhez, integritásához fűződő részjogosítványainak sérelmével járhatnak, és a nem vagyoni kártérítés szabályainak alkalmazására vezethetnek egy esetleges perben.

A vagyoni jogok a szerző művének bármilyen felhasználását, hasznosítását tükrözik, ideértve a többszörözésnek minősíthető digitalizálás is, ami a szerző kizárólagos engedélyezési joga alá tartozik. Ez alól a törvény a szabad felhasználás keretében még tehet kivételt.

⁶ Moldován István: A szerzői jog elmélete és az elektronikus könyvtár gyakorlata; http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=1705&issue_id=21.

⁷ Tóth Péter Benjamin: A digitalizálás és a digitális közzététel szerzői jogi vonatkozásai; <http://www.artisjus.hu/opencms/export/download/aszerzoijogrol/digitalizalas.pdf>, p.3.

Itt szükséges megemlíteni a könyvtárakra többszörözés tekintetében fennálló szabad felhasználási esetet és azt az irányelvet, mely e téren harmonizálta az uniós országok szerzői jogi kivételrendszerét a kizárólagos jogok online környezethez való igazítása mellett. Az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv (a továbbiakban: Infosoc-irányelv) összesen 21 kivételt⁸ tartalmaz a szerző kizárólagos jogai alól, azonban ezek közül csak egy kivétel van, melynek bevezetése kötelező volt a tagállamok számára. Ez nagyfokú rugalmasságot adott ezen a téren a tagállamoknak, így eltérő szabályozások születtek, melyek a többszörözési jog alóli kivétel kapcsán is nehézséget okozhatnak.⁹ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság szerint is ez a rendszer akadályozza azoknak a kivételeknek a valódi harmonizációját, „amelyek a digitális korszak folyamatosan fejlődő technológiai eszközeit használó tudásalapú gazdaságban is jogosnak minősíthetők.”¹⁰ Bizonyos fokú harmonizáció mégiscsak létrejött, hiszen a tagállamok nem vezethetnek be az irányelvben foglalt kivételeken kívül egyéb szabad felhasználási eseteket,¹¹ bár ez sem teljesen egyértelmű, hiszen a tagállamok kisebb jelentőségű kivételeket a felsoroltakon kívül is tehetnek, melyek már szerepelnek törvényeikben.¹²

Az Infosoc-irányelv szerint a tagállamok kivételt tehetnek a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak által végzett egyes többszörözési cselekmények tekintetében, amelyek természetesen sem közvetve, sem közvetlenül nem irányulhatnak kereskedelmi vagy gazdasági célra.¹³ Ezt a szabályt a háromlépcsős tesztrel¹⁴ együtt értelmezve (meghatározott esetre kell vonatkoznia a kivételnek, nem lehet sérelmes a mű rendes felhasználása számára, és indokolatlanul nem károsíthatja a szerző jogos érdekeit) a tagállamok által meghatározott kivétel

⁸ Eredetileg kilenc kivétel került volna be a tervezetbe, de a lista egyre gyarapodott, mivel a tagállamok felismerték, hogy szabályozásuk az engedmények tekintetében igen eltérő, ennek következtében az egyezkedések végül ahhoz vezettek, hogy csak akkor voltak hajlandók egymás felé engedményeket tenni, ha az országukban alkalmazott kivételek is felkerültek a listára. Lásd *Bokor József*: Sajtójog. Booklands 2000 Könyvkiadó Kft., 2003, p. 112.

⁹ Egyes vélemények szerint az irányelv szövege sok helyen átláthatatlan vagy többfajta értelmezésre ad okot, ami jogbizonytalansághoz vezethet; a tagállamok eltérő szabályozásai és az ennek eredményeként kötött kompromisszumok hatják át a szöveget, és azáltal, hogy a végső célt, vagyis a jogharmonizációt nem hogy elősegítene, hanem hátráltatja, akár semmissé is lehetne nyilvánítani. *Bernt Hugenholtz*: Why the Copyright Directive is unimportant, and possibly invalid. E. I. P. R., 2000, II. sz., p. 499–502.

¹⁰ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye. Tárgy: Zöld Könyv – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban (2009/C 228/08). Az Európai Unió Hivatalos Lapja, 2009. 9.22., p. C/228/52; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:228:0052:0055:HU:PDF>.

¹¹ Zöld Könyv: Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban COM(2008) 466 végleges; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:HU:PDF> p. 5.

¹² Infosoc-irányelv 5. cikk (3) bekezdés o) pont, bővebben lásd *Gyenge Anikó*: A szerzői jogok korlátozásának általános szabályai: a háromlépcsős teszt. Jogtudományi Közlöny, 2006. május, p. 171–184.

¹³ Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés c) pont.

¹⁴ Infosoc-irányelv 5. cikk (5) bekezdés.

csak valamilyen különös esetben hozható létre, és ez a kivétel nem vonatkozhat védett művek online szolgáltatásával összefüggésben megvalósuló felhasználására.¹⁵

A tagállamok azonban eltérően – és sokszor szigorítva az irányelvben meghatározottakat – vezették be a kivételeket és korlátozásokat, így a többszörözés alóli kivétel jogszabályi megalkotása is sok esetben politikai döntés eredménye lett – ezért több kérdés is felmerül a nyilvánosan hozzáférhető könyvtárak által egyes, szabadon végezhető többszörözések kapcsán.

Ezek közül az egyik a saját példányról való másolás, vagyis jelen esetben a digitalizálás kérdése. Néhány tagállamban¹⁶ ugyanis annyiban szigorúbb a könyvtárak többszörözés alóli kivétele, hogy a könyvtár csak saját gyűjteményében lévő művet többszörözhet. Ez nagyon nehezen értelmezhető az olyan művek tekintetében, melyek a világhálóról mindenki számára elérhetőek. Kérdés, hogy ezeket a műveket tekinthetik-e a könyvtárak saját műveiknek, melyekről szabad felhasználás keretében szabadon készíthetnek másolatot.¹⁷ Az Infosoc-irányelv nem tartalmazza azt a kitételezt a könyvtárakról szóló szabad felhasználási esetkörben, hogy az intézményi másolás feltétlenül saját példányról történjen. Ebben az értelmezésben a szabály azt is lehetővé teszi, hogy akár a könyvtárközi kölcsönzés útján a könyvtárhoz került műveket is szabadon digitalizálhatja az intézmény. Ami még nagyobb kérdés, hogy illegális forrásból letöltött művek szabadon archiválhatók-e? Ha a válasz igen, akkor ezzel megnyílna a könyvtárak számára a lehetőség arra, hogy létrejöhessen egyfajta átjárás a legális és az illegális gyűjtemények között. Ez ugyan praktikussági szempontból igen célravezető lenne: nem kellene ugyanazt a művet kétszer digitalizálni, és ezáltal a könyvtárak erre fordított pénzeszközei másra lennének használhatók, ami pedig nagy előnyt, könnyebbiséget jelentene a látogatóknak. Így olyan művek is hozzáférhetővé válhatnának, amelyek esetleg meg sem találhatók a könyvtár állományában.

Mindennek gátat szabhat a háromlépcsős teszt, amelyet – ahogy a fentiekben is említésre került – mindig a kivétellel együtt kell értelmezni, s az annak való megfelelés követelmény. Hazánkban a Szerzői Jogi Szakértő Testület a magáncélú másolás esetében fejtette ki, hogy az illegális forrásból szerzett művekről készült másolat elkészítését a törvény konkrétan nem tiltja, de a háromlépcsős tesztnek azonban nem feleltethető meg, és ezért

¹⁵ Infosoc-irányelv Preambulum „40) A tagállamok egyes nem kereskedelmi céllal működő intézmények (a nyilvánosság számára hozzáférhető könyvtárak és hasonló feladatot ellátó intézmények, így például az archívumok) javára kivételt, illetve korlátozást állapíthatnak meg. Ezt azonban a többszörözési jog körébe tartozó különös esetekre kell korlátozni. E kivétel, illetve korlátozás nem vonatkozhat a védelem alatt álló művek és más teljesítmények on-line szolgáltatásával összefüggésben megvalósuló felhasználásra.”

¹⁶ Magyarországon 2009. február elsejétől került ki a szabályozásból a „saját példány kritérium” a 2008. évi CXII. törvénynek köszönhetően az Szjt.-ből. A könyvtárak a módosításig többek között saját példányról archiválásként tudományos célra vagy a nyilvános könyvtári ellátás céljára készíthettek másolatot.

¹⁷ Tóth Péter Benjamin: A könyvtárak új szerepben – szerzői jogi szemmel; http://www.artisjus.hu/opencms/export/download/aszerzoijogrol/konyvtarak_uj_szerepben.pdf p. 6.

törvényellenes.¹⁸ Ez az érvelés állhatna szemben egy esetleges illegális forrásból származó mű könyvtári digitalizációjával szemben is. Ebben az esetben a könyvtár ugyan érvelhetne azzal, hogy a művet nem öncélúan másolta le, hanem a kultúra megőrzése, közvetítése érdekében. Kérdés, hogy ez az érvelés megállná-e a helyét a háromlépcsős teszt és a szabályok kiterjesztő értelmezésének tiltásával szemben?

Az irányelv szövegéből arra nézve sem lehet pontos következtetéseket levonni, hogy hány másolatot készíthet a könyvtár egy adott műről, és milyen célból. Ami azonban mindenképpen megállapítható, mert erre az irányelv konkrétan utal, hogy online hozzáférhetővé tétel céljából nem lehet a könyvtáraknak szabadon többszörözniük a műveket.¹⁹

Ebből a példából is látható, mennyi jogértelmezési nehézség adódik a könyvtárakra vonatkozó kivételek körében, ezen problémák részletezéséről és megoldásáról az Europeana kapcsán, a digitális megőrzésről szóló 4. pontban még bővebben lesz szó.

2.2. Az elektronikus úton történő hozzáférhetővé tétel, a könyvtárak új típusú műszolgáltatása

A könyvtárak számára nemcsak a fent elemzett archiválás, vagyis megőrzés céljából készülnek az adott műről elektronikus eszközök segítségével a másolt példányok, hanem fontos az a szempont is, hogy ezen művek eljuthassanak a társadalom minél szélesebb köreihez. Ez az esetkör azonban szintén tartalmaz olyan mozzanatokat, melyek már könnyen szerzői jogokat sérthetnek, hiszen a nyilvánossághoz közvetítés is a szerző kizárólagos jogai közé tartozik. A könyvtárak itt is (a tagállami szabályozásba bevezetett) az Infosoc-irányelv adta kivételekkel élhetnek, azonban itt már maga az irányelv szövege sem teljesen egyértelmű. A magyar fordítás szerint az adásvételi vagy felhasználási feltételek alá nem eső, könyvtárak gyűjteményeiben szereplő műveknek, illetve más, védelem alatt álló teljesítményeknek a nyilvánosság egyes tagjai számára közvetítéssel, illetve hozzáférhetővé tétellel kutatás vagy egyéni tanulás céljából történő felhasználása a könyvtár helyiségeiben e célra kijelölt terminálokon szabadon történhet.²⁰ De ez a magyar szabályozásban például már úgy jelenik meg, hogy azokra a művekre kell érteni, ahol a felhasználásra nincs eltérő megállapodás.²¹ A német és az angol szöveg sem fedi teljesen egymást. Egyes vélemények szerint ezen kifejezés alatt olyan műveket kell érteni, melyeket már nem lehet megvásárolni, vagy a felhasználási szerződés valamilyen oknál fogva nem kivitelezhető. Ez a magyarázat is hagy kivetnivalót

¹⁸ SZJSZT 17/2006. A jogellenes forrásból történő másolás kérdése: „Az eljáró tanács véleménye szerint az vezethető le az előzőekben elemzett nemzetközi, közösségi és hazai szerzői jogi szabályozásból, hogy a jogellenes magáncélú másolás nem megengedett sem szabad felhasználásként, sem pedig a jogdíjigényre való korlátozás alapján.”; http://www.mszh.hu/szerzoijog/szjszt/SZJSZT_szakvelemenek/2006/ELLEN-ORZOTT_PDF/szjszt_szakv_2006_017_REC.pdf p. 19.

¹⁹ Infosoc-irányelv Preambulum (40).

²⁰ Infosoc-irányelv 5. cikk (3) bekezdés n) pont.

²¹ Sztj. 38. § (5) bekezdés.

maga után, mert arra már nem ad választ, hogy mikor lehet kimondani egy műre, hogy már nem vásárolható meg, s ezt mi módon kell bizonyítani? A másik esetben sem ad támpontot, hogy a szerző jogutódjának kutatását meddig és milyen mélyen kell folytatni, hogy utána ki lehessen mondani, hogy a felhasználási szerződést már nem lehet megkötni.²²

A terminálokon kívül történő (például internetes) megjelenítése a műveknek, ami tulajdonképpen a digitális könyvtárak lényege, ahogy már említésre került, nem tartozhat a korlátozások és kivételek körébe a könyvtárak szempontjából sem, az ehhez szükséges engedélyt magától a szerzői jogi jogosulttól kell beszerezni.

3. Az Európai Unió céljai az Europeanával és a tagállami digitális könyvtárakkal kapcsolatban

Az Európa digitális könyvtárának létrehozására indult kezdeményezés 2005 áprilisára nyúlik vissza, amikor hat állam- és kormányfő a Tanács elnökségének és a Bizottságnak címzett levelében támogatását fejezte ki egy digitális európai könyvtár létrehozásával kapcsolatban.²³ A cél az volt, hogy Európa kulturális és tudományos öröksége elérhető legyen online környezetben is, gyorsan, egyszerűen és érdeklődést felkeltően. Így Európa legnagyobb digitális könyvtárának felállítása kapcsán előkerültek azok a kérdések és esetleges válaszok, amelyek az Europeana és a tagállami digitális könyvtárak létrehozását is akadályozták vagy megnehezítették, hiszen az új intézmény tagállami digitális könyvtárak, múzeumok, köz- és magánintézmények állományainak összekapcsolásaként jött létre.²⁴ Az Europeana 2008 novemberében nyitotta meg virtuális kapuját az internetes látogatók előtt, és jelenleg 6 millió mű található meg a honlapján. A következő sorok sokat elárulnak ezen digitális formában működő intézmény jelentőségéről: „a cseh diákok kedvükre böngészhetnek a British Library anyagai között anélkül, hogy ezért Londonba kellene utazniuk, az ír műkedvelők pedig a Louvre előtti sorban állást elkerülve csodálhatják meg a Mona Lisát” – idézi Viviane Redinget, az EU információs társadalomért és médiaügyekért felelős biztosát egy cikk az Europeana megnyílását követően.²⁵

A gyűjtemény kétségtelenül egyedülálló, és egy kattintással elérhető több mint 6 millió könyv, dokumentum, festmény és más alkotás. Az Európai Unió tagállamainak több mint ezer könyvtárából és múzeumából vagy egyéb kulturális intézményéből kerültek ki a digitalizált példányok. Sokan az Europeanát az Európai Unió szimbólumaként emlegetik: a tudás

²² Tóth Péter Benjamin: i. m. (16) p. 10.

²³ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – i2010 : digitális könyvtárak COM/2005/0465 végleges; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52005DC0465:HU:NOT>.

²⁴ <http://www.neumann-haz.hu/hu/projektek/europeana>.

²⁵ Készülöben az európai digitális könyvtár; http://www.sg.hu/cikkek/62005/keszuloben_az_europai_digitalis_konyvtar.

szabad áramlását jelenti, határok nélkül az országok között.²⁶ Az Európai Bizottság elnöke, José Manuel Barroso szerint „az Europeana nem pusztán könyvtár, hanem sokkal inkább valódi hajtóerő, amely a XXI. századi európaiakat arra készíti, hogy példaképként tekintsenek innovatív elődeik, mint például a reneszánsz kor nagyjainak kreativitására.” Azt, hogy óriási az igény egy ilyen könyvtárra, az is mutatja, hogy a szerverek nem tudtak megbírkózni a kezdeti rohammal, és további szerverekre volt szükség, hogy az igényeket kielégítsék.

Az Europeana állományát jelenleg főként olyan művek alkotják, melyeknek a védelmi ideje lejárt, vagyis a közkincs részét képezik. Azonban most a könyvtár legfőbb kihívása az, hogy szerzői jogi védelem alatt álló művek is megjelenjenek az állományában, természetesen az alkotók szerzői jogainak tiszteletben tartásával. El kellene kerülni egy „XX. századi űr” kialakulását, mely szerint az 1900-as évek szerzői alkotása közül csak igen kevés lenne elérhető. Ez tagállami szinten csak az intézmények és a jogtulajdonos együttműködésével küszöbölhető ki, ehhez továbbra is szükség van európai iránymutatásokra, hogy ez nemzeti szinten is egységes módon meg tudjon valósulni.²⁷

3.1. A kezdetek – a problémás területek felismerése

A Bizottság 2005-ben egy, az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának szóló közleményében²⁸ felvázolta a fő lépéseket, elemeket, célokat és elgondolásokat, amelyek egy virtuális könyvtár felállítása mögött meghúzódhatnak. Meghatározta a digitális könyvtár fogalmát, amely szerint a digitális könyvtár a nyilvánosság számára hozzáférhető digitális tartalmak rendezett gyűjteménye. Állománya alapulhat digitalizált anyagokon, vagyis olyan műveken, amelyek fizikai formában jöttek létre, és elektronikus formájukat a digitalizálási eljárással nyerték el, de tartalmazhatnak eleve digitális formában létrejött műveket is. A digitális könyvtárak funkcionalitását abban látja, hogy a digitális tartalmakat átláthatóan rendezi és elérhetővé teszi.

A művek és a hozzájuk kapcsolódó problémakörök két részre bontása már ebben a dokumentumban is megjelenik: *a)* a még szerzői jogi védelemben részesülő művek körére (a védelmi idő még nem telt le), ahol a felhasználáshoz szükséges a szerzői jogi jogosult engedélye, *b)* a köztulajdonba tartozó, szabadon felhasználható művek körére (ahol a védelmi idő már letelt). A közleményben ezért a hangsúlyt a kevésbé problémás, szabadon felhasználható, közkincsbe tartozó művekre helyezik, azonban ez azt a sajnálatos tényt fogja eredményezni, hogy a legújabb művek (tulajdonképpen itt az egész XX. század műtermésé-

²⁶ http://www.sg.hu/cikkek/64088/megnyilt_az_europai_digitalis_konyvtar.

²⁷ A Bizottság Közleménye az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának – Europeana: a fejlesztés következő szakasza COM/2009/0440 végleges; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52009DC0440:HU:NOT>.

²⁸ I. m. (23).

vel számolhatunk) kimaradnak az Európai Digitális Könyvtár állományából, hiszen az Unió tagállamaiban a védelmi idő a szerző halálától számított 70 éves periódust öleli át.

A szerzői jogi védelmet már nem élvező művek esetében is felmerültek problémák, mint például az, hogy ha maga a mű már nem is védett, de a különböző kiadások egy-egy változatát vagy annak egyes elemeit még védheti a szerzői jog, gondolhatunk egy új borítólapra, új előszóra vagy akár a tipográfiával kapcsolatos jogokra.

Ebből láthatjuk, hogy a fent említett mindkét kategória tartogat szerzői jogi kihívásokat, melyeket a digitális könyvtárnak meg kell tudnia oldani.

A művek szerzői jogi státuszának megállapítása szintén kihívás elé állítja a könyvtárakat. Az, hogy ki egy mű szerzői jogi jogosultja, vagyis egy engedélyköteles felhasználás esetében ki jogosult a könyvtárnak engedélyt adni, sokszor nagyobb pénzbeli és időbeli áldozatot követel, mint az, hogy digitális formátumúvá alakítsák és interneten hozzáférhetővé tegyék a műveket, ezért ennek az egyszerűsítése és hatékonyabbá tétele elengedhetetlen.

A közlemény a digitális másolatok készítését is problémásnak találja. A Bizottság felismeri, hogy a problémák elég mélyen, az Infosoc-irányelv „Korlátozások és kivételek” című fejezetében gyökereznek. Ahogy az már említésre került, a felsorolás nem kötelező erejű, az egyes tagállamok a katalógusból válogathattak, így nagyon eltér egyes országok kivételi köre, ami megnehezíti a digitalizálás folyamatát. A jogi kihívások között azonban a többszörözésen kívül a digitalizált példány felhasználásának korlátozott lehetőségét is megemlítették.

A jogi kihívások egyrészt a felvetődő problémákból azonosan adódnak mind az Európai Unió, mind a tagállamok szintjén, azonban a másik nagy problémát egy ilyen határokon átívelő kezdeményezésnél az okozza, hogy a tagállamok eltérő szabályozást alkalmaznak számos területen. Ilyen terület lehet például a digitális anyagok köteles példányainak kérdése és az azokkal kapcsolatos másolásvédelmi technológiai intézkedések.

A következő fontos lépés 2006. augusztus 24-én következett be, amikor elfogadásra került a Bizottság ajánlása a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről (a továbbiakban: digitalizálási ajánlás)²⁹ az i2010 kezdeményezés részeként, amelynek fő törekvése, hogy az információs technológia felhasználásával gazdasági növekedést, munkahelyteremtést és az életminőség növelését érje el.

Az ajánlás felhívja a figyelmet a szerzői és szomszédos jogok tiszteltetésére. Ösztönzi a tagállamokat a digitális anyagok mind szélesebb körben történő hozzáférhetővé tételére. Az átfedések és következetlenségek elkerülése végett szükségesnek tartja a tagállamok összehangolt munkáját, engedélyezési mechanizmusok közös kidolgozását. Szorgalmazza

²⁹ A Bizottság Ajánlása ... a kulturális anyagok digitalizálásáról és online hozzáférhetőségéről, valamint a digitális megőrzésről {SEC(2006) 1075}{SEC(2006) 1076}; http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/recommendation/comm_recomm/hu.pdf.

olyan áttekintések létrehozatalát, melyekben szerepelnek a már digitalizált vagy digitalizálni tervezett művek – szintén az átfedések elkerülése végett.

3.2. A szerzői jogi problémák főbb témaköreinek meghatározása és az ezzel kapcsolatos dokumentumok bemutatása

A szerzői jogi kihívások összegyűjtésével, másrészt az arra adott megoldások kidolgozásával a magas szintű szakértői csoport (High Level Expert Group) szerzői jogi alcsoportja (Copyright Subgroup) lett megbízva, mely végleges jelentésében³⁰ három nagy témakör köré csoportosítva járja körül azokat a szerzői jogi problémákat, melyek gátolhatják egy digitális könyvtár létrejöttét és tartalommal való megtöltését. Ez a három elsőbbséget élvező téma a következő: a tartalom digitális megőrzése (beleértve az ún. web-harvestinget vagyis webszüretelést, más néven webarchiválást), a gazdátlan művek és a kereskedelmi forgalomból kikerült művek problémaköre.

A digitális megőrzés területén számos, tagállami szinten bevezetendő intézkedést javasol, természetesen a hatályos európai szabályozással összhangban. E területre tartozik a digitális többszörözés, melynek egy másolatra való korlátozását kellene feloldani úgy, hogy egy adott műről korlátlan számú digitális másolat készülhessen szigorúan megőrzési célból.

Az árva művekkel kapcsolatban minden tagállamnak javasolja, hogy dolgozzon ki megoldási tervet, de a lényeg, hogy ezek a megoldások közös alapvetésekre, elvekre épüljenek, beleértve azokat az útmutatásokat, melyek a szerzői jogi jogtulajdonosok felkutatásához szükségesek, és ha a jogtulajdonosok keresése alapos volt, akkor ezt a keresést egy másik államban is fontos, hogy elismerjék.

A kereskedelmi forgalomban már nem kapható művek esetében azt kellene elérni, hogy ha egyszer digitalizálásra kerülnek, akkor utána már széles körben hozzáférhetővé váljanak, ennek érdekében került kidolgozásra a felhasználási szerződések két modellje, az egyik a biztonságos belső hálózatokon történő felhasználásra vonatkozik, a másik pedig a nyílt hálózatokon történő felhasználást segíti elő.

A jelentés az utóbbi két területen a felhasználás megkönnyítése céljából adatbázisok, szerzői jogi információkkal rendelkező központok felállítását javasolja.

Még az Europeana megnyitása előtt az Európai Bizottság kiadott egy Zöld könyvet a „Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban”³¹ címmel, melyben a fentiekben részletezett problémák is említésre kerülnek. A Zöld könyv nemcsak megoldást keresett a problémákra, hanem olyan

³⁰ Final Report on Digital Preservation, Orphan Works, and Out-of-Print Works, 04/06/08; http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/reports/copyright/copyright_subgroup_final_report_26508-clean171.pdf.

³¹ Zöld könyv. Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban, COM (2008) 466 végleges; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:HU:PDF>.

konkrét kérdésekkel is előállt, melyek a tudás és a kultúra terjesztése szempontjából lényeges problémákat a korlátozások és kivételek esetleges újragondolásával hozták kapcsolatba. Mérlegelendőnek tekintette és megvizsgálta, hogy ezek a kivételek összhangban vannak-e a gyorsan változó, új technikákat hasznosító és használó környezettel, vagy esetleg módosításuk, fejlesztésük indokolt-e. A Bizottság ezekről a kérdésekről nyilvános konzultációt kezdeményezett, hogy megismerje az érdekelt felek nézeteit, esetleges megoldási javaslatait. A 372 hozzászólás, mint ahogy azt jósolni lehetett, két álláspont körül alakult ki, a kulturális intézmények természetesen több szabadságot, a kivételek körének bővítését szerették volna. A könyvtárak szerint vannak a kivételek között is fontosabbak, és szorgalmaznák a közérdekből történő felhasználást, a tudáshoz való hozzáférést megkönnyítő kivételek bevezetését. A jogosultak, a kiadók pedig az engedélyezési modellekben látnák továbbra is a megoldást, szerintük ez hatékonyan működik, a kivételek bővítésével gazdasági téren nehezebb helyzetbe kerülnének (csökkenne a bevételük), és a jogosulatlan előnyyszerzés kerülne előtérbe. A konzultáció eredményeit felhasználva ezért a már elemzett területeken további lépések megtétele szükséges. Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság (a továbbiakban: EGSZB) is véleményezte a Zöld könyvet.³²

Az ezt követő lépésekről a Bizottság közleményében³³ adott tájékoztatást, melyben az Europeanával és a digitális könyvtárakkal kapcsolatos további teendőkről, fejlesztésekről van szó. Ennek a dokumentumnak a szerzői jogi vonulata azt vizsgálta, hogy az Europeana állománya milyen módszerekkel bővíthető tovább.

3.3. Alapelvek

A szerzői jogi munkacsoport elsősorban meghatározta azokat az alapvető elveket, melyeket minden esetben követni kell. Az elveket a „két szembenálló fél”, vagyis a szerzői jogi jogosultak és a szerzői műveket felhasználó intézmények köré csoportosítva alkották meg. A jogtulajdonosok érdekeit azzal akarják szolgálni, hogy a tagállamoknak minden esetben figyelni kell arra, hogy a szerzők jogai ne sérüljenek, és itt nemcsak a vagyoni jogokról van szó, hanem a személyhez fűződő jogok tiszteletben tartását is megkövetelik. Fontos, hogy jogszerűen, a jogosultak engedélyével vagy ha az adott országban van törvényi kivétel, akkor annak a keretein belül legyenek a művek a könyvtárak helyiségeiben elérhetővé téve, az online hozzáférhetővé tétel pedig csak a jogosultak engedélyével történhet.

Az intézmények szempontjából kiemelkedően fontos, hogy biztosan tudják, hogy amit és ahogy felhasználnak, azt jogszerűen teszik, vagyis egyfajta jogbiztonságot kell biztosí-

³² Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye. Tárgy: Zöld könyv – Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban (2009/C 228/08).

³³ European: a fejlesztés következő szakasza COM(2009) 440 végleges; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0440:FIN:HU:PDF>.

tani számukra, hisz fentebb is láthattuk, hogy egy jogszabálynak sokféle értelmezése lehet. Hangsúlyozandó, hogy a hozzáférés a művekhez nemcsak az intézmény helyiségeiben, hanem online keretek között is megvalósuljon. Fontos, hogy a „hagyományos” úton létrejött művek esetében a széles körű digitalizációhoz, míg az eleve csak digitális formátumban létrejött vagy akár a jogosultak által digitalizált verziókhoz is megszerezhető legyen a felhasználási engedély.³⁴

A fenti alapelvekből is látszik, hogy a digitalizálás hatékonyságának és minél több műre való kiterjesztésének elérése mellett az unió is törekszik arra, hogy a könyvtárak szabad felhasználásai és a szerzők kizárólagos jogai közti kényes egyensúlyt megőrizze. Fontos, hogy a szerzők a digitális korban is törvény által biztosítva érezzék saját jogaikat, hiszen a szerzői jognak alapvető feladata, hogy biztosítsa a kreativitás fenntartását és fejlesztését, s ehhez elengedhetetlenül szükség van arra, hogy a szerzők befektetései megtérüljenek, munkájukért ők is megfelelő díjazásban részesüljenek.³⁵ A könyvtárak a tudomány, a tudományos kutatások, az oktatás, a művelődés, a művészetek szolgálatában állnak, és a digitális könyvtáraknak is a kultúra határokon átvelő terjesztése lenne a fő feladatuk, azonban „a könyvtár ... csak azt az értéket képes közvetíteni, ami létrejött”,³⁶ tehát az egyensúly fenntartása ezen intézmények szempontjából is nélkülözhetetlen.

A munkacsoport az Europeana létrehozásának kapcsán ezen alapelvek mentén próbálja megoldani a digitalizálás során felmerülő kérdéseket, és gyakorlati szemszögből, minden érdekelttel egyeztetve akarja megtalálni a legideálisabb megoldásokat, ezért sokszor próbál meríteni a már bevált tagállami gyakorlatból is. Kiemelten fontosnak tartja a szöveges nyomtatott műveket, azonban figyelmet fordít a fényképeszeti alkotásokra, az audiovizuális és a zeneművekre is.

A következőkben ezen alapelvekre is figyelemmel tekintjük át a főbb szerzői jogi problémákat és az arra válaszul néhány tagállamban kialakult megoldást.

4. A digitális megőrzés

A szerzői jogi alcsoport kijelentette, hogy a digitális megőrzés számos mű tekintetében az egyetlen módja annak, hogy a művek a későbbi generációk számára is öröklődjenek.

Ahogy korábban már említettük, az Infosoc-irányelvől következően a többszörözés kizárólagos joga alól egyes tagállamokban ha általánosságban nem is, de van olyan kivétel, amely alapján a könyvtáraknak megőrzés céljából egy digitális példányt lehet készíteni a még védelem alatt álló szerzői műről. Azonban a megőrzés terén sokszor ez a jog túl kevésnek bizonyulhat, hiszen a megőrzéshez akár több formátumváltásra is szükség van (a

³⁴ I. m. (30), p. 6.

³⁵ I. m. (31), p. 4.

³⁶ Tóth Péter Benjamin: i. m. (17) p. 2.

hardverek és a számítógépes programok gyors változása miatt), és a mai digitális hordozókon lévő anyagok pedig még rövidebb ideig tudják megőrizni a tartalmakat a hordozók korlátozott élettartama miatt, ezért egy mű megőrzése folyamatos többszörözést és formaváltást igényel.³⁷ A csoport a digitalizáció elősegítése érdekében azt javasolja, hogy azon tagállamokban, ahol szabad felhasználásként ez a lehetőség biztosított, ott ne csak egy példány készülhessen, hanem megőrzési célra több, akár meg nem határozott számú másolat előállítását tegyék lehetővé. Természetesen ezek a lehetőségek csak abban az esetben állhatnak fenn, ha ténylegesen, szigorúan véve is digitális megőrzésről van szó: vagyis a művek semmilyen formában nem érhetőek már el a piacon. Az alcsoporthoz hivatkozott az ajánlatban foglalt nézetre, mely szerint egyszer kell digitalizálni, és utána a felhasználást széles körben megvalósítani. Ennek megvalósítása a duplikációk elkerülésén kívül azonban azt is eredményezné, hogy a felhasználás szabadon történne a digitalizációt követően, és ezért a hangsúly, mivel így a másodlagos felhasználás kiüresedne, az első felhasználásra kerülne. Így, ha a digitalizálás következtében máris szabadon lenne elérhető egy mű, sem az alkotók, sem a kiadók nem lennének ösztönözve az alkotásra, ami elég erősen megbontaná az egyensúlyt. Ezért a munkacsoport csak kifejezetten a megőrzés céljából veszi figyelembe ezt a fajta javaslatot. Fontos kiemelni, hogy a munkacsoport azt sem engedné meg, hogy a könyvtárak többszörözése által létrejött művek az állomány növelésére szolgáljanak.³⁸

Mint már említésre került, a könyvtárak nem rendelkeznek a többszörözés kizárólagos joga alól általános kivétellel, tehát ha például online hozzáférhetővé akarják tenni állományukat, akkor a többszörözéshez és a nyilvánossághoz közvetítéshez is be kell szerezni a jogosultaktól a szükséges engedélyeket. A könyvtárak itt több problémáról is beszámoltak: a jogviszonyok nem tisztázottak, sok esetben a kiadók nem jogosultak a digitalizásra engedélyt adni, a jogosultak felderítése költséges, további problémák pedig a kiadatlan művekkel kapcsolatban jelentkeznek.

A Zöld könyv a problémák áthidalása érdekében olyan fontos kérdéseket tett fel, mint hogy szükség van-e az előbb említett kivételek tisztázására, engedélyezési rendszerek kialakítására, a kivételek átalakítására, ezekre eltérő válaszok születtek a könyvkiadói és könyvtári oldalról.³⁹

A könyvkiadók és jogosultak az előzetes engedélyezési rendszerben látják a megoldást, szerintük a kivételeknek a digitalizációt érintő kibővítése tisztességtelen versenyt és indokolatlan előnyt jelentene a könyvtárak számára, tehát ők újabb megoldással nemigen álltak elő, a jelenlegi rendszert támogatják. Azt a kivételt, amely a könyvtárak nyilvánossághoz való

³⁷ Egyesek szerint az is megkérdőjelezhető, hogy a digitális hordozók migrációja miatt történő másolás, vagyis más formátumba történő konvertálás beleértendő-e a szerzői jogi többszörözés kategóriájába. *Adrian Brown: Archiving websites.* Facet Publishing, 2006, p. 149.

³⁸ I. m. (30), p. 7–8.

³⁹ I. m. (31), p. 7., p. 12.

közvetítését a könyvtár területén lévő terminálokon teszi csak lehetővé, ésszerűnek tartják, mert egy ennél bővebb kivétel esetén már tartaniuk kellene a „digitális kiszivárgástól”.⁴⁰

A Bizottság ebből a konzultációból kiindulva a továbbiakban egyszerű és költséghatékony jogviszony-tisztázási rendszerek kidolgozását és bevezetését irányozta elő. Tisztázandónak látja a tömeges digitalizálási jog meghatározását és megvizsgálását, valamint egy esetleges kötelező kivétel létrehozását.

Az EGSZB szintén a korlátozások és kivételek intézményében látja az elsődleges problémát, miszerint azok a tagállamok számára nem kötelezően bevezetendő szabályok, ezért nem valósult meg a harmonizáció ezen a téren, és ez külön problémát okoz a könyvtárakra vonatkozóan is. A tagállamokban, ahol a digitalizálással, az online nyilvánossághoz közvetítéssel kapcsolatban túlzottan meg vannak szigorítva a kivételek alkalmazási körei, a háromlépcsős szabály rugalmasabb értelmezését javasolja e szigorítás feloldásaként, a szerzőknek pedig átalánykompenzáció bevezetését szorgalmazza. Ajánlja, hogy a „kivételek esetei közé sorolják a legsérülékenyebb, illetve a legritkább művek megőrzését, valamint a tanulók és diákok számára ajánlott művek jegyzékén szereplő műveket, tekintettel arra, hogy az alapkutatás és a továbbképzés nemzeti érdekű területnek minősíthető. A másolatok számát nem egy konkrét számban határoznák meg, hanem a felhasználói kör nagyságát figyelembe véve, tehát könyvtár esetében akár három másolat is készíthető (helyben használatra, kölcsönadva más intézménynek és digitálisan).

A nyilvánossághoz közvetítés esetében pedig garanciák bevezetése szükséges arra nézve, hogy a végfelhasználók nem terjesztik majd a műveket. Felvet egy szintén megfontolandó ötletet, a kutatási és oktatási célból történő online kölcsönzés lehetőségét.

A könyvtárak a digitalizálással kapcsolatban nemcsak szerzői jogi, hanem pénzügyi gondokkal is küszködnek, és a költséges digitalizálást ezen intézmények helyett nem ritkán magáncégek végzik el. A Google is kötött európai könyvtárakkal (pl. Oxford) olyan szerződéseket, melyek alapján a szerzői jogi védelem alól már kikerült műveket digitalizálja. Azonban több dokumentum is felhívja ezzel kapcsolatban a figyelmet arra, hogy az így digitalizált művek esetében fontos, hogy továbbra is köztulajdonban maradjanak.

Szerzői jogi szempontból a legtöbb országban a digitalizálónak (akár könyvtár, akár magánvállalat) nem is keletkeznek ezzel a művelettel külön jogai, hiszen a digitalizálással nem jön létre egyéni, eredeti jelleggel bíró új mű, azonban léteznek olyan tagállamok, ahol más szemlélet uralkodik, ezért előfordulhat, hogy a digitalizált műveket csak díjfizetés ellenében lehet letölteni a könyvtár honlapjáról vagy a kizárólagos felhasználási szerződés alapján a magánvállalat honlapjáról.

A digitalizáció által felvetett problémákra a duplikációk elkerülése végett a már digitalizált anyagokról készült nyilvántartások is megoldásul szolgálhatnak, a tagállamok nagy

⁴⁰ A Bizottság Közleménye. Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban, COM(2009)532 végleges.

része el is kezdte kialakítani ezeket a bázisokat, azonban ezek szisztematikus használata még nem mindenhol valósult meg.⁴¹

Fontos szólni a hozzáférhetővé tételről is, hiszen a digitalizálás nem egyedüli célja az anyagok megőrzése, hanem kívánatos lenne azok minél szélesebb körben való elérhetővé tétele. A Bizottság megoldást lát a még védelem alatt álló műveknek az Europeanában való hozzáférhetővé tételére például linkek elhelyezésével a könyvtár honlapján, melyekre rákattintva majd elvezetnének a szerzői jogi jogosultak oldalára, ahol a jogtulajdonosok eldönthetnék, hogy művükbe milyen mélyen engednének betekintést: a tartalomjegyzékhez, pár fejezethez vagy akár az egész műhöz.⁴²

4.1. *Web-harvesting*

A digitális megőrzés természetesen nemcsak az analóg formában létező szerzői műveknél fontos, hanem a már eredetileg digitális formában létrejött műveknél is. A digitálisan létrejött anyagok nagy része az interneten keletkezik, de ezek összegyűjtése külön feladat. Új technikát fejlesztettek ki az internetes művek köteles példányainak megőrzésére, ez az ún. web-harvesting, vagyis „webes szüretelés”. Ez annyiban különbözik az analóg művek kötelespéldány-szolgáltatásától,⁴³ hogy ebben az esetben az intézmény nem csak fogadja a művek köteles példányait, hanem az intézmény maga aktív gyűjtést végez.⁴⁴ Sokakban felmerülhet a kérdés, hogy miért szükséges a webet archiválni, mikor az folyton gyarapszik, egy nap körülbelül 7 millió új oldal jön létre. A válasz: azért, mert a gyarapodás mellett egyben számos oldal és ezáltal szerzői művek sokasága elvész. Szakértői becslések szerint egy oldal átlagos élettartama mindössze 44 nap, és azt is felmérték, hogy az egy évben látogatható oldalaknak a következő évben már csak 44 százaléka hozzáférhető. Ezzel az új technikával azonban nem vesznek el az oldalakkal együtt a kulturális vagy művészeti értékkel bíró tartalmak, hanem ún. webarchívumokban megőrzésre kerülnének és hozzáférhetővé válnának.⁴⁵ Már a digitális ajánlásban is megjelent ezzel az új technikával kapcsolatos

⁴¹ A Bizottság Közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Kattintásnyira az európai kulturális örökségtől. A kulturális anyagok digitalizálása és online elérhetősége, valamint a digitális megőrzés terén az Európai Unióban elért eredmények COM(2008) 513 végleges; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0513:FIN:hu:PDF> p. 4–5.

⁴² Erre a megoldásra kiváló példa a francia Bibliothèque nationale de France, melynek weboldala, a Gallica2, mely linkekkel kapcsolódik a francia kiadók műveihöz. In i. m. (33), p. 3.

⁴³ Érdekes megjegyezni, hogy az Infosoc-irányelv, mely a korlátozások és kivételek harmonizációját akarta bevezetni, kijelenti, hogy nem érinti a tagállamok kötelespéldány-szolgáltatásokról szóló követelményeit.

⁴⁴ I. m. (29).

⁴⁵ Beszámoló könyvtárosok szakmai tanulmányútjáról norvég és izlandi könyvtárakban. Könyvtári Levelező/lap, 2009. április; http://epa.oszk.hu/00300/00365/00094/pdf/KLL_EPA00365_2009-04_018-027.pdf p. 22–23.

felhívás, ami a tagállamokat hatékony együttműködésre ösztönzi, és felszólítja őket, hogy törekedjenek arra, hogy a digitális köteles példányokra vonatkozó nemzeti jogszabályokat alkossanak, és azok ne térjenek el különösképpen egymástól.⁴⁶

A szerzői jogi alcsoport azt javasolja a tagállamoknak, hogy a weboldalak archiválása és az annak végrehajtásával kapcsolatos kérdések és problémák mindenképpen kerüljenek előtérbe, hiszen a web folyamatosan változik, gyarapszik és apad, ezért mielőbbi rendelkezések szükségesek, melyekben kijelölik azokat az intézményeket és eljárásokat, melyekkel megvalósítható az internetes tartalom digitális megőrzése. A szerzői és szomszédos jogokkal kapcsolatban azt javasolja, hogy a többszörözési jog fogalmát pontosítsák, és ha már a begyűjtés egyes országokban vagy külföldön megkezdődött, akkor a rá vonatkozó szabályok visszaható hatályával ne akadályozzák meg, hogy ezek megőrzése lehetővé váljon.

A webes tartalommegőrzésre példaként az alábbiakban az Egyesült Királyság szabályozását mutatjuk be.

Az Egyesült Királyságban a 2003-as kötelespéldány-törvény⁴⁷ foglalkozott először a nem nyomtatott anyagok köteles példányaival, melybe már a weboldalak is beletartoztak. A törvény ha pontosan nem is határozza meg a nem nyomtatott anyagok kötelespéldány-szolgáltatását, de felhatalmazó törvény, vagyis meghúzza azokat a határvonalakat, melyeken belül a könyvtárak cselekedhetnek, többszörözhetnek vagy nyilvánossághoz közvetíthetnek, és jogi védelmet is nyújt a kiadók számára szerzői jogi jogsértés esetére.

A törvény végrehajtását tanácsadó testület segíti, melynek egyik albizottsága dolgozta ki a webes archiválás folyamatát. Először csak az ingyen hozzáférhető oldalakat gyűjtötték a könyvtárak a jogtulajdonosok előzetes engedélyének beszerzését követően, az ebből készült archívum mindenki számára elérhető volt. Azonban ez nagyon nagy anyagi és időbeli terhet rótt az intézményekre, ezért az archiválási feladatot végző könyvtárak automatikusan kivételt képeznek a szerzői jogi előírások alól. Ez azonban azzal járt, hogy csak a köteles példányban részesülő könyvtárak által meghatározott, szigorúbb feltételek mellett lesz elérhető a webes archívum.⁴⁸

⁴⁶ I. m. (29).

⁴⁷ Legal Deposit Libraries Act 2003; <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/28/contents>.

⁴⁸ Richard Gibby, Andrew Green: Electronic legal deposit in the United Kingdom c. tanulmányát Viszocsekné Péteri Éva tömörítette; http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:QmfB8a5qpDAJ;www.ki.oszk.hu/kf/e107_plugins/content/content.php%3Fcontent.237+Egyes%C3%B4lt+Kir%C3%A1ly-s%C3%A1gban+a+2003-as+k%C3%B6telesp%C3%A9ld%C3%A1ny+t%C3%B6rv%C3%A9ny&cd=1&hl=hu&ct=clnk&gl=hu.

5. Gazdátlan művek

A másik nagy témakör, amivel az alcsoport részletesebben foglalkozott, a gazdátlan művek témája.

A fő probléma abban áll, hogy jogszerűen ezeket a műveket nem lehet felhasználni, mert az engedélyhez kötött felhasználások, mint például az Európai Digitális Könyvtárban történő online hozzáférhetővé tétel nem valósulhat meg amiatt, hogy nem fellelhető vagy nem ismert a szerző személye, akitől engedélyt lehetne kérni. Ez általában a szerzői jogosultakra vonatkozó információk hiányának vagy elavultságának következtében történhet meg. Ezt a problémát mielőbb rendezni kell, s ennek alapjait fekteti le a szerzői jogi alcsoport. Ahogy már a digitális megőrzésnél láthattuk, itt is vannak országonként különböző, kialakulófélben lévő megoldások, melyek orvosolni próbálják ezt a problémát, azonban szükség van olyan iránymutató fogalmakra, eljárásokra, melyek az érdekeltek által is elfogadottak, és ezáltal az országok eljárásai is hasonlóak és kölcsönösen elfogadhatóak lesznek.

A gazdátlan művekkel kapcsolatos probléma nagyságának megállapítására 2010 májusában elkészült egy hatástanulmány,⁴⁹ mely műfajokra lebontva számszerűsíti az árva műveket és a jogok tisztázása kapcsán felmerülő költségeket. E tanulmányból kiderül, hogy körülbelül 3 millió gazdátlan mű található Európában, ez a még védelem alatt álló művek 13 százalékát teszi ki. A probléma súlyosságát az is jelzi, hogy egy-egy projekt, mely a jogosultak felderítésére irányul, csupán 5 és 25 százalékos sikert könyvelhet el. Az Egyesült Királyság adataiból az is kiderül, hogy vannak olyan műfajták, például a fényképeszeti alkotások, melyek különösen „hajlamosak” gazdátlanra válni.

Talán a legfontosabb kérdéskör a gazdátlan művek tekintetében, hogy mikortól is mondhatjuk, hogy nem lehet beazonosítani vagy fellelni a jogtulajdonosukat. Ezt egy megfelelően gondos kereséshez (*diligent search*) lehet kötni, mely megfelelőségét az országoknak a jogtulajdonosokkal és a kulturális intézményekkel kell közösen kidolgozniuk. Ebben nagy szerepük lehet a közös jogkezelő szervezeteknek, amelyek a leghatékonyabban tudnak segíteni egy szerző felkutatásában. Európa-szerte olyan adatbázisokra lesz szükség, melyek megkönnyítik a felhasználó keresését, vagy akár a már tudottan gazdátlan művek listáját tartalmazzák. A jogosultak képviselői és a könyvtárak aláírtak egy egyetértési nyilatkozatot⁵⁰ is, mely a gondos keresésről, a felállítandó adatbázisokról és a jogviszonyok tisztázásának mechanizmusairól szól. Fontos lenne, hogy ezek az adatbázisok összekapcsolhatóak legyenek,

⁴⁹ Anna Vupola: Assessment of the Orphan works issue and Costs for Rights Clearance. May 2010; http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/reports_orphan/anna_report.pdf.

⁵⁰ Memorandum of Understanding on Diligent Search Guidelines for Orphan Works; http://ec.europa.eu/information_society/activities/digital_libraries/doc/hleg/orphan/mou.pdf.

⁵¹ Accessible Registries of Rights Information and Orphan Works, jogi információkat és gazdátlan műveket tartalmazó hozzáférhető nyilvántartások. Bővebben lásd.: 7.1. fejezet.

és így létrejön egy európai szintű, sok nyelven elérhető keresőbázis. Annak érdekében, hogy egy ilyen központ létrejön, a munkacsoport ki is dolgozta az alapvető intézkedéseket, és egy projekt is elindult, mely ennek a feladatnak a megvalósítását célozza meg, ez az ún. ARROW-projekt,⁵¹ ebben számos érdek-képviselői szerv és kulturális intézmény is részt vesz. A másik feladata ezeknek a központoknak az lenne, hogy egy eljárás lefolytatásával engedélyt adjanak az árva művek felhasználására.

A kellő gondossággal lefolytatott keresés nagyon képlékeny és sokféleképpen értelmezhető fogalom, ezért ezt elkerülendő bizonyos alapelveknek minden ország szabályozásának meg kell felelnie, mert csak így alakulhat ki az a rendszer, melynek értelmében az országok egy másik országban történt keresést elfogadják, és a határokon átnyúló felhasználáshoz is nagyon fontos a kölcsönös elismerés. Az országokban bevezetett vagy bevezetni tervezett megoldások mindegyikének ugyanazt kell a gazdátlan műveken értenie, tartalmaznia kell útmutatást a gondos kereséssel kapcsolatban, lehetőséget arra, hogy ha a jogosult mégis felbukkan, akkor az engedélyt visszavonják, és a díjazás kérdésében legyen egy meghatározott összeg a jogosult kártalanítására.

A könyvtáraknak a digitalizálás folyamán teljesen bizonyosnak kell lenniük abban, hogy mit kell tenniük árva művek esetében. A felhasználásnak jóhiszeműnek kell lennie, elvárható gondossággal kell eljárni a szerző kilétének vagy hollétének keresése közben, pontosan meg kell határozni a felhasználás módját, és mindennek még a felhasználás előtt kell teljesülnie.

Említésre került, hogy milyen fontos a megelőzés, hogy a most létrejövő művekből ne válhasson gazdátlan mű. Ennek érdekében a munkacsoport szorgalmazza, hogy a szerzői művek adatait fontos megőrizni, elektronikus és egyéb azonosítókkal, a digitális műveket metaadatokkal ellátni, és ebben a kulturális intézmények és a jogtulajdonosok érdek-képviselői szerveinek együttműködésére van szükség.

A gazdátlan művekkel a Zöld könyv is foglalkozik, és megállapítja, hogy melyek a legjellemzőbb műfajták, ahol a legtöbb elárvult mű található, ezek pedig fényképek, audiovizuális művek és filmalkotások. Hangsúlyozza a felelősség kérdését, megoldandó problémaként veti fel, hogy a felhasználók ne legyenek felelőssé tehetőek, ha a szerző felbukkan és gyakorolni akarja jogait. Hangsúlyozza, hogy a probléma országokon átívelő volta miatt feltétlenül harmonizált megközelítésre van szükség. A konzultációra bocsátott kérdések között szerepelteti azt a felvetést is, hogy ezt a problémát esetleg az ajánlásnál túlmenően további közösségi jogi eszköz igénybevételevel lehetne megoldani.⁵²

Azonban az intézményi oldalról beérkezett észrevételek szerint a korábban hivatkozott dokumentumok nem tudják elérni céljukat, mert nem kötelező erejűek, másrészt nem fordítanak elegendő figyelmet a tömeges digitalizációra sem. Nem adnak konkrét választ a

⁵² I. m. (31) p. 10–12.

jogsértés elkerülésére, és ezáltal a jogbizonytalanság kérdése sem oldódik meg. Fontosnak tartják, hogy európai szintű jogszabály kerüljön megalkotásra.

A kiadók nem javasolják az árva művek mint új kivételi kör bevezetését a már meglévő korlátozások és kivételek közé, „számukra a legfőbb kérdés annak biztosítása, hogy a meglévő adatbázisok felhasználásával gondos és jóhiszemű keresés valósuljon meg a jogosultak hollétének és személyének kiderítéséhez.”⁵³

Az EGSZB szerint új irányelv nem szükséges a gazdátlan művek területén, hanem inkább a már meglévő irányelv egy különálló, új fejezete foglalkozhatna a kérdéssel. Szerinte a gondos kutatás megkövetelése nagyon fontos, és elvégzése után a gazdátlan művek listáját közzé kellene tenni, és ebben az esetben egy meghatározott ideig még jelentkezhetne a jogosult, de azt követően ez már egy „megfelelő szerzői jogi védelmi rendszerbe tartozna, ha a későbbiekben végül jelentkezne a jogtulajdonos”. Javasolja, hogy az Európai Bizottság meghatározott időnként közzétegye a gazdátlan művekkel foglalkozó intézmények listáját.⁵⁴

A következőkben néhány, a gazdátlan művek problémájára adott tagállami válasz kerül bemutatásra.

5.1. Dánia és Norvégia, a skandináv modell

Dánia az árva művek kérdésének orvoslását a kiterjesztett kollektív szerződés (*extended collective licence*) szerzői jogi törvényben való szabályozásában látta.⁵⁵ A törvény kimondja, hogy a felhasználó kiterjesztett kollektív szerződést köthet egy meghatározott területre olyan szervezettel, mely bizonyos műfajú művek szerzőinek nagy számát képviseli. (Ez nem vonatkozik arra az esetre, ha a szerző megtiltja eme felhasználást, vagyis ez a rendszer önkéntes alapon működik, a szerzőnek lehetősége van kilépni ebből a rendszerből.) Azonban az engedély a törvény által automatikusan kiterjed azoknak a szerzőknek a műveire is, melyek nincsenek képviselve a szervezet által, de nem nyilatkoztak kilépésükről.⁵⁶ Így egy adott kategória összes művébe az olyan művek is beleeshetnek, ahol a jogosult már meghalt vagy ismeretlen. Az egyetlen feltétel az, hogy az engedélyt adó jogkezelő az adott kategóriában jelentős számú jogtulajdonost képviseljen. Ez a módszer a tömeges felhasználást kívánja megkönnyíteni, ennek eredményeként a Norvég Nemzeti Könyvtár (National Library of Norway) 2009 áprilisában aláírt egy felhasználási szerződést ötvenezer Norvégiában ki-

⁵³ A Bizottság Közleménye: Szerzői jog a tudásalapú gazdaságban; <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0532:FIN:HU:HTML>.

⁵⁴ I. m. (32).

⁵⁵ The European Writers' Council on Orphan Works, 26 October 2009; http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/orphanworks/Diocaretz_en.pdf.

⁵⁶ Consolidated Act on Copyright 2010; http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=191420.

⁵⁷ http://www.mcu.es/principal/docs/novedades/2010/2010-04-13_Orphan_works_in_a_Danish_perspective.pdf.

adott, szerzői jogi védelem alatt álló mű online nyilvánossághoz közvetítéséről. Évente 0,56 norvég koronát fizetnek oldalanként a digitális nyilvánossághoz közvetítésért. A szerződés a művek kinyomtatására, letöltésére nem vonatkozik, és a művek csak Norvégia területéről, norvég IP-címekről érhetőek el.⁵⁸

Habár az északi modell igen vonzónak és praktikusnak tűnik, azonban a leendő felhasználónak mégsem tud teljes bizonyosságot nyújtani. Ezt a problémát csak fokozza, hogy azokon a területeken, ahol a gazdátlan művek száma kiemelkedően magas, a közös jogkezelés nem igazán elterjedt, például filmek területén a producerek gyakorta ragaszkodnak saját jogaik egyéni kezeléséhez.⁵⁹

5.2. Magyarország

Magyarország az Unióban az elsők között, 2009-ben vezette be az ún. árva művekről szóló rendelkezéseit nemzeti jogrendszerébe. A szabályozás lényegi pontjai bekerültek a szerzői jogi törvényt módosító szabályok közé és az eljárásról, a törvényi módosítás végrehajtásáról szóló kormányrendeletbe is.⁶⁰ A törvény az árva műveket ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerző alkotásaként definiálta. A hatósági eljárás lefolytatását a Magyar Szabadalmi Hivatal végzi, a kérelmezőnek itt kell benyújtania az árva mű felhasználása iránti kérelmét, és egy sikeres eljárás után a hivatal adja meg a felhasználásra az engedélyt, melynek maximális időtartama öt év, a Magyar Köztársaság területére terjed ki, nem kizárólagos, át nem ruházható, további felhasználási engedély adására és a mű átdolgozására nem jogosít. Az engedély megszerzéséhez szükséges bizonyítani, hogy a felhasználó megtette az adott helyzetben általában elvárható intézkedéseket, de a szerző felkutatása nem járt eredménnyel. A szerzői jogi alcsoportban „diligent search”-ként említett intézkedéseket bizonyítékokkal kell alátámasztani, melyek közül néhányat Az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról szóló 100/2009. Korm. rendelet név szerint is említ. Ilyen például a Magyar Szabadalmi Hivatal önkéntes műnyilvántartásában lefolytatott keresés, a közös jogkezelő szervezetek adatbázisaiban végzett kutatás vagy hirdetés feladása országos napilapban. A tagállami szinten elég magas igazgatási szolgáltatási díjat azonban nem biztos, hogy például a könyvtárak meg tudnák fizetni, ezért két kedvezmény is bekerült a szabályozásba: a nem jövedelemszerzési célú felhasználásra irányuló kérelem

⁵⁸ Edward Nawotka: Will Europe's Three Million Orphan Books Ever Be Digitized? <http://publishingperspectives.com/2010/07/will-europes-three-million-orphan-books-ever-be-digitized/>.

⁵⁹ Stef van Gompel, P. Bernt Hugenholtz: The Orphan Works Problem. The Copyright Conundrum of Digitizing Large-Scale Audiovisual Archives, and How to Solve It. The International Journal of Media and Culture, 2010; http://www.ivir.nl/publications/vangompel/the_orphan_works_problem.pdf.

⁶⁰ 1999. évi 76. törvény a szerzői jogról 57/A.–57/D. § és Az árva mű egyes felhasználásainak engedélyezésére vonatkozó részletes szabályokról szóló 100/2009 (V. 8.) Korm. rendelet.

díja megközelítőleg harmada a teljes igazgatási szolgáltatási díjnak, és ebben az esetben a felhasználás díját sem kell letétbe helyezni. A másik kedvezmény, hogy egy kérelemben lehet több felhasználásra is engedélyt kérni, amennyiben a kérelem ugyanazon szerző ugyanazon műtípusba tartozó műveinek azonos felhasználási módjára vonatkozik. Azonban ezek a kedvezmények nem biztos, hogy elegendőek egy könyvtári, tömeges digitalizálás esetében, ezért az intézmények egy meghatározott körére egyéb, speciális szabályok bevezetése megfontolandó.

5.3. *Hollandia*

Hollandia a fentiekől eltérő megoldást választott: a könyvtárak és a szerzői jogi jogosultak megállapodtak egymással. 2009 januárjában a Holland Könyvtári Fórum (Netherlands Library Forum) és a Közös Jogkezelő Szervezetek (Netherlands Association of Organisations for the Collective Management of Intellectual Property Rights) egyes művek digitalizálása tekintetében létrehozta egy, a világon egyedülálló megállapodást. A lényege abban áll, hogy azok a könyvtárak, melyek megfelelnek bizonyos feltételeknek, az állományukba tartozó műveket (és ebbe a körbe az árva művek is beletartoznak) digitális formába átválthatják, és kutatási vagy oktatási célból saját helyiségeiken belül elérhetővé tehetik, és mindezt sem kell. Azonban ez csak olyan művekre vonatkozhat, melyek a holland kulturális örökség részét képezik, és kereskedelemben többé nem elérhetők. Ha ezen műveket például interneten keresztül is hozzáférhetővé akarják tenni, akkor azt már csak egy kölcsönösen megállapított összeg fejében tehetik meg. Könnyebbség a könyvtáraknak, hogy a jogtulajdonos utáni kutatást sem nekik kell elvégezni, hanem azt a közös jogkezelők teszik meg. A hollandok azt remélik, hogy ezt a megoldást a többi tagállam is átveszi majd, és így az Europeana állományára is nagy hatással lesz.⁶¹

6. Kereskedelmi forgalomból kikerült művek

A gazdátlan művek felhasználásának problémái mellett az Európai Digitális Könyvtárnak a kereskedelmi forgalomban már nem kapható, ún. out-of-print művek felhasználásának nehézségeivel is meg kell birkóznia, mely pragmatikus megoldásokat az alcsoport javaslata szerint a már meglévő jogi keretbe lenne szükséges beilleszteni.

Ahogy az árva műveknél, itt is a fogalom meghatározása az elsődleges feladat, vagyis a kereskedelmi forgalomból kikerült műveken olyan alkotásokat kell érteni, amelyekről a jogosult úgy nyilatkozott, hogy kereskedelmi forgalomban az adott kiadás ne legyen kapható.

⁶¹ Unique agreement between Dutch libraries and right holders; <http://www.europeanfilmgateway.eu/news.php?area=Newsletter&pag=44>.

Nem tekinthető out-of-print alkotásnak az a mű, mely csupán elfogyott a könyvesboltok polcairól és a könyvesboltok készleteiből, vagy nyomtatott példányban nem áll rendelkezésre, de online formában hozzáférhető, vagy a jogok ugyan visszaszálltak magára a szerzőre, de a szerző közvetlenül, egy ügynökség vagy egy közös jogkezelő útján engedélyezi a mű felhasználását. A digitális könyvtár ügyében problémát okozhat, ha egy szerző vagy kiadó kivonja a forgalomból a művet, és az újabb kiadásnak így elvész a gazdasági jelentősége, ha a régi digitális formában hozzáférhető.⁶²

A kereskedelmi forgalomban már nem kapható művek digitalizációjához és hozzáférhetővé tételéhez szükséges szerzői jogok megszerzése jelentős költséggel járhat. A Bizottság azt is hangsúlyozza, hogy a szerzői jogok megszerzésénél fontos elem, hogy a jogokat a művek országhatáron túli elérhetővé tételére vonatkozóan is megszerezzék a könyvtárak. „Az a megközelítés, amely a digitalizált anyagok elérhetőségét csupán egy adott tagállam területére kívánja korlátozni, ellentétes az európai digitális könyvtár alap gondolatával.”⁶³

Megoldásként a szerzői jogi alcsoport két mintaszerződést alkotott meg, melyeknek szövege a végleges jelentés függelékében található, és több nyelvre is lefordították a még könyvebb alkalmazás érdekében. Az első szerződésminta a mű könyvtári, zárt, belső rendszerben való hozzáférhetővé tételt teszi lehetővé, a második szerződésminta pedig az online hozzáférhetővé tételt. A szerződéseknek természetesen azokra a jogokra kell vonatkozniuk, melyeket az adott tagállam nem biztosít kivételként a könyvtárak számára: ilyen lehet a törvény által megengedett digitalizáláson túlterjeszkedő többszörözési jog, a könyvtárak helyiségeiben történő (kivéve ha a tagállam erre a jogra nézve is bevezetett kivételt) és az online hozzáférhetővé tétel.

A szerződésminták szerint a könyvtár mindkét esetben egy kizárólagos felhasználást nem biztosító, másra át nem ruházható engedélyt kap a szerzőtől a felhasználásra. A könyvtárak számára az is fontos információ lehet, hogy egy adott mű felhasználására a szerző már más intézménynek adott-e ilyen engedélyt. A szerzőnek is fontos információ az, hogy a könyvtár hogyan használja fel művét, ennek alapján a szerző dönthet úgy is, hogy újra forgalomba helyezi a művet. A szerzőnek mindkét szerződés esetében lehetősége van az engedély bármely részének visszavonására, azonban ha ez az adott mű tekintetében az anyag több, mint tíz százalékát meghaladja, akkor a szerzőnek a könyvtár tényleges költségeit meg kell térítenie.

⁶² I. m. (30).

⁶³ A Bizottság Közleménye a Tanácsnak, az Európai Parlamentnek, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Kattintásnyira az európai kulturális örökségtől – A kulturális anyagok digitalizálása és online elérhetősége, valamint a digitális megőrzés terén az Európai Unióban elért eredmények COM(2008) 513 végleges.

7. Adatbázisok és szerzői jogi információs központok

Mind a gazdátlan művek, mind pedig a kereskedelmi forgalomból kikerült művek esetében javasolja az alcsoport adatbázisok (*databases*) és információs központok (*Right Clearance Centres*) tagállami létrehozását, aminek majd a további szintje ezek összekapcsolhatósága lenne.

A gazdátlan művek esetében a szerzőkről, művekről információkat tartalmazó adatbázisok és azok összekapcsolása az ismeretlen szerző felderítésében lehet hasznára a felhasználónak. A nemzeti szinten létrehozandó „right clearance center”-ek pedig a felhasználó által lefolytatott gondos keresést követően egy meghatározott időre szóló engedélyt meghatározott díjért adhatnának a felhasználónak. Ezek a megadott engedélyek pedig az adatbázisokban lennének visszakereshetők.

A kereskedelmi forgalomból kikerült művek tekintetében ezeknek az adatbázisoknak és központoknak a létrehozása szintén megkönnyítené ezen művek felhasználását. Ha a központok rendelkeznének a szerzőtől olyan felhatalmazással, amely lehetővé teszi engedély adását, akkor a felhasználó intézménynek nem kellene felkeresni a szerzőt, hanem ezúton jutna engedélyhez. Az adatbázisokból kikeresve a szükséges információt a könyvtárak könnyen ki tudnák deríteni, hogy melyik műről döntött úgy a szerzője, hogy kivonta a kereskedelmi forgalomból, mint ahogy azt is, hogy esetleg egy másik könyvtár kért-e már az adott műre például digitalizálásra engedélyt.⁶⁴

7.1. Az Arrow projekt

Az Európai Unió által kezdeményezett és finanszírozott, a Bizottság eContentplus Programjának részeként megvalósuló projektben Európa nemzeti könyvtárai, kiadói és közös jogkezelő szervezetei működnek együtt. A projekt célja, hogy azokat a felhasználókat, amelyek állományukat digitalizálni szeretnék, különböző információkkal lássák el a felhasználni kívánt művek szerzői jogi státuszáról, beleértve a jogtulajdonosok és a jogok tisztázását, a mű gazdátlan vagy forgalomból kikerült voltát is, így könnyebbé téve a szükséges engedélyek beszerzését. Ez az adatok kölcsönös cseréjét és átjárhatóságot követeli meg azoktól a szervezetektől, melyek bírnak ezen információk valamelyikével. A projekt azonban nem terjed ki az összes tagállamra, és az ARROW nem is lesz jogosult engedélyt kiadni a védett munkák elektronikus formába való másolására és terjesztésére.⁶⁵

⁶⁴ I. m. (30).

⁶⁵ <http://www.arrow-net.eu/>.

8. Záró gondolatok

A szerzői alkotások hordozta tudás és művészeti érték megőrzésére való törekvés már az alexandriai könyvtár létrejöttében is nagy szerepet játszott, hiszen „megalapítása mögött az a nagy jelentőségű – végső soron Arisztotelészig visszamenő – felismerés állt, hogy a mások által létrehozott-összegyűjtött tudás érték, és a tudományos kutatásnak a már ismert tényekből kell kiindulnia”. Az uralkodóknak az volt a szándékuk, hogy a világból mindenholnan összegyűjtsék a műveket, és lemásolják őket. Ennek érdekében előfordult, hogy az utasok csomagjaiból is elkobozták az értékesnek tűnő műveket a könyvtár számára.⁶⁶

Az Europeanával kapcsolatban láthattuk, hogy a módszer ugyan megváltozott, de a cél ugyanaz: a legfejlettebb technikákkal, vagyis egy kattintással elérhetővé tegyék és megőrizték Európa kulturális kincseit. Csak remélni tudjuk, hogy a mai világ módszere biztonságosabb és tartósabb, mint az elmúlt koroké.

Láthattuk, hogy a tagállami szerzői jogi szabályok megnehezítik ezt a folyamatot, de egyben garanciát is adnak a szerzőknek arra, hogy még a XXI. században is ösztönözve legyenek az alkotásra. Mert egy mindenki számára egy kattintással hozzáférhető, egész Európát átfogó könyvtári állomány a szerzők számára is rejthet különféle veszélyeket.

Ezért fontos olyan új megoldások, jogintézmények felépítése, amelyek nem borítják fel az egyensúlyt a digitális könyvtárak és a szerzői jogi jogosultak közt. Figyelemmel kell lenni azonban arra, hogy a jogalkotók és a jogalkalmazók a könyvtárakat minden esetben speciális felhasználóként kezeljék tömeges felhasználási igényeikre tekintettel.

⁶⁶ Figler Krisztina, Hasznos Andrea: Az alexandriai könyvtár; <http://www2.szepmuveszeti.hu/hyperion/lexikon.php?id=216>.

A GOOGLE-ÍTÉLET FRANCIAORSZÁGI VISSZHANGJA

Az Európai Bíróságnak a Google-ügyben hozott előzetes döntését¹ – amelyet *Lendvai Zsófia* az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2010. augusztusi számában frappánsan ismertetett már² – szokatlan nemzetközi érdeklődés fogadta: már az ítélethozatalt követő napon, 2010. március 24-én sok száz beszámoló, blog, újságcikk jelent meg a nemzetközileg terjesztett sajtóorgániumokban, méghozzá főcímek alatt. A szakirodalom reakciójára persze csak néhány hónap múlva került sor, beleértve Lendvai cikkét is.

A nagyközönség részéről tapasztalható nagy érdeklődés véleményem szerint nemcsak annak köszönhető, hogy a GOOGLE a világ legismertebb védjegyei közé tartozik, valamint hogy az információs társadalom szimbólumának tekinthető, hanem annak is, hogy nemcsak a védjegybitorlás kérdése várt tisztázásra, hanem napjaink egyik legfiatalabb kereskedelmi formája, az elektronikus kereskedelem, illetve az azt előmozdító internetes reklámozás néhány jogi vonatkozása is.³

Lendvaihoz hasonlóan magam is csak a Francia Legfelsőbb Bíróság által kezdeményezett előzetes döntéshozatali eljárásban hozott ítélettel⁴ foglalkozom, s az e tárgyban megjelent és általam érdekesnek tartott néhány francia kommentárról számolok be. Ezt az önkorlátozást azért választom, mert a francia megfogalmazású jogi kérdésekre adott válaszok franciaországi értékelése feltételezésem szerint mentes lehet a más jogi kultúrák irányából történő megközelítés következtében esetleg előforduló értelmezési vagy kritikai torzításoktól.

Ez a körülmény persze korántsem befolyásolhatja azt, az Európai Bírósággal szemben támasztott jogos elvárást, hogy válaszai a közösségi jog egészében, s azon keresztül mind a 27 tagország vonatkozásában használhatóak legyenek.

* jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda

¹ C-236-238/08 egyesített ügyek – magyarul is.

² Dr. Lendvai Zsófia: A Google AdWords szolgáltatása az Európai Bíróság előtt. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 4. sz., 2010. augusztus, p. 21.

³ A Google kulcsszavak segítségével való reklámszolgáltatásáról vö.: R. Knaak: Keyword Advertising. GRUR Int., 2009, p. 551 – Az Osztrák, Holland, valamint a Német Legfelsőbb Bíróság, továbbá a Brit Törvényszék előzetes döntéshozatali kérdéseket terjesztett az Európai Bíróság elé (C-278/08, C-558/08, C-91/09, C-323/09).

⁴ Kommentár e sorok szerzőjétől: Az Európai Bíróság ítélete a Google ügyekben. Jogtudományi Közlöny, 2010. 10. szám.

FRANCIAORSZÁGI ELŐZMÉNYEK

A szakirodalomban többen is célszerűnek látják az előzetes döntéshozatali eljárás előzményeinek ismertetését.

Soutoul és *Bresson*⁵ azt mondja, hogy a Google internetes hirdetési szolgáltatásával kapcsolatban már 2003 óta merültek fel jogi problémák. A francia bírósági gyakorlatban négy időszak különböztethető meg:

- 2003 és 2006 között a bíróságok általában megállapították a védjegybitorlást, mondván, hogy a számítógépi rendszer által ajánlott védjegyek kulcsszókénti használatát a védjegyjogosultak nem engedélyezték.
- 2006 és 2007 között megtévesztő reklámozás és a polgári jogi felelősség alapján elmarasztaltak: a bíróságok a „kereskedelmi forgalom” kifejezést úgy értelmezték, hogy a fogyasztók tévesen következtetnek a hirdető és a védjegyjogosult közötti kereskedelmi kapcsolatra. A polgári jogi felelősség vonatkozásában pedig abból indultak ki, hogy a hirdető által választott kulcsszó sérti a védjegyjogot.
- 2007 óta a bírói gyakorlat ismét a védjegyjogi megközelítés jellemzi.
- 2008 óta a bírói gyakorlat vegyes jelleget mutat: az elmarasztalások hol védjegyjogi, hol polgári jogi felelősség alapján történnek.

Egy másik szerző, *Bourguet*⁶ ügyvéd keményebben fogalmaz: a francia első- és másodfokú bíróságoknak az internetszolgáltatókkal szembeni „brutális” és a (hirdetőikkel) egyetemleges felelősséget megállapító bírósági gyakorlata az internetüzemeltetők világában nyugtalanságot keltett. A Francia Legfelsőbb Bíróság pedig (az előzetes döntéshozatalra felterjesztett) mindhárom ügyben úgy ítélte meg, hogy az első- és másodfokon eljáró bíróságok válasza korántsem volt kézenfekvő, valamint, hogy az internetes reklámszolgáltatók vonatkozásában több elvi kérdés is tisztázandó.

I. Védjegyjog és reklámszolgáltatás

Rátérve ezek után az előzetes döntést követően megjelent kommentárookra, kiindulásként a francia védjegyjog „nagy örege,” *Bonet*⁷ professzor visszafogott, tárgyilagos elemzését veszem kiindulásként, amelyhez felépítésében *Lendvai* ugyanazon időben megjelent cikke meglepően hasonló. Ez persze az utóbbit dicséri.

⁵ *F. Soutoul, J. Ph. Bresson: La CJE sur Google AdWords. Décideurs: Stratégie-Finance-Droit, 2010 mai, p. 88.*

⁶ *F. Bourguet: Adwords et contrefaçon: les principes enfin posées par la CJUE Expertises 2010 juin, p. 226.*

⁷ *G. Bonet: Publicité sur Internet et référencement selon la Cour de Justice: contrefaçon de marque ou directive No. 2000/31/CE. Communication – Commerce Électronique – Revue mensuelle LexisNexis JC. 2010 juin.*

1. Gazdasági tevékenység körében való használat

Az Európai Bíróság előzetes döntése szerint csak az egyes reklámozók, hirdetőik használják harmadik személyek védjegyét az EK védjegyjogi irányelvének 5. cikke által tiltott módon, de nem így a reklámszolgáltatás nyújtója, az információtároló, vagyis a Google.⁸

Bonet szerint az Európai Bíróság által követett jogértelmezés szűk körű, de vitathatatlan (*logique rigoureuse*). Sajnálatosnak tartja, hogy a reklámszolgáltató eljárását az Európai Bíróság nem vonja a közösségi védjegy jog hatálya alá, eltérően a francia szellemi tulajdon kódexe L 613–4 cikkétől. Igaz, a későbbiekben az Európai Bíróság megjegyzi (ítélet, 66. pont), hogy az EK védjegyjogi irányelv korábbi, mint az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv. Igazán érdemes lenne – mondja Bonet – a védjegyjogi irányelvet napjaink reális követelményeinek figyelembevételével korszerűsíteni.

Bárhogy álljon is a dolog, vitathatatlan, hogy a reklámozó, a hirdető gazdasági tevékenysége keretében használja azt a védjegyet, amely maga a kulcsszó, vagy ahhoz hasonló – mondja Bonet.

Brunot⁹ ügyvédő vizsgálódása arra az ítéleti következtetésre összpontosít, hogy más védjegyének szerepeltetése az információtároló védjegyjogi felelősségét akkor sem alapozza meg, ha eljárása ellenérték fejében történik. Az ilyen eljárásra az ítélet szerint ugyanis nem saját gazdasági tevékenység körében kerül sor. Ugyanakkor – a szerző szerint – ez nem jelenti azt, hogy a keresőmotorok üzemeltetőinek felelőssége egyéb jogi alapon ne volna megállapítható. Közreműködésük jellegére tekintettel felmerülhet egyrészt az általános polgári jogi felelősségnek vagy pedig az információtárolók különös felelősségének a kérdése.

Vitathatatlan ugyanakkor, hogy ez, az előzetes döntésben megfogalmazott válasz az internetes szolgáltatók számára kifejezetten előnyös, mivel kizárja a védjegyjogi felelősség szigorúbb szabályainak alkalmazását.

A „nagy vesztesek” a reklámozók, a hirdetők.¹⁰ Ezek vonatkozásában persze teljesül a saját gazdasági tevékenység körében történő (jogsértő) használat, ha idegen védjegyet vagy azzal összetéveszthetőt használnak. Ugyanakkor ez utóbbiak vonatkozásában is szükséges, hogy a védjegybitorlás két további feltétele is teljesüljön: *a)* más védjegyének használata árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatosan történjék, *b)* hogy ez a használat sértse az idegen védjegy származást jelző funkcióját.

⁸ Ítélet, 55. pont; Bonet: i. m. (7), p. 8, Lendvai: i. m. (2), p. 25.

⁹ V. Brunot: Le référencement payant n'est pas interdit par le droit des marques. Gazette du Palais, 2010, No. 113–114, Avril 23–24.

¹⁰ Bourguet (i. m. 6) „kváziszisztématis” felelősségről beszél.

Ez, az előzetes döntésben foglalt válasz meggyőző: hiszen amikor a hirdető egy kulcsszót választanak, s hirdetésüket erre építik, az ő feladatuk eldönteni, hogy jogsértően járnak-e el vagy sem. Jogsértő magatartás esetén indokolt is velük szemben a védjegy jog hagyományos fegyvertárát fenntartani, hiszen enélkül a védjegy jog értelmét vesztené – mondja Brunot.

2. Árukkal vagy szolgáltatásokkal kapcsolatos védjegyhasználat

Ákár az a célja a reklámozónak, hirdetőnek, hogy az internethasználó, aki az adott szóra rákér, nemcsak a védjegy „igazi” jogosultjának, hanem a hirdetőnek a promóciós linkjét is megismerhesse, akár az a célja, hogy megtévessze az internethasználót az áru származását illetően, a védjegy jogellenes használata megvalósul – mondja az Európai Bíróság.¹¹

Bonnet ehhez csak annyi megjegyzést fűz, hogy az előzetes döntés érvelése ebben a vonatkozásban nem kifogásolható.

3. A védjegy származást jelző funkciójának sérelme

Az Európai Bíróság szerint a származást jelző funkció sérelme bekövetkezik, ha az átlagosan tájékozott és ésszerűen figyelmes internethasználó az internetes hirdetés alapján csak nehezen tudja az áru származását megállapítani, vagy akár csak kétsége is támad ebben a tekintetben.¹²

Bonnet ezt a megoldást helyesli: az világos és logikus, mondja.

*Manara*¹³ professzor egy lépéssel továbbmegy: szerinte az elektronikus kereskedelemben a származást jelző funkció alighanem hangsúlyosabb, mint a hagyományos kereskedelemben.

Felveti azt gondolatot is, hogy az ítéletben ismételtlen visszatérő „internethasználó” egyszerű szinonimája-e az „átlagos fogyasztó” fogalmának, vagy új jogi alakzat? Kérdés, hogy az egyre gyakoribbá váló ilyen tárgyú jogvitákra tekintettel nem kellene-e a francia bíróságoknak állást foglalniuk abban a kérdésben, hogy az internethasználó nem sajátos alcsoportját képezi-e az átlagos fogyasztónak? Nevezetesen olyan személyek sorolhatók ide, akik az internetet jól kezelik, és képesek arra, hogy az onnan leolvasott információk között azok jellege szerint különbséget tegyenek.

¹¹ Ítélet 70–72. pont; *Bonnet*: i. m. (7), p. 9; *Lendvai*: i. m. (2), p. 26.

¹² Ítélet 84–90. pont; *Bonnet*: i. m. (7), p. 10; *Lendvai*: i. m. (2), p. 27.

¹³ C. *Manara*: Publicité sur des moteurs de recherche: la CJE donne des clefs. Rec. Dalloz, 2010 avril 15, No. 15.

4. Alkalmazhatóak-e a jó hírű védjegy oltalmának szabályai?

E vonatkozásban az Európai Bíróság a L'Oreal-ügyben hozott ítéletére utal¹⁴ – említi Bonet –, amely szerint a jó hírű védjegy (jogsértő) használatával szerzett hasznót úgy kell tekinteni, mint amelyet a védjegy megkülönböztetőképessége vagy jó hírneve kihasználása útján szereztek.¹⁵ A L'Oreal-ügyben hozott ítéletben kifejezésre jutó jogértelmezés szerinte olyan esetekre vonatkozatható, amikor az internetes hirdetésekben eladásra kínálnak olyan, jó hírű védjegyekkel azonos megjelölésű árukat, mint „Louis Vuitton” vagy „Vuitton”, holott az eladásra kínált termékek a védjegyjogosultak által forgalmazott áruk utánzatait képezik. Ugyanakkor ezeknek a hirdetéseknek az interneten történő megjelentetése nem jelent az internetszolgáltató vonatkozásában védjegybitorlást.

E vonatkozásban Bonet megismétli az előző kérdések kapcsán kifejezett sajnálkozását, hogy a dolgok jelenlegi állása mellett a közösségi védjegy jog a jó hírű védjeggyel történő jogsértő hirdetés esetén is csak a reklámozóval, a hirdetővel szemben biztosítja a jogérvényesítés lehetőségét, s a reklámszolgáltatást nyújtó vállalattal szembeni fellépés védjegy jogi alapon e vonatkozásban sem lehetséges.

5. A reklámfunkció veszélyeztetése?

Az Európai Bíróság előzetes döntésében arra a következtetésre jut, hogy a más védjeggyével azonos megjelölésnek az alapügyben szóban forgóhoz hasonló reklámszolgáltatás keretében történő használata nem veszélyezteti a védjegy reklámfunkcióját.¹⁶

Bonet¹⁷ szerint a közösségi védjegy jogban a „reklámfunkció” új, s az a származást jelző funkcióhoz kapcsolódik: a védjegynek azért van reklámfunkciója, mert garantálja a fogyasztó számára, hogy a védjegy által megjelölt termékek meghatározott vállalattól származnak, amely utóbbihoz bizonyos hírnév társul. Ha pedig az jó, akkor a többi (*le reste*) a védjegy reklámozása biztosítja. Hasonlóképpen lehet érvelni a védjegy „minőségi garancia” funkciójával kapcsolatban is, amellyel a közösségi joggyakorlat eddig nem foglalkozott. A védjegy egyéb funkciói, mint a „kommunikációs funkció”, vagy a „beruházási funkció” még misztikusabbak, ezekről a Google-ítélet nem is tesz említést.

¹⁴ C-487/07 ügyszám – magyarul is.

¹⁵ A pontos szöveg:

A jó hírű védjeggyel hasonló megjelölés harmadik fél általi használatából származó előny akkor tisztességtelen, ha az megpróbál e használat révén a jó hírű védjegy nyomdokába lépni azért, hogy előnyt szerezzen annak vonzerejéből, elismertségéből és presztízséből, és – mindennemű pénzügyi ellentételezés nélkül – kihasználja a védjegyjogosult által e védjegy imázsának megteremtése és fenntartása érdekében eszközölt üzleti ráfordításokat (ítélet 49. pont és rendelkező rész 1. pont 2. mondat).

¹⁶ Ítélet 98. pont, Bonet: i. m. (7), p. 10; Lendvai: i. m. (2), 27. pont.

¹⁷ Bonet: i. m. (7), p. 10.

*Manara*¹⁸ szemmel láthatóan elégedetlen ezzel, az előzetes döntésben kifejezésre jutó negatív következtetéssel. Az ítélet 97. pontjáról¹⁹ azt mondja, hogy az úgy tekinthető, mint amely ellentétes annak 87. pontjával. Ez utóbbi szerint a védjegy funkciója az adott körülmények között az, hogy az internethasználó számára lehetővé tegye „az említett védjegy jogosultja áruai vagy szolgáltatásai és a máshonnan származó áruk vagy szolgáltatások közötti megkülönböztetést”. Hiszen ha a védjegyet az internethasználó jól látja, akkor a keresőmotor segítségével kapott eredmény alapján reklám nélkül vajon nem tud-e elindulni? Az elektronikus kereskedelemben ezért a védjegy reklámfunkciója és annak származást jelző funkciója közötti különbségtétel még markánsabb, mint a hagyományos kereskedelem által biztosított áruforgalomban.

II. A webtárhely-szolgáltató felelősségéről

Az Európai Bíróság szerint az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv felelősség alól mentesítő rendelkezése akkor alkalmazható, ha az internethasználó, az információ tárolója „nem játszott olyan tevőleges szerepet, amelynek révén ismerte vagy kezelte a tárolt adatokat”.

A konkrét tényállás megállapítása ebben a vonatkozásban a nemzeti bíróság feladata.

Amint *Bonet* megjegyzi, az ítéletnek ez a része jóval rövidebb, mint a védjegyjogi. Majd az előzetes döntésben foglaltakat némileg kibővíve azt mondja, hogy a nemzeti bíróságnak azt kell tisztáznia, értékelnie, hogy a Google szerepe semleges volt-e, tisztán technikai, automatikus és passzív volt-e, amibe az is beleértendő, hogy a tárolt adatokat nem ismerte, végül pedig hogy ezek alapján megilleti-e őt az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv 14. cikke szerinti felelősség alóli mentesség. Ez a feladat korántsem lesz egyszerű, szinte bizonyosra vehető (*on peut augurer*), hogy az ítélkezési gyakorlat gazdag lesz – mondja.

Egy másik ismert francia jogtudós, *Lucas*²⁰ csupán azt jelzi, hogy ez a következtetés korántsem volt kézenfekvő, s az Európai Bíróság a dialektika kincsestárát használta annak érdekében, hogy a Google tevékenységét a semleges és passzív közvetítő szerepére redukálja.

¹⁸ *Manara*: i. m. (13).

¹⁹ A szöveg:

A fenti elemekből következik, hogy amikor az internethasználó keresőkifejezésként védjegyet képező szót visz be, a természetes találatok felsorolásában megjelenik az említett védjegy jogosultjának honlapja, illetve promóciós oldala, ami rendszerint az említett felsorolás első helyeinek egyikén szerepel. E megjelenítés – amely egyébiránt ingyenes – azzal a következménnyel jár, hogy biztosítja a védjegy-jogosult termékeinek vagy szolgáltatásainak az internethasználó részére való láthatóságát, függetlenül attól, hogy e védjegyjogosultnak sikerül-e a „szponzorált linkek” első helyeinek valamelyikén is hirdetést megjelentetnie.

²⁰ A. *Lucas*: A la une. L'Essentiel, 2010 mai, p. 1.

Még tovább megy *Malaurie-Vignal*,²¹ aki az előzetes döntésnek ezt a részét úgy értékeli, hogy az Európai Bíróság a reklámszolgáltatást nyújtó cég felelősségét (*statut*) ennek javára, azaz kedvezően ítéli meg.

*Grynbaum*²² professzor – hangsúlyozottan mellőzi az előzetes döntés védjegyjogi vonatkozású részének tárgyalását – elemzésében kizárólag a webtárhely-szolgáltató felelősségének kérdésével foglalkozik.

Előjáróban azt mondja, hogy a Google-t elvileg a francia polgári törvénykönyv (*Code Civil*) 1382. cikke²³ alapján is felelősség terhelheti. Ez utóbbi azon az alapon is fennállhat, hogy a Google olyan listát közöl a hirdetések megrendelőivel, amelyben védjegyek is szerepelnek. Ezáltal pedig lehetővé teszi a reklámozók, hirdetők számára, hogy olyan védjeggyel hirdessék termékeiket, amelyek használata bitorlást vagy tisztességtelen versenyt valósít meg. Ezért indokolt annak meghatározása, hogy a Google az elektronikus kereskedelemről szóló irányelv 14. cikke mögé húzódhat-e (*s'abriter*) „a digitális gazdálkodásba vetett bizonnyal” alapján.

Ez, a webtárhely-szolgáltatók felelősségkorlátozására vonatkozó szabályozás megfelel a társadalmi igényeknek, mivel az információ szolgáltatója csak akkor tehető felelőssé, ha tájékoztatást kapott arról, hogy a tárolt adatok tartalmilag jogsértőek (*illicite*). Mindez a Google esetére vetítve, amelyet webtárhely-szolgáltatónak kell tekinteni, azt jelenti, hogy az nem minden további nélkül felelős. Más szavakkal: az is szükséges, hogy a védjegyjogosultak a törvény²⁴ által meghatározott formában tájékoztassák védjegyük jogsértő használatáról, amelyet a kereskedelemben észleltek. Ez tehát azt jelenti, hogy minden olyan információt közölni kell, aminek alapján (az igazi) védjegyjogosult, illetve annak áruja azonosítható. Ezenfelül a vonatkozó adat tárolásának megszüntetésére irányuló kérelmet kell előterjeszteni, s ehhez csatolni kell a jogsértő hirdetés abbahagyására küldött felszólító levél másolatát. Csak ha a védjegyjogosult mindezeknek a követelményeknek eleget tett, s a Google nem törli a kifogásolt adatot, akkor lehet felelősségre vonni. Ugyanakkor ez az eljárás nem akadályozza a Google-t, hogy ajánlati listájában ne szerepeltesse továbbra is a védjegyet.

De még ha a Google a védjegyek az ajánlati listában való szerepeltetése alapján nem is tekinthető bitorlónak, más védjegye jogsértő használatának elősegítése miatt közreműködői felelősség terheli.

Ezek előrebocsátása, valamint az Európai Bíróság ítéletének ismertetése után azt mondja, hogy az utóbbi helyesen korlátozza a 14. cikk megszorító rendelkezésének alkalmazását.

²¹ *M. Malaurie-Vignal*: Contrats–Concurrence–Consommation. Revue Mensuelle Lexis Nexis JC, 2010. máj, n°. 132.

²² *L. Grynbaum*: Google Adwords: l'hébergeur un prestataire nécessairement passif. Revue Lamy Droit de l'immatériel, 2010, máj, p. 38.

²³ Vétkeességi felelősség.

²⁴ Az elektronikus kereskedelemről szóló 2004. július 6-i (francia) törvény 6-1. cikke.

Ez utóbbi bevezetésének célja ugyanis az volt, hogy az „internetlogisztika” szállítóit, akik információkat közvetítenek és tárolnak, ne terhelje ellenőrzési kötelezettség. A hatályos rendelkezés célszerűsége persze vitatható, de tény, hogy azt az Európai Parlament elfogadta, Franciaországban pedig a Nemzetgyűlés, továbbá a Szenátus magáévá tette, így ezeknek a rendelkezéseknek a kiterjesztése csak a (közösségi) jogalkotó számára áll nyitva.

Nézete szerint éppen ideje volt, hogy a helyenként zavaros francia ítélkezési gyakorlatot némileg rendbe tegyék: előfordult ugyanis, hogy bizonyos bíróságok túl könnyen minősítettek adattárolásnak mindenféle információtárolási, illetve -szolgáltatási tevékenységet, ha az alperes azt állította, hogy az információ tartalmával nem foglalkozott. Állításának alátámasztására a Párizsi Fellebbviteli Bíróság, valamint a Párizsi Törvényszék ítéleteire hivatkozik.

Új színt jelentett ebben az általa helytelenített bírósági gyakorlatban a Francia Legfelsőbb Bíróságnak a Tiscali-ügyben 2010. január 14-én hozott ítélete.²⁵ Ezért bízunk benne, hogy a Francia Legfelsőbb Bíróság a Google-ügyben sem fogja kiterjesztően alkalmazni az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvnek a felelősség alól mentesítő 14. cikkét.

*Soutoul és Bresson*²⁶ hasonlóképpen arra a következtetésre jut, hogy a Google felelősségét nem védjegyjogi eszközökkel kell megállapítani, de az előzetes döntés alapján ez még nem jelent véltenséget. A nemzeti bíróságnak esetről esetre kell majd vizsgálnia, hogy a Google aktív szerepet játszott-e (ez szigorú felelősséget jelent), azaz ismerte-e a keresőmotorba beírt kulcsszavakat, vagy pedig közreműködése csak technika jellegű, automatizált vagy passzív volt (ez enyhébb felelősséget jelent).

III. Az előzetes döntés „folytatása”

A Francia Legfelsőbb Bíróság megkeresésére hozott előzetes döntés elemzését követően *Bourguet*²⁷ egy lépéssel tovább megy, és megemlékezik az Európai Bíróság által az Osztrák Legfelsőbb Bíróságnak a kulcsszavakkal kapcsolatos megkeresésére hozott előzetes döntéséről.²⁸ (Megjegyezzem ez utóbbi ügyben a Google sem a nemzeti eljárásban, sem az Európai Bíróság előtti eljárásban nem volt peres fél.) *Bourguet* ebből az ítéletből azt emeli ki, hogy az Európai Bíróság ez ügyben sem látta a védjegy reklámfunkciójának sérelmét fennforogni, a védjegy származást jelző funkciójának esetleges sérelme tárgyában pedig azt a kiegészítést tette, hogy a nemzeti bíróságnak azt kell vizsgálnia, hogy a hirdetés milyen módon lett megjelölve, különösképpen, hogy a reklám nem teszi-e lehetővé, vagy csak nehézségek árán, hogy az internethasználó felismerje, hogy a hirdetésben említett áruk a védjegyjogosulttól

²⁵ RIDI, 2010 58. szám, n°s. 1933–1935.

²⁶ *Soutoul, Bresson*: i. m. (5).

²⁷ *Bourguet*: i. m. (6).

²⁸ C-278/08 BergSpechte.

vagy azzal gazdaságilag kapcsolatban álló személytől származnak. (Megjegyzem, ez utóbbi iránymutatás olvasható ki az ítélet 41. pontjából és rendelkező részéből.)

Rövidebben, de más szerzők is megemlékeznek az Európai Bíróságnak erről a két nappal később hozott előzetes döntéséről, így *Bonet*,²⁹ *Soutoul* és *Bresson*,³⁰ valamint *Malaurie-Vignal*.³¹

Mint említettem, ennek az osztrák megkeresésre indult eljárásnak a Google nem volt közvetlen szereplője. A francia kommentátorok ismertetése mégis helyénvaló, ha figyelembe vesszük, hogy az ítélet több helyen hivatkozik a Google-előzetes döntésre (5., 6., 29., 30., 31., 33., 35. és 36. pont), sőt néhol szó szerint is idézi azt. Mindez persze nem meglepő annak fényében, hogy az előadó mindkét ügyben ugyanaz a bíró volt, s a bírák személye is megegyezett azzal a különbséggel, hogy a második ügyben nem a Nagytanács járt el.

Mindezekről az objektív és kvázi szubjektív elemektől függetlenül szerintem a második „kulcsszó” témájú ítélet az Európai Bíróság precedensjogát is jól szemlélteti.

MEGJEGYZÉSEK

Az Európai Bíróság Nagytanácsa által a Google-ügyben hozott előzetes döntés bizonyára még többször foglalkoztatja a nemzeti bíróságokat, a jogi képviselőket és a jogi szakirodalmat.

Amikor az első franciaországi reakciókról beszámoltam, tudatosan figyelmen kívül hagytam a más országokban megjelent kommentárokat. Pedig biztosra vehető, hogy azokban is olvashatóak értékes gondolatok.

Mind az internetes hirdetés, mind az elektronikus kereskedelem a világ jogászait – a védjegyeketől függetlenül is – még alighanem hosszú ideig fogja foglalkoztatni. Magam annak örülnék, ha az internethasználó fiatal magyar jogászok között is akadna néhány, akinek a téma iránti érdeklődését sikerült felkeltenem. Hiszen amint azt a franciaországi bírósági gyakorlat mutatja, a Google főszereplője ugyan az ismertett jogi problematikának, de rajta kívül még az internetes kereskedelemnek, internetes reklámoknak, hirdetéseknek számos további résztvevője van, amely jogvita potenciális alanyává válhat.

²⁹ *Bonet*: i. m. (7), p. 7.

³⁰ *Soutoul, Bresson*: i. m. (5), p. 89.

³¹ *Malaurie-Vignal*: i. m. (21).

FÓRUM

SZERZŐI JOGI JOGSÉRTÉS AZ INTERNETEN HOZZÁSZÓLÁS KOVÁCS GABRIELLA: FOLYTATÓDIK A KÜZDELEM AZ ILLEGÁLIS LETÖLTÉSEK ELLEN CÍMŰ CIKKÉHEZ

Nagy érdeklődéssel olvastam a Szemle legutóbbi számában Kovács Gabriella cikkét, amely átfogóan, ugyanakkor igen konkrétan ismerteti a tárgyra vonatkozó jogi szabályozást, kiértékelve az USA, az Európai Unió, valamint egyes tagállamai szabályalkotási törekvéseire és az eddigi eredményekre.

A cikkhez két témában szeretnék hozzászólni, nevezetesen az ún. „értesítési-eltávolítási eljárás” magyar gyakorlatához, valamint a hazai bírósági gyakorlatból kiemelt, a Szegedi Ítéltábla által hozott döntéshez.

1. Úgy gondolom, hogy hazánk példamutatóan korán szabályozta az internetszolgáltatók felelősségének, illetve a felelősség alóli mentesülésének kérdését a 2001. évi CVIII. tv. (Ektv.) megalkotásával, a vonatkozó 2000/31/EK-irányelv alapján.

Az interneten történő szerzői jogi jogsértések terén szerzett gyakorlatom alapján megállapítottam, hogy a sérelmet szenvedett jogosult képviselőjében megküldött, „Értesítés a jogsértő szolgáltatásról” tárgyú megkereséseimre az internetszolgáltatók – jellemzően közvetítő szolgáltatást végző tárhelyszolgáltatók – kivétel nélkül azonnal léptek: intézkedtek a jogosulatlan felhasználóval szemben, egyidejűleg értesítve a jogosult képviselőjét annak megtörténtéről. Legtöbb esetben törölték a jogsértő tartalmat, vagy gondoskodtak a honlap hozzáférhetetlenné tételéről. Az általam képviselt ügyekben a felhasználó egyszer sem élt a törvény adta lehetőség szerinti kifogással, tehát a jogsértést minden esetben elismerte.

A törvényben igen részletesen kidolgozott értesítési-eltávolítási eljárás tapasztalatom szerint jól működik, hiszen az internetes szolgáltatók elemi érdeke, hogy a felelősség alól mentesüljenek. A szolgáltatók jelentős része elfogadhatja a felhasználókkal azon általános szerződési feltételeit, melyek szerint a felhasználó tudomásul veszi, hogy amennyiben szerzői vagy egyéb jogi szabályozásba ütköző tartalmakat tesz hozzáférhetővé, úgy azt a szolgáltató eltávolíthatja. Ily módon a szolgáltató a felhasználóval/tartalomszolgáltatóval kötött szerződésben a felelősség kérdését egyértelművé teszi.

Itt azonban álljunk meg egy pillanatra: ez az eljárás azt eredményezheti, hogy az internetes – témánk szempontjából kiemelt – szerzői jogi jogsértő helyzet megszűnik, azonban nincs mód a jogsértő ellen a polgári jog eszközeivel fellépni, kártérítési pert indítani, hiszen az internetes szolgáltató a jogsértő adatainak kiadását az adatvédelmi törvényre hivatkozva

rendre megtagadja. Egyetlenegyszer fordult elő a gyakorlatomban, hogy a jogsértő honlapján még elérhető adatok birtokában sikerült felvenni vele közvetlenül a kapcsolatot – és per nélkül egyezsége jutni.

Az eljárás megreked ezen a szinten, és nincs mód arra, hogy a jogsértővel szemben az Szjt.-ben szabályozott jogkövetkezményeket érvényesíthessük. Ez alól egyetlen kivétel van: a közös jogkezelő szervezet és az internetes szolgáltató között létrejött egyedi szerződés alapján utóbbi a jogkezelő kérésére a jogsértő adatait kiadja, ám ez természetesen szűkíti a kört, amennyiben csak a közös jogkezelő által érvényesíthető igényekre korlátozódik.

Tapasztalatom szerint az is problémát okoz, hogy a jogsértők úgy érzik: a sérelmezett tartalom eltávolításával a jogsértés megszűnik – mintha nem is létezett volna – miért kellene hát a jogosultnak bármiféle elégtételt adni, közleményt közzétenni, kártérítést fizetni?

Összegezve a fentieket álláspontom a következő: miután az értesítési-eltávolítási eljárásra is csak akkor kerülhet sor, ha a jogosult a szerzői jogi jogsértés megtörténtét megfelelően alátámasztja, a jogsértést valószínűsítő tényeket megjelöli, az Ektv., illetve az adatvédelmi törvény módosításával lehetővé kellene tenni a jogsértő adatainak kiadását, hogy a jogosult vele szemben a polgári jog eszközeivel élve felléphessen. Ennek hiányában a jogsértés – polgári jogi értelemben vett – reparációjára nem kerülhet sor.

Véleményem szerint fontosabb érdek fűződik ez utóbbihoz, mint ahhoz, hogy a jogsértőnek az ellene történő fellépéshez minimálisan, de elengedhetetlenül szükséges adatai, pl. lakcíme homályban maradjon, a jogosult számára hozzáférhetetlenné váljon.

2. A Szegedi Ítéltábla Pf.II.20.183/2003/3. sz. döntése egy általam képviselt felperes ügyében született. Kovács Gabriella annak ismertetésekor megjegyzi: érdekessége az ügynek, hogy a bíróság döntésében nem az Ektv.-re hivatkozott.

Engedtessek meg nekem ezzel kapcsolatban egy észrevétel: ennek oka az volt, hogy a perre okot adó tényállás idején az Ektv. még nem létezett (2001. évi CVIII. tv., kihirdetve: 2001. december 24-én, hatályba lépett: 2002. január 23-án), de a cikkíró a peranyagot természetesen nem ismerheti.

Az ügy érdekessége – és egyben nehézsége – számomra éppen az volt, hogy a perbeli internetes szerzői jogi jogsértések idején, 1996–1999 között az internetes szolgáltatók felelősségére vonatkozó törvényi szabályozás még nem létezett, így a per során a Ptk.-ra és az Szjt.-re kellett hagyatkoznunk.

A peres eljárás számunkra eredményesen zárult: a jogerős ítélet megállapította az internetes szolgáltató alperes szerzői jogi jogsértését és annak konzekvenciáit.

A perben a felperes szerző képviseletében azzal érveltünk többek között, hogy a szolgáltató alperesnél működtetett internetes oldalra az odalátogatók által feltett, a felperes szerzői jogát sértő tartalmak megjelenítése az alperes aktív – a tartalomra kiható – közreműködé-

sével vált lehetővé, az oldal tartalmát érdemben szerkesztette, válogatta.

Azt az álláspontot képviseltük továbbá, hogy itt klasszikus polgári jogi jogsértésről van szó, amely nem tartozik a közös jogkezelés körébe, és mint ilyen a szerző által közvetlenül érvényesíthető igényt jelent.

A jogi helyzet számunkra váratlanul fordítva alakult, ti. amitől a legjobban tartottam – az internetes szolgáltató felelősségének megállapítása – a bíróság számára egyértelmű volt, míg az a kérdés, hogy szerzői jog által védett műről van-e szó, a Szerzői Jogi Szakértő Testület kirendelését és szakvéleményét igényelte.

A SZJSZT-21/04 sz. szakvélemény egyértelműen megállapította, hogy a kérdéses művek (receptek) a szerzői jog által védettek – amit az egyik felperesi beadványunk mellékletében kigyűjtött eredeti, a szerzőre jellemző szófordulatokkal támasztottunk alá, így a kereset – és az annak alapján született ítélet – minden tekintetben megalapozottnak bizonyult.

A perben arra is hivatkoztunk továbbá: igaz ugyan, hogy az internetes szolgáltatók működését, felelősségét törvény nem szabályozta, azonban éppen emiatt, az alperes mentesülése érdekében olyan szerződési feltételeket kellett volna kidolgozni és érvényesíteni a felhasználókkal történő szerződéskötés során, mely szerint szerzői jogot sértő tartalmakat nem tehetnek fel, ellenkező esetben a szolgáltató azokat jogosult eltávolítani, ilyen szabályozás azonban az alperesnél nem létezett.

Végül az alperes sikertelenül hivatkozott a per folyamán hatályba lépett Ektv.-re, miután az a perre okot adó tényállás idején még nem létezett.

Itt jegyzem meg, hogy a perindítást mintegy másfél évig tartó levelezés, egyezségekre törekvő kísérlet előzte meg, amelynek során kétféle egyezségi ajánlatot tettünk a szolgáltatónak, ezek bármelyikének elfogadásával mind erkölcsi, mind pedig anyagi szempontból az ügyet érdemben, per nélkül lezárhattuk volna, a szolgáltató azonban erre nem volt hajlandó. Így került sor a hivatkozott, precedensértékű szakvélemény, valamint az ismertetett ítélet meghozatalára.

A jogerős ítélet végrehajtására nem volt szükség – az alperes a marasztalásnak teljes terjedelmében eleget tett.

*Dr. Zsolnay Judit
ügyvéd*

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Amerikai Egyesült Államok

A) Az USA kereskedelmi minisztere, Gary Locke nemrég közölte egy szenátusi bizottságban, hogy az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalának (United States Patent and Trademark Office, USPTO) 750 000 szabadalmi bejelentés hátraléka van, de hozzátette, hogy úton vannak a gyorsabb szabadalomengedélyezés felé. Közlése szerint 2014-ben – kivéve a gyógyszer tárgyú bejelentéseket – a szabadalomengedélyezéshez a bejelentés napjától számított 12 hónapra lesz szükség. Ez az időtartam jelenleg 34 hónap.

B) Az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatalának jelenlegi gondjai nagyrészt annak tulajdoníthatók, hogy a Kongresszus közel két évtizede elvonja a hivatal által beszedett díjakat. 1992-től 2004-ig a Kongresszus legalább 752 millió USD-t vont el más célokra, ami miatt viszont a hivatal nem tudott új elővizsgálókat alkalmazni és így lépést tartani az egyre növekvő bejelentési számmal. A kilenc hónappal ezelőtt hivatalba lépett új adminisztráció, élén David Kappos elnökkel kimerítő harcot folytat a kongresszusi pénzügyi támogatásért, de hiába: a Kongresszus a jelenlegi pénzügyi évben további 100 millió USD-t vont el a hivataltól.

Paul Michel, a Szövetségi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeals for the Federal Circuit, CAFC) szabadalmi peres ügyekkel foglalkozó bírása, aki 2010 májusában ment nyugdíjba, a hivatali elővizsgálók egy csoportja előtt tartott beszédében úgy nyilatkozott, hogy a hivatal számára az adókból 1 milliárd nagyságrendű egyszeri összeget kellene rendelkezésre bocsátani a következő pénzügyi évek folyamán, de azt azonnal elő kellene irányozni. Úgy tűnik azonban, hogy ez a javaslat a Kongresszusnál süket fülekre talált.

Annak, hogy a jogalkotók miért nem törődnek ezzel a kérdéssel, amely igen sokba kerül az amerikai gazdaságnak, valószínűleg az a magyarázata, hogy sokkal könnyebb megérteni egy üzem bezárása által okozott munkahelyvesztést, ami konkrét és azonnali, mint azoknak a munkahelyeknek és új iparágaknak az elvesztését, amelyek sohasem születtek meg azért, mert egy szabadalmat nem adtak meg. „Könnyebb valami kézzelfogható dolgot meglátni” – mondja Michel bíró. „Nehéz látnoknak lenni. A szabadalmak a jövőben létesítendő munkahelyek és iparágak magvait vetik el.”

A Kongresszus érdeklődésének felkeltése céljából az USPTO 2010 áprilisában egy *fehér könyvet* adott ki, amely beismeri, hogy a hivatal a vizsgálatlan bejelentések számának növe-

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

kedése révén hátráltatja az amerikai innovációt, majd az alábbi megállapításokat teszi: „A jelenlegi amerikai rendszer erősen hajlamos a késlekedésre, bizonytalanságra és a kiszámíthatatlan minőségre, ami végül kevésbé valószínűvé teszi a magánberuházást és az innovációt, és tönkreteszi a gazdasági növekedés és a munkahelyteremtés lehetőségét. A szellemi tulajdon a jólét legfontosabb hajtóereje, de törékeny, ha nem védik. A műszaki innováció az Amerikai Egyesült Államok növekedésének háromnegyedéért felelős a második világháború óta. Az innováció jól fizető állásokat hoz létre. Az új vállalatok vezetőinek 76%-a állítja, hogy a tőkebefektetők először a szabadalmakat nézik, amikor döntenek befektetéseik felől.

A hivatal elnöke kijelentette, hogy véleménye szerint a hivatal lehetséges álláshelyek millióit füllasztja meg a szabadalmak vizsgálatának és engedélyezésének késlekedésével.

A *fehér könyv* megállapítja, hogy a probléma rendkívül heveny, és sürgősen meg kell oldani.

C) A Szenátus Jogi Bizottsága (Senate Judiciary Committee) által jóváhagyott javaslat vár kongresszusi elbírálásra. A javaslat szerint egy érdekelt fél a szabadalom engedélyezésétől számított egy éven belül kétségbe vonhatná egy igénypont érvényességét. Ennek alapján az USPTO felülvizsgálná a vitatott szabadalom igénypontját, és egy éven belül végleges döntést hozna, amely ellen fellebbezni lehet a CAFC-nél.

A törvénytervezet szerinti javaslat alapján bitorlási és érvényességi ügyekben meg lehetne kerülni az időt rabló körzeti bírósági eljárást, lehetővé téve az USPTO számára, hogy a vitatott igénypontokat a lehető legtágabban értelmezze. Ez a bíróságok számára rugalmasabb megközelítést tenne lehetővé, a szabadalomtulajdonosok számára pedig lehetőséget nyújtana igénypontjaik módosítására.

D) A CAFC a *Wyeth and Elan Pharmaceutical International Ltd. (Wyeth) v. Kappos*-ügyben 2010. január 7-én a felperesek javára döntött, megállapítva, hogy az USPTO által lefolytatott szabadalmaztatási eljárásban bekövetkezett késedelem alapján a Wyeth jogosult szabadalma oltalmi idejének meghosszabbítására. Az ügy alapját az amerikai szabadalmi törvény 154(b)(1)(A)–(C) szakaszai képezik, amelyek kimondják, hogy a bejelentő jogosult a szabadalom oltalmi idejének meghosszabbítására, ha az USPTO elmulaszt bizonyos eljárási határidőket.

A 154(b)(1)(A) szakasz szerint az oltalmi idő egy-egy nappal meghosszabbodik minden olyan nap alapján, amellyel az USPTO elmulaszt bizonyos vizsgálati határidőket (A késedelem). Így például A késedelemnek minősül, ha az USPTO a bejelentés benyújtási napjától számított tizennégy hónapon belül nem adja ki az első hivatali végzést.

A szabadalmi törvény 154(b)(1)(B) szakasza szerint a szabadalom oltalmi ideje annyi nappal hosszabbodik meg, ahány nappal az USPTO a benyújtás napját követő három évnél később engedélyezi a szabadalmat (B késedelem).

A 154(b)(2)(A) szakasz szerint azonban ha az A és a B késedelmi időszak átlapol, az oltalmi idő meghosszabbítása nem haladhatja meg azoknak a napoknak a számát, amennyivel a szabadalom megadásánál késlekedtek. A Wyeth-döntés előtt az USPTO a B késedelem

napjait a bejelentés benyújtási napjától kezdve számolta, így az *A* és *B* késedelem közötti átfedést az USPTO a bejelentési naptól, nem pedig a bejelentés benyújtási napjától számított három év elteltének kezdetétől számolta.

A Wyeth-ügyben azt kellett eldönteni, hogy a *B* késedelem napjait a bejelentés benyújtási napjától kezdve kell-e számolni, vagy pedig a bejelentés benyújtásától számított három év elteltétől a szabadalom engedélyezéséig. A CAFC a Wyeth javára döntött, megállapítva, hogy az *A* és *B* késedelem átfedésének hivatali értelmezése nem egyeztethető össze a törvénnyel.

A Wyeth-döntés az oltalmi idő jelentős növekedését eredményezheti olyan szabadalmi bejelentések esetén, amelyek három évnél hosszabb ideig voltak függőben. Például a Wyeth-ügyben érintett egyik szabadalom oltalmi ideje majdnem 300 további nappal hosszabbodott meg ilyen alapon.

2010. január 21-én bejelentették, hogy az PTO és az Igazságügyi Minisztérium elhatározása szerint nem kéri a Wyeth-döntés felülvizsgálatát. A PTO olyan szoftvermódosítás kifejlesztésén dolgozik, amely figyelembe veszi a Wyeth-döntést a szabadalmi oltalmi idők módosításánál.

Az PTO 2010. január 27-én közölte, hogy azok a szabadalmasok, akiknek a szabadalmát 2010. január 27. előtt engedélyezték, kérhetik az oltalmi idő meghosszabbításának az újbóli számítását a Wyeth-döntés alapján. Az ilyen kérelmet a szabadalom engedélyezésétől számított 180 napon belül lehet benyújtani egy sajátos úrlapon, illeték lerovása nélkül.

E) A japán *Ajinomoto Co.* (Ajinomoto) a Nemzetközi Kereskedelmi Bizottságnál (International Trade Commission, ITC) beperelte a *Global Bio-Chem Technology Group Company Ltd-t* (Global), mert az bitorolta az 5 827 698 ('698-as) számú és a 6 040 160 ('160-as) számú USA-beli szabadalmainak a 15. igénypontját.

A '698-as szabadalom L-lizin előállítási eljárására vonatkozik olyan módon, hogy L-lizin *E-coli* *dapA*-mutációjával állítanak elő. A '160-as szabadalom egy 1994 novemberében benyújtott nemzetközi (PCT-) bejelentés elsőbbségét igényli, amely viszont egy 1993-ban benyújtott japán bejelentés külföldi elsőbbségén alapszik. Az Ajinomoto arra hivatkozott 2006-ban az ITC-nél, hogy a Global importálja és árusítja az ő lizintápszerait, amivel az amerikai szabadalmi törvény 337. szakaszába ütközik. A Global elismerte a bitorlást. Az adminisztratív jogi bírő azonban azt állapította meg, hogy a Global nem ütközött a 337. szakaszba, mert az Ajinomoto szabadalmi érvénytelenek voltak annak következtében, hogy nem elégtették ki a legjobb megvalósítási mód kinyilvánítására vonatkozó követelményt, és ezért tisztességtelen magatartás miatt nem érvényesíthetők.

Az Ajinomoto a CAFC-nél nyújtott be fellebbezést arra hivatkozva, hogy az ITC tévedett az igénypont oltalmi körének meghatározásában és a legjobb megvalósítási mód kinyilvánítási követelményének megítélésében.

A CAFC egyetértett az ITC megállapításával, és arra a következtetésre jutott, hogy egy szabadalmas nem változtathat meg egy érvénytelenségre vonatkozó döntést egy más (japán) elsőbbségi időpontra támaszkodva.

F) Az *Odom's Tennessee Pride Sausage* (Odom) számos védjegyet lajstromoztatott, amelyek gazdálkodókat ábrázolnak. A védjegyeket elsősorban élelmiszerüzletekben árusított élelmiszertermékein alkalmazta. Az *FF Acquisition, LLC* (FF), egy szupermarket üzemben-tartója szintén rendelkezett egy védjeggyel, amely egy olyan gazdálkodó fejét és vállait mutatja, aki egy szalmaszálat tart a szájában.

Nemrég az FF egy olyan új védjegy lajstromozását kérte, amely egy gazdálkodó teljes alakját mutatja. Az Odom a Védjegyfellebbezési Tanácsnál (Trademark Trial and Appeal Board, TTAB) felszólalt arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy a saját hasonló védjegye miatt a fogyasztók megtévesztését okozhatja. A TTAB azonban nem talált hasonlóságot a két védjegy között.

Ezt követően az Odom a CAFC-nél nyújtott be fellebbezést. A CAFC megerősítette az alsófokú bíróság döntését, megállapítva, hogy a védjegyek közötti vizuális különbség megkérdőjelezhetetlenül eltérő kereskedelmi benyomást okoz, és rámutatva, hogy a védjegyek közötti egyetlen eltérés is döntő lehet az összehasonlító elemzésnél.

Ausztrália

Az *Alcon Inc.* (Alcon) steril szemészeti öblítőoldatokra lajstromoztatta a BSS védjegyet, és bitorlásért beperelte a *Bausch & Lomb (Australia) Pty Ltd* (Bausch) céget, amely az ő engedélye nélkül használta azt.

A Bausch azzal védekezett, hogy a BSS a „Balanced Salt Solution” (kiegyensúlyozott só-oldat) kifejezés rövidítése, és nem bír megkülönböztető jelleggel, generikussá vált, és ezért törölni kellene. Ezzel szemben az Ausztrál Szövetségi Bíróság [Australian Federal Court (AFC)] azon a véleményen volt, hogy a BSS érvényes védjegy, mert megkülönböztethető egyéb steril szemöblítő oldatoktól annak következtében, hogy sajátos összetételű. A Bausch bitorolt, mert az Alcon védjegyéhez hasonló betűkből álló védjegyet használt. Az AFC azt az érvelést sem fogadta el, hogy a BSS betűszó generikussá változott, mert az Alcon nem engedélyezte annak használatát.

Ausztria

A) Az Osztrák Szabadalmi Hivatal értesítette a genfi Nemzetközi Irodát, hogy 2010. augusztus 1-jétől kezdve kiegészítő nemzetközi kutatásokat is végez, és így a bejelentők ettől az időponttól kezdve kiegészítő kutatási hatóságként is választhatják.

B) Októberi számunkban a *Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről* című cikk Ausztriára vonatkozó részében beszámoltunk arról, hogy Ausztriában 2010. július 1-jei hatállyal bevezették a védjegyek elleni felszólalás intézményét, és jeleztük, hogy ennek az illetéke valószínűleg 150 euró lesz. Az időközben érkezett hír alapján az illeték összegét ezúton megerősítjük, és egyúttal a felszólalás új osztrák rendszeréről bővebb tájékoztatást adunk.

2010. július 1. előtt egy védjegylajstromozás törvényességét csak a szabadalmi hivatalnál indított törlési eljárással vagy egy kereskedelmi bíróságnál indított bitorlási eljárással lehetett kétségbe vonni. Az új rendszer szerint felszólalási eljárást egy korábbi osztrák védjegy, egy közösségi védjegy vagy egy Ausztriát megjelölő nemzetközi védjegy tulajdonosa indíthat. A felszólalást a védjegy lajstromozásának a hivatali közlönyben való publikálásától számított három hónapon belül, illetve nemzetközi védjegyek esetén a Szellemi Tulajdon Világszervezetének hivatalos lapjában (Gazette of the World Intellectual Property Organisation) való publikálásától számított három hónapon belül lehet benyújtani.

A felszólalás azon a tényen alapulhat, hogy a védjegy azonos egy korábbi védjeggyel, vagy ahhoz annyira hasonlít, hogy fennáll a megtévesztés veszélye. Eltérően a közösségi védjegyszabálytól, a felszólalást nem lehet jól ismert védjegyek tágabb oltalmára vagy rosszhiszeműségre alapozni. Ilyen érveket csak törlési eljárásban lehet felhozni. Ugyanez érvényes egyéb korábbi jogokra, így lajstromozatlan megjelölésekre, nevekre és kereskedelmi nevekre is.

A fiatalabb védjegy tulajdonosa a használati türelmi idő lejárta után azzal érvelhet, hogy a korábbi védjegy tulajdonosa nem használta hitelesen a védjegyet a lajstromozáskor megjelölt árukkal és szolgáltatásokkal kapcsolatban (a védjegytvény 33a cikke).

Megalapozott felszólalás esetén a szabadalmi hivatal elővizsgálgójának törölnie kell a fiatalabb védjegyet; az ilyen törlés visszamenőleges hatályú.

A közigazgatási határozat ellen a hivatal Jogorvoslati Osztályánál lehet fellebbezni. Ennek a döntését viszont a Legfelsőbb Szabadalmi és Védjegytanácsnál lehet megfellebbezni; ez a fellebbezési lehetőség új jogorvoslati fórum beiktatását jelenti.

A felszólalási eljárásban mindegyik fél viseli a saját költségeit; a nyertes félnek nincs joga kártérítésre. Felszólalást a 2010. július 1-jén vagy azt követően lajstromozott védjegyek ellen lehet benyújtani.

Dánia

2004 júliusában a gyógyszerimportőr *EuroPharma Dk ApS* (EuroPharma) elkezdte a Tailan nevű gyógyszer párhuzamos importját és értékesítését Tylan néven, amely azonban az *Eli Lilly* (Lilly) gyógyszergyártó cég lajstromozott védjegye volt. A Lilly 2005 októberében tiltakozott védjegyének használata ellen, és kérte a terméknek a forgalomból való kivonását.

A Legfelsőbb Bíróság előtt az *EuroPharma* elismerte, hogy megsértette a Lilly védjegyjogát, és ezért a bitorló gyógyszer állítólagos forgalmának százaléka alapján számítva 143 000 DKR-t kell fizetnie. A Lilly arra hivatkozott, hogy a forgalom 5%-a alapján fizetendő összeg felül további kártérítésre is jogosult a bitorlás által okozott egyéb károk miatt.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a gyógyszerek párhuzamos importjával kapcsolatos védjegybitorlás szokásos gyakorlata szerint a Lilly a védjegytvény 43. cikke alapján kártérítésre jogosult, amit az *EuroPharma* által jogtalanul végzett gyógyszerforgalmazás alapján kell kiszámítani. Az *EuroPharma* nem tagadta, hogy a Tylanból származó forgal-

ma 4 564 623 DKR volt; ezért a büntetés összegét a Legfelsőbb Bíróság 228 231 DKR-ben szabta meg. Ugyanakkor azonban megállapította, hogy a Lilly nem bizonyította, hogy a védjegybitorlás egyéb károkat okozott számára; ennek következtében nem volt alap további kártérítésre.

Dél-Korea

A Dél-Koreai Szellemitulajdon-védelmi Hivatal Szellemitulajdon-védelmi Bírósága az eddiginél több tárgyalást fog tartani, és a szabadalmazhatóság kérdésében is dönteni fog ahelyett, hogy hatályon kívül helyezné az elővizsgáló elutasítását, és az ügyet visszaküldené hozzá. Ez annyit jelent, hogy ha egy bejelentés végleges elutasítását megalapozatlannak tartja, jogosult engedélyezni a szabadalmat.

A Szellemitulajdon-védelmi Bíróság gyorsított vizsgálatot fog végezni olyan ügyekben, ahol egyidejűleg függőben van egy bitorlási ügy a körzeti bíróság előtt. A környezetvédelmi technológiákra vonatkozó szabadalmi bejelentések esetén is kérhető gyorsított vizsgálat, amelynek a lefolytatása négy hónapon belül várható.

Egyesült Arab Emírségek

A német *Medi plus TEC Medizinisch-technische Handelsgesellschaft mbH* (Medi) felszólalt az angol *Panmark Limited* (Panmark) 34. áruosztályban benyújtott DENVER védjegybejelentése ellen. A Medi arra hivatkozott, hogy ő a tulajdonosa a DENVER védjegynek, amelyet számos országban használ és lajstromoztatott, így a Panmark rosszhiszeműen nyújtotta be bejelentését azzal a szándékkal, hogy hasznot húzzon e védjegy nemzetközi hírnevéből.

A Katari Védjegy hivatal helyt adott a felszólalásnak, és elrendelte a Panmark védjegybejelentésének a törlését.

Egyesült Királyság

A) 2010 márciusában az Egyesült Királyság Szellemitulajdon-védelmi Hivatala és az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy hivatala bejelentette, hogy együttműködés megkezdését tervezik a szabadalmi elővizsgálati eljárás hatékonyságának és minőségének javítása céljából, amely együttműködés keretében jobban kívánják hasznosítani egymás munkáját a mindkét országban benyújtott szabadalmi bejelentésekkel kapcsolatban, és ki akarják küszöbölni a munka megkettőzését.

B) Az Egyesült Királyság whiskyre vonatkozó 2009-es rendelete szigorúbb előírásokat tartalmaz annak érdekében, hogy a „Scotch whisky” földrajzi árujelzőt ne lehessen hígítani: ahhoz, hogy egy whisky „skót”-nak minősüljön, Skóciában kell készülnie. „Scotch Whisky”-t nem lehet exportálni jól ismert faládájában, és 2012 novemberétől kezdve csak „egy-

malátás” skót whiskyt (Single Malt Scotch Whisky) lehet kivinni Skóciából kiskereskedelmi célokra. A skót whiskyvel kapcsolatban nem lehet használni a „tisztá malátás” (pure malt) kifejezést, és szabályozták az érettség jelölésére használható kifejezéseket is.

C) A *Hotel Cipriani* bitorlási pert indított a *Cipriani (Grosvenor Street) Ltd* (Cipriani) ellen, mert szerinte az utóbbi jogtalanul használta a CIPRIANI védjegyet, holott ő jelentős hírnévre tett szert az Egyesült Királyságban.

A Cipriani arra hivatkozott, hogy ő a saját nevét használja, és így a Hotel Cipriani bitorlási keresete rosszhiszemű. Ezt az állítást a Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal) elutasította, megállapítva, hogy az alperes nem hivatkozhat saját nevének használatára, minthogy neve helyesen „Cipriani (Grosvenor Street) Ltd” vagy „Cipriani London”, és ezért nem jogosult a felperes lajstromozott közösségi védjegyét használni.

D) Az *International Trappist Association* (Trappist) az angol védjegy törvény 5(2)(b), 5(3) és 5(4) (a) szakasza alapján felszólalt a *Vrijheid UK Ltd* (Vrijheid) bárokra, étkezdékre és étkezési szolgáltatásra vonatkozó LE TRAPPIST védjegye ellen, arra hivatkozva, hogy az ütközik a saját TRAPPIST logójával és megjelölésével, amelyet hatszögbe helyezve különböző áruosztályokban lajstromoztatott alkoholos italokra és sörökre.

A felszólalás elutasítása után a Trappist fellebbezést nyújtott be, és a kijelölt elővizsgáló a Vrijheid javára döntött, megállapítva, hogy a lajstromozott logó hatszöge és az új védjegy „le” tagja a közös „trappist” szó ellenére elegendő eltérést biztosít ahhoz, hogy a szemlélő két eltérő védjegyről nyerjen általános vizuális benyomást. Ezért nem kézenfekvő azonosítani az új védjegyet és a sörgyártó trappista barátokat.

Elsőfokú Európai Bíróság

A) Az *Agencja Wydawnicza Technopol* (Technopol) lengyel kiadó a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál (BPHH) kérelmet nyújtott be három és négy számból álló kilenc számjegy lajstromozása iránt. A BPHH mind a kilenc védjegybejelentést elutasította a közösségi védjegyrendelet 7(1)(b) és (c) cikke alapján, a tervezett védjegyeket deskriptívnek minősítve. Az elutasítást helyben hagyta a BPHH Negyedik Fellebbezési Tanácsa is.

A bejelentő az Elsőfokú Európai Bírósághoz (General Court, GC; régebben: Court of First Instance, CFI) nyújtott be fellebbezést. A GC a 7(1)(c) cikk alapján egyetértett az 1000, 350, 250, 150, 222, 333 és 555 számjegyre vonatkozó védjegyek elutasításával a könyvekre, brosrákra, plakátokra és hasonlókra vonatkozó 16., 28. és 41. áruosztályban. A GC szerint a javasolt védjegyeket úgy lehetne értelmezni, hogy azok a termék egy sajátos tulajdonságára, így az alkotórészek méretére vagy számára vonatkoznak; ezért leíró jellegűek, mert nem rendelkeznek további minősítő szóval vagy megkülönböztető vonással.

A GC döntése ellentmond a BPHH korábbi döntésének, amely engedélyezte Technopol részére a 100 és 200 védjegy lajstromozását.

B) A *Mundipharma AG* (Mundipharma) bejelentést nyújtott be a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál az *AVANZALENE* védjegy lajstromozása iránt gyógyászati termékekre. Ez ellen korábbi, gyógyászati és diagnosztikai készítményekre vonatkozó *AVANZ* védjegy alapján felszólalt az *ALK-Abello*.

Mind a BPHH, mind annak Felszólalási Tanácsa helyt adott a felszólalásnak, mert annak ellenére, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy további szótagokat tartalmaz, a fogyasztók hiányos emlékezetük folytán összetéveszthetik a két védjegyet.

A *Mundipharma* az Elsőfokú Európai Bírósághoz (GC) nyújtott be fellebbezést, amely megállapította, hogy a vizuális és hangzásbeli hasonlóságok miatt, és mert a fogyasztó feltehetően, hogy a bejelentő védjegye a felszólaló védjegyéből származik, a BPHH helyesen járt el a felszólalás engedélyezésével.

C) A *PromoCell bioscience alive GmbH* (PromoCell) kérelmet nyújtott be a BPHH-nál a *SUPPLEMENTPACK* védjegy lajstromozása iránt a biológia és a biokémia területén az oktatási és kutatási szolgáltatásokra vonatkozó 41. és 42. áruosztályban. A bejelentést a BPHH a közösségi védjegyrendelet 7(1)(b) és (c) és 7(2) cikkére hivatkozva elutasította, mert azt deszkriptívnek és megkülönböztetőképtelenségétől mentesnek találta. E döntéssel egyetértett a BPHH Fellebbezési Tanácsa is.

Ezt követően a PromoCell az Elsőfokú Európai Bírósághoz (GC) fordult. 2010. februári döntésében a GC helybenhagyta a Fellebbezési Tanács döntését.

D) A *Rahmi Özdemir* (Özdemir) a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál kérelmet nyújtott be a *JAMES JONES* védjegy lajstromozása iránt. Ez ellen felszólalt az *Aktieselskabet* az általa korábban lajstromoztatott *JACK & JONES* védjegy alapján.

A BPHH helyt adott a felszólalásnak, és a védjegybejelentést elutasította. Az Özdemir az európai védjegyrendelet 8(1)(b) cikke alapján fellebbezett a felszólalás elfogadása ellen, azonban a Fellebbezési Tanács is elutasította a fellebbezést. Ugyanezt tette az Elsőfokú Európai Bíróság (GC) is, amely megállapította, hogy a védjegyek hangzásilag, fogalmilag és vizuálisan is hasonlóak, és áruosztályaik is hasonlóak. Emellett a fogyasztók gyarló emlékezete a védjegyek összetévesztéséhez vezethetne, és így zavart okozhatna.

E) A *Longevity Health Products Inc.* (Longevity) kérelmet nyújtott be a BPHH-nál a *KIDS VITS* védjegy gyógyászati termékekre vonatkozó lajstromozása iránt. Ez ellen felszólalt *Merck KGaA* (Merck), arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy hasonlít az azonos termékekre korábban lajstromoztatott saját *VITS4KIDS* védjegyéhez.

A BPHH helyt adott a felszólalásnak, és a Longevity fellebbezését is elutasította. Ezt követően a Longevity az Elsőfokú Európai Bíróságnál (GC) nyújtott be fellebbezést, arra hivatkozva, hogy nyilvánvaló fonetikai eltérés van a két védjegy között, amely hatálytalanítja a vizuális hasonlóságot, továbbá az elemek kombinációja is eltérő. Ezzel szemben a GC megállapította, hogy a „4” számjegy használata a szóelemek megfordítása ellenére sem tette a lajstromoztatni kívánt védjegyet fonetikailag eltérővé, így fennáll a fogyasztók megtévesztésének veszélye.

Európai Bíróság

A) Egy védjegytulajdonos beleegyezése rendkívül fontos a védjegyjogok kimerülésének megállapításakor – állapította meg az Európai Bíróság (European Court of Justice, ECJ) a *Makro Zelfbedieningsgroothandel & Ors (Makro) v. Diesel SpA (Diesel)*-ügyben. Az ECJ-t a Holland Legfelsőbb Bíróság kérte fel annak eldöntésére, hogy kimerültek-e a Diesel védjegyjogai azáltal, hogy védjeggyel ellátott cipőinek árusítási jogát átruházta az Európai Gazdasági Közösségben működő kisebb vállalatokra.

A Diesel védjegybitorlásért beperelte a Makrót, mert az DIESEL védjeggyel ellátott cipőket árusított. A Diesel eredetileg a Distributions Italian Fashion SA-nak (DIF) arra adott engedélyt, hogy cipőit Spanyolországban, Portugáliában és Andorrában árusítsa. A DIF átruházta a kizárólagos jogokat a *Flexi Casual SA*-ra, amely viszont a *Cosmos World*-nek (Cosmos) adott használati engedélyt Diesel-árak árusítására. Ez utóbbi a *Makrónak* továbbította a cipőket. Ekkor a Diesel bitorlási keresetet indított azon az alapon, hogy nem adott egyértelmű beleegyezést. A Makro fellebbezett, azt állítva, hogy a Diesel kimerítette forgalmazási jogait, mert a Cosmos a cipőket a Diesel hozzájárulásával forgalmazta az Európai Gazdasági Közösségben.

A „hozzájárulás” vitatott volt, és az ECJ azt állapította meg, hogy csupán műszaki jellegű volt az a kérdés, hogy a védjeggyel ellátott cipőket első ízben az Európai Gazdasági Közösségben vagy azon kívül forgalmazták-e, és semmi nem utal arra, hogy a Diesel kimondott vagy közvetett hozzájárulást adott.

B) Egy magánszemély a Belső Piaci Harmonizációs Hivatalnál lajstromoztatni kívánta az ábrás SOLVO védjegyet, ami ellen felszólalt a svéd gépkocsigyártó Volvo cég saját VOLVO védjegye alapján. A felszólalást mind a BPHH, mind annak Felszólalási Osztálya elutasította, megállapítva, hogy a két védjegy nem hasonló.

Ezt követően a Volvo az ECJ-hez nyújtott be fellebbezést. Az ECJ más véleményen volt, mert arra a következtetésre jutott, hogy a BPHH Felszólalási Osztálya tévedett, amikor elutasította a Közösségi Védjegyegezmény 8(5) cikkének az alkalmazását. Az ECJ ugyanis elfogadta annak a lehetőségét, hogy a fogyasztóközönség összetéveszti a védjegyeket, és ezért hatályon kívül helyezte a Fellebbezési Tanács döntését.

C) Barbara Becker, Boris Becker korábbi teniszcsillag volt felesége közösségi védjegyként lajstromoztatni kívánta a saját BARBARA BECKER nevét a 9. védjegyesztályban. Boris Becker képviseletében az amerikai *Harman International Industries* (Harman) a felszólalást arra alapozta, hogy szintén a 9. áruosztályban már lajstromozva van a BECKER ONLINE PRO és a BECKER védjegy.

A BPHH Felszólalási Osztálya elutasította a felszólalást, ami ellen a Harman az Elsőfokú Európai Bírósághoz (General Court, GC) nyújtott be fellebbezést. A GC megállapította, hogy a védjegyek nagyon hasonlóak, és személynevek közötti ütközésekre vonatkozó korábbi ügyekre támaszkodva a felszólalásnak helyt adott.

Ezt követően Barbara Becker az Európai Bíróságnál (European Court of Justice, ECJ) keresett jogorvoslatot. Az ECJ hibásnak találta a GC döntését, mert az nem vette figyelembe az ügy összes körülményeit, és döntését arra az érvre alapozta, hogy az európai fogyasztók nagyobb megkülönböztetőképességet tulajdonítanak a vezetékneveknek, mint a keresztnévnek, és hogy Barbara Becker állítólagos hírneve Németországban nem befolyásolja a hasonlóságot, továbbá hogy a kifogásolt védjegy „Becker” komponense független megkülönböztető szerepet tartott meg az összetett védjegyben, mert azt vezetéknevként fognák föl. Az ECJ megállapítása szerint „... bár lehetséges, hogy az Európai Unió egy részében a vezetéknevek általános szabályként jobb megkülönböztetőképességgel bírnak, mint a keresztnévnek, célszerű az ügyre nézve sajátos tényezőket figyelembe venni, különösen azt a tényt, hogy a szóban forgó vezetéknev szokatlan, vagy ellenkezőleg, nagyon általános, ami valószínűleg befolyásolja ezt a megkülönböztető jelleget. Ez érvényes a 'Becker' vezetéknevre, amelyet az ECJ gyakorinak minősített. ... Emellett egy összetett védjegyben egy vezetéknev nem tartja meg minden esetben független megkülönböztető szerepét csak azért, mert vezetéknevként tekintik. Az ilyen szereppel kapcsolatos megállapítás minden esetben csupán az összes vonatkozó tényező vizsgálatán alapulhat.”

Az ECJ szerint a fentiekből következik, hogy a GC jogilag tévedett, amikor a védjegyek fogalmi hasonlóságának megállapítását jogesetekből vett általános megfontolásokra alapozta anélkül, hogy az ügyre vonatkozó sajátos tényezőket elemezte volna, és figyelmen kívül hagyta azt a követelményt, hogy az összetévesztés valószínűségét átfogóan kell meghatározni, a szóban forgó védjegyek által keltett általános benyomás alapján fontolva meg az eset körülményeire vonatkozó összes tényezőt.

Ilyen alapon az ECJ 2010. június 24-én hatályon kívül helyezte a GC döntését, és az ügyet újabb megfontolásra annak visszautalta.

Európai Szabadalmi Bíróság

Az októberi számunkban megjelent *Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről* című cikk „Európai Szabadalmi Bíróság” és „Európai uniós szabadalom” című pontjában utaltunk arra, hogy az Európai Tanács felkérte az Európai Bíróságot annak megállapítására, hogy az Európai Szabadalmi Bíróság létesítésére vonatkozó nemzetközi egyezmény tervezete összeegyeztethető-e az Európai Uniót megalapozó Nizzai Szerződéssel. A tervezett egyezményt az Európai Unió, annak tagállamai és számos harmadik ország kötné meg.

Az Európai Tanács 2009. július 6-án terjesztette az Európai Bíróság elé véleményadás céljából az alábbi kérdést.

„A javasolt egyezmény, amely szabadalmi ügyekben a viták elintézésére egységes rendszert hozna létre (amely jelenleg „Európai Szabadalmi és Közösségi Szabadalmi Bíróság” néven ismert), összeegyeztethető-e az Európai Uniót létrehozó szerződés rendelkezéseivel?”

E kérelemre az Európai Bíróság főtanácsnokai 2010. július 2-án francia nyelven adtak választ állásfoglalás formájában. Az alábbiakban ennek főbb pontjait ismertetjük.

A főtanácsnokok megfelelő elemzés után megállapítják, hogy az Európai Bíróságnak elegendő tájékoztatás áll rendelkezésére ahhoz, hogy véleményt tudjon mondani az egyezménynek a szerződésekkel való összeegyeztethetőségéről, majd azt is megállapítják, hogy a véleményadásra vonatkozó kérelem elfogadható.

A főtanácsnokok megállapítják továbbá, hogy bár a kérelmet a Nizzai Szerződésből származó uniós törvény alapján adták be, azt a Lisszaboni Szerződésen alapuló új rendelkezések szempontjai szerint kell vizsgálni. Itt az Európai Unió működési szerződésének 118. szakaszából kell kiindulni, amely többek között kimondja, hogy „A belső piac működését megalapozó kereten belül az Európai Parlament és a Tanács ... rendszabályokat hoz az Unión belül a szellemi tulajdon-jogok egységes oltalmának biztosítása érdekében”.

A főtanácsnokok közbülső véleménye szerint az Európai Szabadalmi Bíróságnak mint nemzetközi bíróságnak a létrehozása nem ütközik az Európai Unió jogi rendszerén alapuló szerződések rendelkezéseiből levonható elvek céljaival. Az Európai Szabadalmi Hivatal szabadalmakra vonatkozó döntései azonban tényleges jogi fellebbezés tárgyát képezhetik egy olyan független bíróság előtt, amelynek a hatáskörén belül biztosítani lehet az uniós jog helyes és egységes alkalmazását.

Később a főtanácsnokok az alábbi megállapítást teszik: „Az Európai Unió nem járulna hozzá egy illetékes nemzetközi szabadalmi bíróság létrehozásához, ha ennek a bíróságnak a működési szabályai legalábbis kétértelműek lennének az uniós törvény figyelembevételének kötelezettségével kapcsolatban.” Különösen nem mulasztaná el az Unió azt a kötelezettséget, hogy figyelembe vegye az európai jogrendszer által garantált alapvető jogokat, ha részt vesz egy olyan szabványosított jogi rendszerben, amelyben az ilyen jogok alkalmazása nem tűnik biztosítottnak.

A főtanácsnokok azt is megállapítják, hogy a megállapodástervezetben foglalt garanciák nem elegendők ahhoz, hogy biztosítva legyen az uniós törvény teljes értékű alkalmazása és az uniós törvény elsőbbségének figyelembevétele a szabadalmi bíróság által. Annak következtében, hogy az uniós törvény és az uniós bíróságok esetjoga csak a tervezett egyezmény révén lesz kötelező a jövőbeli Európai Szabadalmi Bíróságra nézve, az egyezmény rendelkezéseinek teljes mértékben egyértelműeknek kell lenniük olyan vonatkozásban, hogy az Európai Szabadalmi Bíróság köteles figyelembe venni az uniós törvényeket. Az egyezménytervezet jelenlegi állapota esetén azonban nem ez a helyzet.

A fentebb hivatkozott, *Európai uniós szabadalom* című cikkben már utaltunk arra, hogy az Európai Tanács által az európai uniós szabadalom és az egyesített szabadalmi pereskedési rendszer megalkotására tett javaslat nem tartalmaz intézkedéseket a fordítás rendkívül fontos kérdéséről. Éppen ezért itt kiemelten ismertetjük a főtanácsnokok véleményét az Európai Szabadalmi Bíróság létrehozása kapcsán felmerülő nyelvi problémákról.

Ezt a védekezési jog (*droit de défense*) szempontjából vizsgálják, mert annak figyelembevétele alapvető elve az uniós jognak. Valójában egy nemzetközi egyezmény által előírt kötelezettségek alkotmányos elveket is befolyásolnak, ideértve azt az elvet, hogy az Unió valamennyi cselekedetének figyelembe kell vennie alapvető jogokat.

Különösen Spanyolország mutatott rá arra, hogy nincs kizárva az a helyzet, amikor egy vállalatot olyan nyelven idéznek az Európai Szabadalmi Bíróság egy helyi vagy körzeti részlege elé, amely eltér saját országának hivatalos nyelvétől. Ezt a kérdést is megvitatták, rámutatva, hogy az Európai Szabadalmi Bíróság olyan nyelvi rendszerrel szembesül, amely attól a helytől függ, amelyen a kérdéses helyi vagy körzeti bíróság található.

Amikor egy vita az Európai Szabadalmi Bíróság egy olyan részlege elé kerül, amelyet az alperes országában létesítettek, vagy olyan körzeti bíróság elé, amelyhez az alperes származási országa tartozik, az eljárás nyelve vagy a származási ország hivatalos nyelve lesz, vagy pedig egy olyan választott nyelv, amelyhez az alperes származási országa hozzájárulását adta. Ilyen esetben nem kell tartani az alperes védekezési jogának sérelmétől. Valójában az alperes által alkalmazható nyelvi rendszert az ő származási országának kell meghatároznia, és ez a helyzet általában az ilyen ország nemzeti bíróságai elé vitt valamennyi vitás ügyben.

Amikor azonban az elsőfokú Európai Szabadalmi Bíróság helyi vagy körzeti részlege előtt indítanak egy pert, ahol a bitorlás vagy a bitorlással való fenyegetés történt, a nyelvi rendszer attól az országtól vagy azoktól az országoktól függ, amelyben vagy amelyekben az elsőfokú szabadalmi bíróság működik. Ezért ebben az esetben előfordulhat, hogy egy vállalatot egy olyan elsőfokú szabadalmi bírósághoz utalnak, amely a vállalat saját országán vagy származási körzetén kívül esik, és ennek következtében a tárgyalás nyelve eltérő lesz a vállalat által megszokottól. Ilyen helyzet csak akkor fog előfordulni, amikor a kérdéses vállalat külföldön végzett kereskedelmi tevékenységet. Ezért jogszerűnek látszhat, hogy megmarad számára annak a kockázata, hogy abban az országban vagy körzetben kerül bíróság elé, ahol üzleti tevékenységet folytatott, és a bíróság nyelve az ebben az országban vagy körzetben alkalmazandó lesz.

A helyzet még kényesebb azonban akkor, ha az az ország, ahova a vállalatot utalják, nem rendelkezik az elsőfokú bíróság helyi vagy körzeti részlegével. Ilyen esetben a vitát az elsőfokú bíróság központi részlege előtt folytatják le, és az eljárás nyelve a szabadalom nyelve, vagyis német, angol vagy francia lesz. Ennek következtében egy vállalatot olyan nyelven rendelhetnek bíróság elé, amelynek kiválasztásában sem származási országa, sem az az ország nem szerepel, ahol kereskedelmi tevékenységét folytatja. Annak következtében, hogy az egyezménytervezetben nincs olyan rendelkezés, amely lehetővé tenné, hogy a központi részleg eltérjen a szabadalom nyelvének szabályától, vagy hogy az alperes fordítást kapjon az eljárási iratokról, úgy tűnik, hogy ez a nyelvi rendszer elfogadhatatlan a védelem jogának figyelembevétele szempontjából.

Ilyen korlátok között a főtanácsnokok úgy látják, hogy az Európai Szabadalmi Bíróság nyelvi rendszere befolyásolhatja a védekezés jogát.

Mindezekből a főtanácsnokok azt a következtetést vonják le, hogy a tervezett egyezmény jelenlegi állapotában nem egyeztethető össze a Nizzai, illetve a Lisszaboni Szerződéssel. Ennek az összeegyeztethetlenségnek a fő oka, hogy az egyezménytervezetben található garanciák nem elegendők, mert nem biztosítják, hogy az Európai Szabadalmi Bíróság teljes mértékben figyelembe vegye az uniós törvény elsőbbségét. Az Európai Szabadalmi Bíróság központi részlege a szabadalmakra vonatkozó tervezett rendszabályok fényében nem elégti ki azt a követelményt, hogy az uniós törvény helyes és egységes alkalmazását kell biztosítania a közösségi szabadalmak engedélyezésével kapcsolatos adminisztratív eljárásokban.

A fentiek alapján a főtanácsnokok azt javasolják az Európai Bíróságnak, hogy a következőképpen válaszolja meg az Európai Tanács véleménykérését: „jelenlegi állapotában az az egyezménytervezet, amely szabványos rendszert kíván létrehozni a szabadalmakkal kapcsolatos viták rendezésére, nem egyeztethető össze az egyezményekkel.”

Minthogy az Európai Bíróság általában elfogadja a főtanácsnok(ok) véleményét, az várható, hogy ettől a gyakorlattól ebben az esetben sem fog eltérni, és a fenti javaslattal egyező választ fog adni az Európai Tanács véleménykérésére.

Mindezek ellenére valószínű, hogy az Európai Tanács az ESZH-val és az ügyben érdekelt szakemberekkel együtt meg fogja találni a módját annak, hogy létrehozassák mind a közösségi szabadalmat, mind az Európai Szabadalmi Bíróságot.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) 2011. január 1-jén az Európai Szabadalmi Egyezmény új 70b és új 141. szabálya lép életbe.

A módosított 141. szabály (1) bekezdése előírja, hogy az olyan bejelentőnek, aki elsőbbséget igényel, be kell nyújtania annak a hivatalnak a kutatási jelentését, amelynél az elsőbbséget megalapozó bejelentést benyújtotta az európai szabadalmi bejelentéssel együtt, illetve euro-PCT-bejelentés esetén az európai szakasz megindításakor, vagy pedig késedelem nélkül azt követően, hogy ilyen kutatási eredmények hozzáférhetővé válnak számára.

A 141. szabály (2) bekezdése szerint az (1) bekezdésben említett kutatási jelentés benyújtottnak tekintendő, ha már rendelkezésére áll az Európai Szabadalmi Hivatalnak. Ez a helyzet az amerikai, a japán és a német szabadalmi hivatal kutatási eredményeinek esetében, mert azokhoz az ESZH dokumentációcsere révén hozzájut.

A 141. szabály (3) bekezdése szerint az ESZH felszólíthatja a bejelentőt, hogy két hónapon belül szolgáltatson tájékoztatást a technika állásáról, vagy pedig közölje, hogy ilyen kutatási eredmények nem állnak rendelkezésére.

Nincs fenyegető jogi következménye annak, ha a bejelentő elmulasztja a 141(1) szabály szerinti kötelezettséget, mert a hivatal mindenképpen fel fogja szólítani a mulasztás pótlására. Ha azonban erre a felhívásra két hónapon belül nem válaszol, a 70b(2) szabály alapján bejelentését visszavontnak kell tekinteni. Az új gyakorlat a 2011. január 1-jén vagy azt köve-

tően benyújtott európai szabadalmi bejelentésekre (ideértve a megosztott bejelentéseket is) és nemzetközi bejelentésekre vonatkozik.

Végül megjegyezzük, hogy a kutatási jelentésben említett dokumentumok másolatát vagy a kutatási jelentés fordítását nem kell benyújtani.

B) Az Európai Szabadalmi Hivatalban kezdettől fogva az a nézet uralkodott, hogy a kettős szabadalmazás nem engedhető meg. A vizsgálati irányelvek ezt egyértelműen leszögezik. Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) azonban nem tesz említést a kettős szabadalmazásról.

Az egyik műszaki fellebbezési tanács T 307/03 számú döntése megkísérelt alapot találni a kettős szabadalmazás tiltására a találmány tulajdonát szabályozó ESZE-előírásban. Egy másik műszaki fellebbezési tanács T 1423/07 számú újabb döntése azonban elutasítja a T 307/03 számú döntést, és megerősíti, hogy az ESZE nem nyújt jogi alapot a kettős szabadalmazás tiltásához, megállapítva, hogy semmi nincs az ESZE-ben, ami megtiltaná, hogy egy bejelentő két szabadalmat kapjon egy találmányra, feltéve, hogy ehhez jogos érdeke fűződik.

A T 1423/07 számú döntés tehát megnehezíti, hogy az ESZH kettős szabadalmazás okán elutasítson egy megosztott bejelentést, amelynek tárgya hasonlít az alapbejelentés tárgyához. A döntés azonban nyitva hagyja azt a lehetőséget, hogy az ESZH elutasítson egy bejelentést, ha a bejelentőnek nem fűződik jogos érdeke a kettős szabadalmazáshoz.

Franciaország

A *Chanel SA* (Chanel) és a *Galleries Rémoises* (GR) szelektív elosztási egyezséget kötött a CHANEL védjegyet viselő fényűző illatszerek és kozmetikumok árusítására.

Az egyezség tiltotta a szelektív elosztási hálózaton kívüli árusítást. Miután a GR csődbe ment, a felszámoló egy árverésen a *Futura Finances*-nek (Futura) adta el a Chanel luxusárúit. A Futura viszont továbbadta az árukat a diszkontáruházat működtető *Caud SARL*-nak (Caud).

Védjegyjogainak bitorlásáért a Chanel beperelte a Caudot arra hivatkozva, hogy az utóbbi nem kielégítő körülmények között hirdette és kínálta eladásra a Chanel-termékeket. Különösen azt kifogásolta, hogy

- a termékeket önkiszolgáló diszkontüzletben árusították, és egy csürben állították ki;
- a csomagolás a gondatlan kezelés következtében megsérült; és
- a 30%-os árcsökkentést hirdető plakátok rossz minőségűek voltak.

A francia szellemi tulajdon-védelmi törvény 713-4 szakasza szerint egy védjegy feljogosítja a tulajdonost arra, hogy megtiltsa annak használatát olyan árukkal kapcsolatban, amelyeket az Európai Gazdasági Közösség piacán hoznak forgalomba olyan körülmények között, amelyek károsítják az áruk állapotát. Az elsőfokú bíróság megállapította, hogy azok a körülmények, amelyek mellett az árukat eladták, hátrányosan befolyásolták a Chanel cég hírnevét. Ennek következtében a Caud helytelenül használta, és így bitorolta a CHANEL védjegyet. Ezért a bíróság helyt adott a Chanel keresetének. Ezt a döntést a Caud fellebbezése után a Fellebbezési Bíróság is fenntartotta.

A Caud tovább fellebbezett a Legfelsőbb Bírósághoz, amely megerősítette, hogy a Chanel bitorlási keresete megalapozott volt. Azok a körülmények, amelyek mellett az alperes a Chanel termékeit árusította és hirdette, elhalványították a Chanel-termékek hírnevét, és ezért ártottak a CHANEL védjegy értékének. Ez megalapozta a Chanel tiltakozását az áruk további hirdetése és eladása ellen. Ezért a Legfelsőbb Bíróság is fenntartotta az elsőfokú bíróságok döntését.

Hollandia

A Hágai Körzeti Bíróság az *Eli Lilly* olanzapinszabadalmát érvénytelennek nyilvánította, mert azt egy korábbi dokumentumban már ismertették, ezért szakember a találmányt kézenfekvőnek találtná.

Az *Eli Lilly*-nek ezt a szabadalmát más európai bíróságok, ideértve az Egyesült Királyság bíróságát is, érvényesnek találták. Ennek ellenére a holland bíróság nem közölt semmiféle okot arra nézve, hogy miért tért el más bíróságok gyakorlatától.

India

A) 2010. május 1-jén úgy módosult az indiai védjegy törvény végrehajtási utasítása, hogy a 42. áruosztályt 45-re bővítették. Az 1–41. áruosztály változatlan maradt, míg a 42. áruosztályt kibővítették, és az alábbi hármat adták hozzá:

43. Étel- és italszolgáltatás

44. Orvosi és állatorvosi szolgáltatások; egészségügyi és szépségápolási szolgáltatások; mezőgazdaság; kertápolási és erdőgazdasági szolgáltatások

45. Jogi és biztonsági szolgáltatások.

A 42. áruosztályban fennálló jogokat újra kell osztályozni, amit a tulajdonosnak kérnie kell. Az így módosított lajstromozás megtartja az eredeti bejelentés és elsőbbség napját.

B) A svájci *Hoffmann La Roche* (Roche) gyógyszergyártó cég 2003-ban HIV/AIDS ellen, valamint szervátültetések esetén használható gyógyszer, valganciklovir-hidroklorid (Valcyte) tárgyú szabadalmi bejelentést nyújtott be Indiában. A bejelentést 2005 februárjában publikálták.

2006 júliusában egy HIV-/AIDS-betegeket képviselő indiai szervezet felszólalást nyújtott be. A Chennai Szabadalmi Hivatal 2007. június 29-én 207 232 számmal szabadalmat engedélyezett. Ezt követően hat fél, köztük a generikus gyógyszereket gyártó Ranbaxy és a Cipla cég felszólalást nyújtott be arra hivatkozva, hogy a találmány nem új, és nélkülözi a feltalálói tevékenységet.

A hivatal elnökhelyettese, S. P. Subramanian megállapította, hogy a találmány új ugyan, de nélkülözi a feltalálói tevékenységet, mert egy korábbi vírusellenes gyógyszer, a ganciklovir ismeretében szakember számára kézenfekvő volt kipróbálni és továbbfejleszteni. A döntés hivatkozott az indiai szabadalmi törvény 3(d) szakaszára, amely leszögezi, hogy „egy ismert anyag új alakjának a pusztá felfedezése nem szabadalmazható, ha az új alak nem eredményezi az ismert anyag ismert hatékonyságának növelését”.

A ganciklovirt intravénásan kell adagolni, amivel szemben a valganciklovir-hidroklorid orálisan adagolható. Ennek ellenére a hivatali döntés megállapítja, hogy „az orális biohözáférhetőség a törvény rendelkezései szerint nem minősül gyógyászati hatékonyságnak”, és hogy a Roche nem szolgáltatott bizonyítékot anyaga megnövelt gyógyászati hatékonyságának alátámasztására.

Ezt a 2010. május 5-i döntést megelőzően, az engedélyezés utáni felszólalást követően, 2008 szeptemberében a Cipla a Valcyte egy generikus verzióját hozta forgalomba VALCEPT néven. A Roche még ugyanebben a hónapban szabadalom- és védjegybitorlási pert indított a Cipla ellen a Bombayi Felsőbíróságnál (Bombay High Court). A bíróság 2008 decemberében ideiglenes intézkedéssel megtiltotta a VALCEPT védjegy használatát. A szabadalombitorlási ügy elbírálását felfüggesztették, mert a 2006 júliusában, a szabadalom engedélyezése előtt benyújtott felszólalás ügyében tartott tárgyalás ellen a felszólaló kifogást emelt, így ez az ügy a Madrasi Felsőbírósághoz (Madras High Court), majd onnan a Legfelsőbb Bírósághoz került, és így átlapol a Bombayi Felsőbb Bíróságnál levő ügygel.

C) A *Modi-Mundipharma Pvt. Ltd.* (Modi) 1993-ban piacra vitte a FECONTIN nevű gyógyszert, és a CONTIN védjegy mellett három olyan védjegyet is lajstromoztatott, amelyek közös vonása volt, hogy magukban foglalták a „contin” szót.

1999 júliusában a Modi tudomására jutott, hogy az *Eubiotics Pharmaceutical* (EP) hasonló kémiai összetétellel FEMICONTIN nevű gyógyszert hoz forgalomba. Ezért a Modi a körzeti bíróságnál polgári pert indított, majd amikor a FEMICONTIN-t különböző gyártók kezdték forgalomba hozni, a Delhi Felsőbíróságnál (Delhi High Court, DHC) indított bitorlási pert, mert annak körzetében árusították a gyógyszert.

A DHC 2005-ben egy *ex parte* döntést hozott, amelyben az alpereseket eltiltotta a FEMICONTIN név használatától. 2007-ben a DHC az alperesek beadványa alapján az ügyet

illetékesség hiánya miatt megszüntette, majd fellebbezés után felélesztette, és megállapította, hogy a CONTIN egy sorozatvédjegy volt, amelyek között megtévesztő hasonlóság állt fenn, ami a gyógyszer használó páciensek számára hátrányos következményekkel járhat. Ezért a DHC a per befejezéséig megtiltotta a FEMICONTIN védjegy használatát.

D) A *Bal Pharma Ltd.* (Bal) Indiában lajstromoztatta a CANDIZOLE védjegyet, ami ellen fellebbezést nyújtott be a *Glenmark Pharmaceuticals Ltd.* (Glenmark), arra hivatkozva, hogy 1978 óta használja a CANDID védjegyet és annak számos változatát, így a CANDIDERN, CANDIDTRAL és CANDIBIOTIC védjegyet is. A kifogásolt védjegy hasonlít a saját korábbi védjegyéhez, és zavart okozhatna a kereskedelemben, mert mind a felperes, mind az alperes védjegyeit gyógyászati termékekkel kapcsolatban lajstromozták. A Glenmark azt is kifogásolta, hogy a védjegy hivatal előadója a felszólalás elutasításakor a Bal védjegybejelentését tisztességesnek és a Glenmark védjegyétől hangzásilag, vizuálisan és szerkezetileg is eltérőnek minősítette. A Glenmark arra is hivatkozott, hogy 1978 óta használja védjegyeit, míg a Bal Pharma céget csak 1987-ben alapították.

A Fellebbezési Bíróság (Appellate Court) elismerte a Glenmark korábbi használatát, és megállapította, hogy erős valószínűsége áll fenn az összetévesztésnek, ami különösen káros gyógyászati termékek esetében. Ezért 2009 májusában elutasította a Bal lajstromozási kérelmét.

E) A Szellemitulajdon-védelmi Fellebbezési Tanács az 1990 évi indiai védjegy törvény alapján 2003. szeptember 15-én kezdte meg működését. Vándorló tanácsnak tekinthető, mert üléseit azokban a városokban tartja, ahol az Indiai Védjegy hivatal működik, vagyis Ahmedabadban, Chennaiban, Delhiben, Mumbaiban és Kolkatában. A védjegy törvény szerint a védjegy hivatal döntésének keltétől számított három hónapon belül lehet fellebbezést benyújtani ennél a tanácsnál.

A Szellemitulajdon-védelmi Fellebbezési Tanács utasította el az alábbi védjegybejelentéseket:

Lajstromoztatni kívánt védjegy	Áruosztály	Lajstromozott védjegy	Áruosztály
CYCLOVIR	5.	ACYCLOVIR	nemzetközi név
GOLDCON-D	5.	GLUCON-D	30.
KIDRAL	5.	TEDRAL	5.
MICRO	12.	MICO	12.
AESCLAPIUS	5.	AESCLAP	10.
STEMIZ	5.	STEMIN	5.
LEVASOL	5.	LEMASOL	5.
TENOREX	5.	TENORMIN	5.
B-TONE	5.	R.B. TONE ARBITONE	5.

Az Indiai Szabadalmi Hivatal Védjegyosztályának elővizsgálója az 5. áruosztályban lajstromozott ANACIN védjegyre tekintettel elutasította az AZICIN védjegynek ugyancsak az 5. áruosztályban való lajstromozására vonatkozó kérelmet.

Az elővizsgáló nem engedélyezte a BANZO védjegy lajstromozását a 7. áruosztályban a 6., 7., 8. és 12. áruosztályban lajstromozott BENZ, MERCEDES BENZ és DAIMLER BENZ védjegyhez való hasonlóságára hivatkozva.

Az Indiai Védjegy hivatal nem találta hasonlóknak, és ezért lajstromozta a következő védjegyeket:

Lajstromoztatni kívánt védjegy	Áruosztály	Ellentartott lajstromozott védjegy	Áruosztály
MOET'S	29.	MOET AND CHANDON	33.
LAXSONS	11.	LEXUS	11.
NOVIGAN	5.	NOVALGIN	5.
K.C. DOUBLE DEER BRAND	31.	DOUBLE DEER BRAND LABEL	30.

Irak

Az Iraki Védjegy hivatal 2010. június 7-én bejelentette, hogy a hivatali iratok háborús megsemmisülése miatt az 1-től 16 090-ig terjedő sorszámú lajstromozások iratait elkezdik felülvizsgálni. Ha hiányzanak iratok, a tulajdonosokat fel fogják kérni, hogy 2010. december 7-ig nyújtsák be a hiányzó dokumentumokat. Ha a védjegy tulajdonos ezt elmulasztja, védjegyét megszűntnek fogják tekinteni.

Irán

Az Iráni Szellemi tulajdon-védelmi Hivatal nem fogad el többé beviteli szabadalmakat, mert az új törvény abszolút újdonságot ír elő. Erről a szabályozásról még viták folynak, és ezért lehetséges, hogy a közeljövőben változni fog.

Izrael

Izrael kormánya 2010. szeptember 1-jei hatállyal csatlakozott a védjegyek nemzetközi lajstromozására vonatkozó Madridi Jegyzőkönyvhöz. Ezt követően a 2003. évi védjegyrendeleten két fontosabb változást hajtott végre, amelyek ugyancsak 2010. szeptember 1-jén léptek hatályba.

1. A védjegyek megújítási időtartamát 14 évről 10 évre csökkentették. Ez azokra a védjegyekre vonatkozik, amelyek megújítási illetékét 2010. szeptember 1-jén vagy azt követően fizetik be. Ha azonban a megújítási illetékét 2010. augusztus 31-ig fizették be, a védjegy megújítása további 14 évre érvényes. Ez azokat a védjegyeket érinti, amelyek lejáratí ideje 2010. szeptember 1. és november 30. közé esik, mert a megújítási illetékét három hónappal előre lehet fizetni. Ha azonban a védjegy lejáratí ideje 2010. március 1. és augusztus 31. közé esik, a védjegy további 10 évre újítható meg, mert a megújítási kérelmet a hat hónapos türelmi idő alatt lehet benyújtani.

2. A módosítás révén lehetővé vált a több osztályra vonatkozó bejelentés, aminek következtében az egy védjegyesztályra vonatkozó érvényes bejelentések egyetlen többosztályos bejelentéssé vonhatók össze.

Japán

Egy japán bejelentő 2007 januárjában kérelmet nyújtott be a Japán Szabadalmi Hivatalnál a 'FACTORY 900' védjegy lajstromozása iránt, azonban az a kérelmet a megkülönböztetőképesség hiányára hivatkozva elutasította.

A bejelentő az elutasítás ellen fellebbezést nyújtott be a Japán Szellemitulajdon-védelmi Felsőbírósnál. A fellebbezésben kifejtette, hogy a „Factory” szó és a „900” szám külön-külön valóban nem kelti a megkülönböztetőképesség benyomását, azonban együtt megkülönböztető jellegűnek tekinthetők. Ezt a nézetet osztotta a bíróság is, megállapítva, hogy a szó és a szám együtt azonos stílusban és betűtípussal írva elválaszthatatlan, és így a lajstromoztatni kívánt védjegy kielégíti a megkülönböztetőképesség követelményét.

Kanada

2010. augusztus 3-án a Szövetségi Bíróság (Federal Court, FC) elutasította *Novo Nordisk* (Novo) kérelmét, hogy tiltsa el a *Cobalt Pharmaceuticals Inc.*-et (Cobalt) a repaglinid használatától. Ezt a vegyületet a Novo GLUCONORM néven forgalmazta.

A Novo 2 111 851 számú ('851-es) kanadai szabadalma egy korábbi szabadalomban azonosított vegyület legalább 95%-os tisztaságú (S) enantiomerjét igényelte. A Szövetségi Bíróság arra következtetett, hogy a Cobalt nem tudta bizonyítani azt az állítását, hogy a Novo '851-es szabadalma újdonságrontás és szándékos félrevezetés miatt érvénytelen, de azt találta, hogy a szóban forgó szabadalom tárgya kézenfekvő.

A repaglinid egy benzoészav-származék, amely hasznos a 2-es típusú cukorbetegség kezelésében. Az 1 225 398 számú ('398-as) kanadai szabadalom közelítőleg egymillió vegyületet igényelt, amelyek közül az egyik a racemát repaglinid volt. Az összes vegyületet úgy igényelték, hogy azok vércukorszint-csökkentő hatékonyságot fejtenek ki. Egy második, 1 292 000 számú ('000-ás) kanadai szabadalom a racemát repaglinid két új szilárd alakját és

azok enantiomerjeit igényelte. A '000-ás szabadalom elsőbbségi bejelentésének benyújtási időpontjában sem a repaglinidet, sem a repaglinid racemátjának (R) enantiomerjét nem állították még elő.

A '851-es szabadalom leszögezte, hogy nem a repaglinid (R) enantiomerje, hanem (S) enantiomerje a hatékony vegyület a vércukorszint csökkentésére. Továbbá a szabadalom azt állította, hogy a repaglinid a racemáthoz viszonyítva megjavult gyógyászati tulajdonságokkal rendelkezik, ideértve a testből való gyors kiürülést, az alacsonyabb plazmaszinteket és a hatékonyság gyorsabb beállítását.

A Novo azt állította, hogy a '851-es szabadalom érvényes kiválasztási szabadalom volt annak következtében, hogy először nyilvánította ki, hogyan lehet repaglinidet előállítani, továbbá azt is először ismertette, hogy a vegyület váratlan farmakokinetikai tulajdonságokkal rendelkezik.

A bíróság elutasította az újdonsághiányra alapozott érvénytelenségre vonatkozó állítást, mert a repaglinidet korábban nem nyilvánították ki. Azon az alapon jutott erre a következtetésre, hogy a repaglinidet korábban nem állították elő, és hogy sajátos előnyei korábban ismeretlenek voltak, és azokat nem lehetett megjósolni.

A Szövetségi Bíróság elutasította továbbá a Cobaltnak azt az állítását, hogy a '851-es szabadalom a szabadalmi törvény 53. szakasza alapján is érvénytelen, mert a szabadalmazási eljárás alatt „szándékos félrevezetést” követtek el. A bíróság szerint ugyanis a szabadalmi leírásban nem szándékosan követtek el kihagyást, illetve valószínűtlen a félrevezetési szándék.

Végül a Szövetségi Bíróság elfogadta a Cobaltnak azt az állítását, hogy a '851-es szabadalom érvénytelen kézenfekvőség miatt. Bár egy szakember nem tudott volna arra következtetni, hogy a repaglinid a szabadalomban azonosított három előnyös tulajdonságot fogja mutatni, kézenfekvő volt, hogy egy szakember megvizsgálja az enantiomerek farmakokinetikai tulajdonságait, és a repaglinidnek ezeket a tulajdonságait elkerülhetetlenül felismerte volna ennek a rutinvizsgálatnak az eredményeként. A bíróság egyetértett azzal, hogy bizonyítottak egy hatéves hézagot a racemát előállítása és az enantiomerek rezolválása között. Közlelbi vizsgálódás alapján azonban a bizonyítékok figyelembevételével azt is megállapította, hogy mihelyt a gyógyszeret kifejlesztő csoport figyelme végül az enantiomerek előállítására irányult, azokat valójában gyorsan és viszonylag könnyen meg tudták kapni.

Így a Szövetségi Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Cobaltnak a kézenfekvőség-re alapozott érvénytelenségi állítása megalapozott volt. Ezért elutasította a Novo eltiltásra vonatkozó kérelmét.

Katar

A Katari Védjegyhivatal vezetője bejelentette, hogy 2010. július 1-jétől kezdve a védjegy-bejelentőnek közölnie kell céljait és tevékenységét. Ez annyit jelent, hogy a megadott áru-osztályoknak/szolgáltatásoknak összhangban kell lenniük a bejelentőnek a kereskedelmi lajstromban megjelölt tevékenységével.

Így egy katarai védjegybejelentéshez a következő iratokat kell benyújtani:

1. Katar vagy egy arab állam konzulátusa által felülhitelesített meghatalmazás,
2. a kereskedelmi lajstrom kivonatának hiteles másolata,
3. a védjegy öt másolata,
4. elsőbbség igénylése esetén az elsőbbségi irat hiteles másolata,
5. a bejelentő céljai és tevékenysége.

Kazahsztán

Kazahsztán kormánya 2010. szeptember 8-án letétbe helyezte a Madridi Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás okmányait. Ennek megfelelően az egyezmény Kazahsztánra nézve 2010. december 8-án lépett hatályba.

Kenya

2010. május 6-án publikálták Kenya alkotmánytervezetét, amely többek között a szellemi tulajdon-jogok oltalmát is bevezetné. A 11.2c szakasz ugyanis kötelezi az államot, hogy támogassa Kenya népének szellemi tulajdon-jogait.

Az új alkotmányról népszavazással fognak dönteni.

Kína

A) 2010 áprilisában a Kínai Népköztársaság Ipari és Kereskedelmi Minisztériuma kétoldali megállapodást kötött a Német Szabadalmi és Védjegyhivatallal védjegyügyekben történő együttműködés céljából.

Az együttműködést két évre kötötték, hosszabbítás lehetőségével, és az alábbi területekre terjed ki:

- információcsere védjegyjogi és adminisztratív kérdésekben;
- együttes tevékenység nemzetközi szellemi tulajdon-védelmi kérdésekben, valamint a közönség érzékenyebbé tétele védjegykérdések iránt.

B) A *Chuanglian Switch Co., Ltd.* (Chuanglian) a Védjegy-felülvizsgálati Tanácsnál törlési keresetet nyújtott be a *Chenglian Swith Co., Ltd.* (Chenglian) CHUANGLIAN védjegye ellen, arra hivatkozva, hogy ő (Chuanglian) a vitatott védjegy megalkotója. Emellett rámutatott, hogy a Chenglian ügyvezető igazgatója, Qizhun Zang korábban a Chuanglian értékesítési igazgatója volt, és teljes mértékben ismerte a vitatott védjegyet, ezért a Chenglian rosszhiszeműen kérte a védjegy lajstromozását.

A Chenglian ezzel szemben azt állította, hogy először ő használta a vitatott védjegyet, és a Chuanglian nem tudta bizonyítani a védjegy rosszhiszemű benyújtását.

A tanács elrendelte a védjegy törlését, mert a védjegyet a kínai védjegy törvény 41(1) cikke szerint rosszhiszeműen nyújtották be.

A Chenglian a Védjegy-felülvizsgálati Tanács döntésének felülvizsgálatát kérte a Pekingi 1-es számú Közbenső Népbíróságtól, amely megváltoztatta a tanács döntését a ténymegállapítások kétértelműsége és a törvény helytelen alkalmazása miatt.

Ezután a Chuanglian a Pekingi Felső Népbírósághoz (PFN) nyújtott be fellebbezést. Ez a Chuangliannak adott igazat, érvénytelenítette az alsófokú bíróság döntését, és megerősítette a Védjegy-felülvizsgálati Tanács döntését arra hivatkozva, hogy a Chuanglian kellő bizonyítékot szolgáltatott arra nézve, hogy először ő használta a védjegyet.

A Chenglian a Legfelsőbb Népbírósághoz nyújtott be felülvizsgálati kérelmet a Pekingi Felső Népbíróság végső döntése ellen, arra hivatkozva, hogy az tények kétértelmű értelmezésén és a törvény helytelen alkalmazásán alapult.

A Legfelsőbb Népbíróság elutasította a felülvizsgálati kérelmet a következő megállapítások alapján.

1. A Védjegy-felülvizsgálati Tanács helyesen állapította meg, hogy a Chuanglian volt a vitatott védjegy első használója.

2. A Chenglian által benyújtott bizonyítékok nem támasztották alá azt az állítást, hogy Chenglian a Chuanglian logójának használatával védjegy jogokat szerzett volna.

3. A fellebbezési bíróságok helytelenül alkalmazták a védjegy törvény 41(1) cikkét. Ezzel szemben a Chuanglian jogosan hivatkozott a törvény 31. cikkére, amelynek alapján bizonyítani tudta védjegyének első használatát és megalapozott hírnevét.

Kirgizisztán

Kirgizisztán kormánya 2010. június 10-én csatlakozott a Hágai Egyezményhez, amely eltörölte a külföldi hivatalos iratok hitelesítésének követelményét. Ennek megfelelően a Kirgizisztáni Szabadalmi Hivatalnál benyújtott minden hivatalos iratot most már konzuli felülhitelesítés nélkül, csupán aposztillével ellátva lehet benyújtani.

Lengyelország

A varsói *Kraft Foods Polska Spółka Akcyjna* (Kraft), a PRINCE POLO védjegy tulajdonosa felszólalt a *Zakłady Przemysłu Cukierniczego Mieszko SA* (Zakłady) MARCO POLO védjegybejelentése ellen. Mindkét védjegy a 30. áruosztályba tartozó édességekre és cukrászsüteményekre vonatkozott.

A Kraft azt állította, hogy fennáll a két védjegy között az összetévesztés veszélye hasonlóság és az áruk azonossága folytán. A Kraft bizonyítékot is benyújtott a PRINCE POLO védjegy hírnevének alátámasztására.

A Zaklady azzal érvelt, hogy a védjegyek nem hasonlók, mert lényeges a grafikai és alaki elemek különbözősége, és a verbális elemek kevésbé fontosak. Egyúttal nagyon kérdésesnek minősítette a PRINCE POLO hírnevére vonatkozó érvelést, mert maga a Kraft utalt arra, hogy azok az áruk, amelyekre védjegyét lajstromoztatta, olcsók, és tömegfogyasztásra vannak szánva.

A Lengyel Szabadalmi Hivatal 2009. április 23-i határozatával elismerte, hogy a két védjeggyel megjelölt áruk a fogyasztók által gyakran és általánosan vásárolt élelmiszerek csoportjába tartoznak, és hogy az ilyen áruk előállítására használt anyagok hasonlóak vagy azonosak, és azokat azonos feltételek mellett gyártják és tárolják, sőt ugyanazokban az üzletekben árusítják. Ezek a megállapítások megkívánták, hogy a hivatal a védjegyek hasonlóságát is vizsgálja. Ennek alapján úgy döntött, hogy a védjegyekben közös „polo” elem nem határozza meg a hasonlóságot, mert a másik elem miatti különbség kizárja, hogy a fogyasztók összetéveszték az áruk eredetét. Ellentétben a Kraft érveivel, a fogyasztók a Zaklady áruit elsősorban a híres felfedezővel fogják társítani, hiszen a kifogásolt védjegy az ő neve. Ezzel szemben a PRINCE POLO megjelölést, tekintet nélkül arra, hogy azt hogyan lehet lengyelre fordítani, nem használják egy sajátos személy azonosítására, és az nem is tulajdonnév. Annak ellenére, hogy a Kraft védjegye elismert a lengyel piacon, az átlagfogyasztó a MARCO POLO védjegyet elsősorban a híres felfedezővel, nem pedig – miként a Kraft állítja – a PRINCE POLO védjeggyel fogja társítani. Ezért az Lengyel Szabadalmi Hivatal elutasította a felszólalást, ami ellen a Kraft a varsói Körzeti Adminisztratív Bírósághoz nyújtott be fellebbezést.

Az 2010. február 11-én hozott döntésében egyetértett a szabadalmi hivatal azon megállapításával, hogy a védjegyek nem hasonlók, és arra a következtetésre jutott, hogy ennek folytán nem indokolt valakinek a hírnevét tárgyalni. Így nem hasonló védjegyek utánzásáról sem lehet szó, és arról sem, hogy az egyik fél tudatosan szerzett volna előnyt a másik hírnevéből.

Az adminisztratív bíróság döntése nem végleges, mert a Kraft fellebbezhet a Legfelsőbb Adminisztratív Bírósághoz.

Lettország

A) Lettország 2010. március 12-én letétbe helyezte a Szabadalmi Jogi Szerződés (Patent Law Treaty) való csatlakozás okmányát. Ennek megfelelően ez a nemzetközi egyezmény 2010. június 12-én lépett Lettorszagra nézve hatályba.

B) A Lett Szabadalmi Hivatal védjegyadatbázist hozott létre, amely 2010. február 1-jétől kezdve díjmentesen hozzáférhető a hivatali honlapon.

Várható, hogy rövidesen a szabadalmakra és ipari mintákra vonatkozó adatbázis is hozzáférhető lesz a hivatal honlapján.

Líbia

A Líbiai Védjegyhivatal majdnem harminc év szünet után kiadta az első védjegy-lajstromozási bizonylatot.

Németország

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnak (Bundesgerichtshof) olyan fellebbezés ügyében kellett döntenie, amelyet egy európai szabadalomból származó használati minta törlése ellen nyújtottak be. Az alsófokú fórumot képviselő Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgericht, BPG) úgy törölte a használati mintát, hogy figyelmen kívül hagyta az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) döntését. Az ESZH ugyanis módosított formában fenntartotta a vonatkozó európai szabadalmat.

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság most megerősítette korábbi döntését, amely szerint a német bíróságoknak figyelembe kell venniük az ESZH hasonló tárgyra vonatkozó döntéseit. A jelen esetben azonban továbbment, és ezeket a megállapításokat külföldi nemzeti bíróságok döntéseire is kiterjesztette. Ennek megfelelően különösen olyan esetekben veszi figyelembe a külföldi bíróságok vagy az ESZH döntéseit, amikor hasonló tárgyban a saját kialakított véleménye nem egyezik meg a külföldi nemzeti bíróság vagy az ESZH döntésével. A Szövetségi Legfelsőbb Bíróság szerint a kívánt megfontolásnak ki kell terjednie a külföldi bíróság vagy az ESZH teljes érvelésére és különösen jogi tényekre is.

Másrészről a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság hangsúlyozta, hogy bár kívánatos Európában egységes joggyakorlatot folytatni, a német bíróságokat nem kötik az ilyen egyéb döntések, és hogy egy német bíróságnak egy olyan döntése, amely nem vesz figyelembe ilyen egyéb döntéseket, nem önműködően hibás, és nem sérti a bírósági eljárásban meghallgatandó fél jogait. Ilyen esetben inkább az a döntő, hogy a bíróság által figyelmen kívül hagyott tények és jogi szempontok elég fontosnak tekinthetők-e ahhoz, hogy feltételezhető legyen a meghallgatandó fél jogainak sérelme.

A Szövetségi Legfelsőbb Bíróságnak ez a 2010. április 15-i döntése azt tükrözi, hogy a legfelsőbb szintű német bíróság igyekszik a nemzeti határoknál messzebb is tekinteni annak érdekében, hogy szabadalmi ügyekben még elfogadhatóbb és átfogóbb döntések szülessenek.

Olaszország

Olaszországban 2010. szeptember 2-án módosított iparjogvédelmi törvény lépett hatályba, amelynek fő célja volt egyrészt a harmonizálás az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 2000. évi módosításaival, másrészt a szellemi tulajdon-jogok oltalmának erősítése a perek elkerülésével vagy legalábbis hosszuknak a csökkentésével.

Az ESZE 2000 fényében az olasz iparjogvédelmi törvény most olyan új szabályokat tartalmaz, amelyek alapján Olaszországban érvényesíteni lehet az olyan európai szabadalmakat, amelyeket az Európai Szabadalmi Hivatalnál központilag módosítottak. Továbbá az is lehetővé vált, hogy megosztott bejelentést lehessen benyújtani olyan olasz bejelentések alapján, amelyekkel kapcsolatban az olasz elővizsgáló nem kifogásolta a bejelentés egységességét.

Az új iparjogvédelmi törvénybe beiktatták a biotechnológiai találmányokra vonatkozó teljes szabályozást, amit mostanáig különböző rendelkezések tartalmaztak.

Az új törvény teljesen új lehetőséget biztosít arra, hogy a bíró a per megkezdése előtt hivatalos műszaki tanácsadást vegyen igénybe bírósági szakértő kijelölésével, amit egyezségi kísérlet követhet. A törvényhozó szándéka szerint ez a lehetőség a perek számának csökkenéséhez vezethet, mert az ilyen előzetes tanácsadás révén a szabadalmas megtudhatja, hogy szabadalma érvényes-e, és hogy a bitorlás meggyőzően bizonyítható-e még a per indítása előtt. Emellett a módosított törvény azt is lehetővé teszi, hogy a bíró a peres eljárás alatt is elrendelje műszaki szakértő igénybevételét.

A perek időtartamának csökkentési szándéka az alapja a szabadalmas azon jogának is, hogy most a megsemmisítési per alatt is korlátozhatja szabadalmának oltalmi körét.

Az egyéb módosítások a bejelentési eljárást és az elővizsgálati eljárást egyszerűsítik. Mindez azt bizonyítja, hogy az olasz kormány növekvő érdeklődést mutat a szellemi tulajdon-jogok iránt, és gyakorlati kísérletet tesz az ilyen jogok tulajdonosai helyzetének javítására.

Svájc

A Szövetségi Adminisztratív Bíróság megerősítette a Svájci Védjegyhivatal döntését a Szűz Máriával szinonim „Madonna” név védjegyként való lajstromozása és ezáltal elűzletiesítése ellen, mert az sértheti a katolikus lakosság vallásos érzelmeit.

A döntés ellen fellebbezés nyújtható be a Szövetségi Felsőbírószághoz.

Szabadalmi Együttműködési Szerződés

2009-ben a PCT-bejelentések száma a 2008. évi 164 000-ről 155 900-ra csökkent. A legtöbb bejelentést benyújtó tíz vállalat a következő volt.

Sor-szám	A PCT-bejelentő neve	Származási ország	A publikált PCT-bejelentések száma
1.	PANASONIC CORPORATION	Japán	1891
2.	HUAWEI TECHNOLOGIES CO., LTD.	Kína	1847
3.	ROBERT BOSCH GMBH	Németország	1587
4.	KONINKLIJKE PHILIPS ELECTRONICS N.V.	Hollandia	1295
5.	QUALCOMM INCORPORATED	USA	1280
6.	TELEFONAKTIEBOLAGET LM ERICSSON	Svédország	1240
7.	LG ELECTRONICS INC.	Dél-Korea	1090
8.	NEC CORPORATION	Japán	1069
9.	TOYOTA JIDOSHA KABUSHIKI KAISHA	Japán	1068
10.	SHARP KAISHA	Japán	997

Az alábbi táblázatban a legtöbb bejelentést benyújtó 10 egyetem adatait közöljük:

	Az egyetem neve	A származási ország	A publikált PCT-bejelentések száma
1.	THE REGENTS OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA	USA	321
2.	MASSACHUSETTS INSTITUTE OF TECHNOLOGY	USA	145
3.	BOARD OF REGENTS, THE UNIVERSITY OF TEXAS SYSTEM	USA	126
4.	THE TRUSTEES OF COLUMBIA UNIVERSITY IN THE CITY OF NEW YORK	USA	110
5.	PRESIDENT AND FELLOWS OF HARVARD COLLEGE	USA	109
6.	UNIVERSITY OF FLORIDA RESEARCH FOUNDATION, INC.	USA	103
7.	THE UNIVERSITY OF TOKYO	Japán	94
8.	THE JOHNS HOPKINS UNIVERSITY	USA	87
9.	THE TRUSTEES OF THE UNIVERSITY OF PENNSYLVANIA	USA	80
10.	UNIVERSITY OF UTAH RESEARCH FOUNDATION	USA	66

Végül a 2008-ban és 2009-ben legtöbb PCT-bejelentést benyújtó országokat soroljuk föl.

Származási ország	2008	2009
USA	51 673	46 079
Japán	28 785	29 807
Németország	18 854	16 732
Dél-Korea	7 900	8 049
Kína	6 126	7 906
Franciaország	7 073	7 163
Egyesült Királyság	5 513	5 326
Hollandia	4 341	4 445
Svájc	3 749	3 673
Svédország	4 136	3 581

A táblázatból látható, hogy 2009-ben a publikált PCT-bejelentések száma tekintetében Kína megelőzte Franciaországot, Svájcot és Svédországot.

Szerbia

A) Szerbia kormánya 2010. július 15-én letétbe helyezte az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozás okmányát, és így 2010. október 1-jén annak 38. tagja lett. Ezen a napon hatályát veszítette a kiterjesztési egyezmény, vagyis ettől a naptól kezdve nincs lehetőség európai szabadalmi bejelentések Szerbiára vonatkozó kiterjesztésére; a 2010. október 1-je előtt benyújtott európai bejelentéseket azonban továbbra is ki lehet terjeszteni Szerbiára.

B) Szerbiában 2010. április 3-án a földrajzi árujelzőkre vonatkozó új törvény lépett hatályba, amelynek alapján a Szellemtulajdon-védelmi Hivatal elsőfokú határozata ellen annak keltétől számított 15 napon belül lehet fellebbezni. Korábban az elsőfokú határozatot véglegesnek tekintették.

Olyan földrajzi árujelzőket nem lajstromoznak, amelyek a piacon zavart okozhatnak, vagy korábban lajstromozott földrajzi árujelzővel ütköznek.

Zöldfoki szigetek

A Zöldfoki szigetek kormánya 2010. június 3-i hatállyal Szellemtulajdon-védelmi Intézetet hozott létre.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

TÉRKÉPÉSZETI MŰVEK GYŰJTEMÉNYE ISKOLAI ATLASZBAN – A PLÁGIUM MEGÁLLAPÍTHATÓSÁGÁNAK KÉRDÉSE

SZJSZT-14/10

A Csongrád Megyei Bíróság megkeresése

A megkereső által feltett kérdések

1. A felperes által per tárgyává tett kiadványokban (1/F/2., 1/F/3., 1/F/4) található térképek, jelkulcsok, illetve ezekhez szorosan kapcsolódó ábrák önálló, szerzői jogilag védett műnek tekinthetők-e, vagy sem?
2. A felperes által csatolt, a felperes és alperes kiadványai vonatkozó részének összehasonlítása után nyilatkozzanak, hogy megállapítható-e az, hogy az alperes atlaszaiban a felperes térképei, ábrái, jelkulcsai stb. átvételére került sor, illetőleg, hogy ezzel összefüggésben e részei az alperes kiadványainak az alperes önálló, egyedi műveinek, alkotásainak nem tekinthetők!

Az eljáró tanács szakértői véleménye

A térképészeti alkotás

Térkép

A térkép hagyományos értelemben a Föld felszínének meghatározott matematikai szabályok vagy mértani törvények szerint síkba vetített, méretarányosan kisebbitett, általánosított és sajátos grafikai jelrendszerrel bemutatott ábrázolása.¹

A dilemma

A szerzői mű „formába öntött gondolat”, a tudomány, az irodalom, a művészet alkotása, „egyéni-eredeti gondolatszövedék”.² [1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban: Szjt.) 1. §-a]

¹ SZJSZT-35/07.

² Boytha György szakkifejezése.

A térképmű alapját képező valóság azonban olyan tényhelyzet, ami nyilvánvalóan nem részesülhet szerzői jogi ortalomban. Az Sztj. 1. § (5) bekezdésének helyes értelmezése szerint ugyanis a tények semmilyen körülmények között nem részesülnek szerzői jogi ortalomban (nem csak amikor sajtótermékek közleményeinek alapjául szolgálnak).

Bármilyen igényes, tudományos intellektuális munka szükséges egy szellemi termék létrehozatalához, ha az a létrehozó személy(ek) alkotói szabadságát, „kreatív önkényét” nem engedi érvényre jutni, a szerzői jogi ortalomnak nem lehet helye.

Ezért merül fel kérdésként: a térképek milyen körülmények között érhetik el az alkotás szintjét?

Külföldi elmélet és joggyakorlat

1. A francia elmélet és joggyakorlat szerint ...

... a térképek esetében „a forma gyakorlati célja nehezebben egyeztethető össze az eredetiség szubjektív fogalmával”... „Mégis a műfaj keretei között maradva kell értékelni. Egy földrajzi térkép készítése is hagyhat helyet az önkényességnek/választásnak, ahogyan egy atomfizikai tárgyú tanulmányban is lehet helye a fantáziának.” Több francia jogesetről tudunk a térképészeti alkotások védelmének elismeréséről 1991–92-ből: Michelin közúti térkép, francia borok térképe stb. Előfordult az is, hogy a banalitásra hivatkozással megtagadták a szerzői jogi védelmet (1969–70-es jogesetek).³

2. Az osztrák elmélet és gyakorlat szerint

Az osztrák Legfelsőbb Bíróság a térképészeti alkotások védelemképességét többször elismerte, és viszonylag egyszerű kialakítások számára is védelmet adott. Az 1998-as „Osztrák középiskolai atlasz”-ügyben különösen a szín- és formaalakításban megjelenő, más atlaszoktól való megkülönböztethetőségre utalt. Másrészt viszont egy 1993-as ítélet részletes összehasonlító vizsgálat nélkül megtagadta a védelmet, mert csak ismert képjeleket és sablonos ábrázolási formákat alkalmaztak.

Védelmet az osztrák gyakorlat szerint mindig csak az adottságok eredeti ábrázolása élvez, ami különösen az általánosításban vagy kihagyásban, a színbeli ábrázolásban vagy a vonalvezetésben jut kifejezésre. Szimbólumok és képjelek is védelmet élvezhetnek, beleértve kiválasztásukat és kialakításukat is.⁴

3. A német elmélet és joggyakorlat szerint ...

... a térképészeti alkotás védelemképes, bár az alkotói tevékenység kifejtését korlátozzák a topográfiai adottságok. Ha egy térkép a földrajzi adatok ábrázolásán nem megy túl, nem

³ André Lucas, Henri-Jacques Lucas: *Traité de la propriété littéraire et artistique*. Litec, Paris, 1994, p. 127.

⁴ Michel M. Walter: *Österreichisches Urheberrecht*. Wien, 2008, Medien und Recht, p. 11. 686. lábj.

védelemképes. Az alkotási szintre vonatkozó követelmény a térképkalkotásoknál azonban csekély; nem lehet túl szigorú mértéket alkalmazni.⁵

Ismert ábrázolási módok használatakor is – azok kiválasztása és kombinálása által – az összképben adódhat alkotói teljesítmény, például a színezésben, a feliratozásban, bizonyos képjelek és szimbólumok alkalmazásában. „Pusztá elhagyások és nagyítások természetesen nem elegendőek a jogi védelemhez.”⁶

A gyakorlati kommentár szerint a térképek „védelemképesek, ha az előzetes topográfiai adatokon túl alkotói elemeket tartalmaznak”. Ebben az értelemben tehát a térképészeti alkotás nem más, mint „a táj sajátosságainak egyedi módon való visszaadása”. A német joggyakorlat is több jogesetet ismer a védelemképeség elismeréséről.⁷

A térképmű oltalma a magyar szerzői jogban

A szerzői jogi törvény kifejezetten említi a „térképművet” az alkotások példálózó felsorolása között:

„Szerzői jogi védelem alá tartozik – függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e – az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

...

j) a térképmű és más térképészeti alkotás” [Szt. 1. § (2) bek.].

Felmerül a kérdés: vajon a térkép csak grafikai kivitelezése miatt áll szerzői jogi védelem alatt? Hiszen a színösszeállítás, a vonalak és formák csoportosítása, a feliratok és egyéb tartalmak kompozíciója során egyértelműen olyan egyéni, eredeti megoldások kerülhetnek alkalmazásra, amelyek megalapozzák a szerzői jogi védelmet.

Az eljáró tanács álláspontja szerint nyilvánvaló, hogy az Szt. nem pusztán grafikai alkotásként védi a térképművet, a példaként említés nem szűkítő értelmű. A térképmű ugyanis *összetett mű*, mint azt az SZJSZT-18/2009 sz. vélemény kifejti. A térképészeti alkotás létrehozatala során a *tudományos kutatás és alkotás* (l.: vetületválasztás, domborzatrajz, síkrajz, névrajz, jelkulcs, színkulcs, gyámrajz) szorosan összefügg a *grafikai tervezéssel és kivitelezéssel* (l. színek és formák megválasztása és alkalmazása).

A térképmű összetett jellegéből fakadóan ha egy térképkészítő egy másik térkép mögött fekvő tudományos munkát úgy vesz át, hogy új grafikai tervezéssel egészíti azt ki, azzal is megsérti a térképészeti mű szerzői jogait. Sőt, aligha képzelhető el olyan átvétel, amelynél ez vizuálisan ne lenne tetten érhető.

⁵ BGH GRUR 2005, 854/856.

⁶ Gerhard Schricker: Urheberrecht. Kommentar, 3. kiadás, Verl. C.H. Beck, 2006, p. 138–139.

⁷ Arthur-Axel Wandtke, Winfried Bullinger: Praxiskommentar zum Urheberrecht. Verl. C.H. Beck, 2002, p. 35.

Összefoglalva

1. A térképmű önálló „műfaj”.
2. A térképműnek része a vetületválasztás, a domborzatrajz, a síkraajz, a névrajz, a jelkulcs, színkulcs, a gyámrajz is.
3. Ez érdemben meghatározza a grafikai eredményt is.
4. Tehát ahol lényeges grafikai megjelenésbeli azonosság van, ott megtörtént a tudományos alkotás elemeinek átvétele is. Ezen nem változtat az, hogy egy-két grafikai elem más az „új” műben.

A térképmű rokonjogi oltalma

Előző szerzői jogi törvényünk, az 1969. évi III. törvény ismerte a rokonjogi oltalom alatt álló térképek kategóriáját. Ez azon térképeknek biztosított – a szerzői joginál rövidebb és szűkebb tartalmú – oltalmat, amelyek nem érték el a szerzői alkotáshoz szükséges alkotói mértéket. Mivel az 1999. évi LXXVI. törvény alatt ilyen oltalom nem áll fenn, és a perbeli felhasználás e törvény hatálya alatt történt, a rokonjogi védelem kérdése részletesebb vizsgálatot nem érdemel. Bármilyen jogsértésre csak akkor kerülhetett sor, ha a szerzői jogi védelem szintjét eléri a mű.

Atlasz

Az atlasz meghatározott, egységes elvek alapján szerkesztett és rendezett térképek gyűjteménye, gyűjteményes műként szerzői joggal védett alkotás.

Az atlasz koncepcióját a főszerkesztő vagy a szerkesztőbizottság alakítja ki, és készíti el az atlasz makettjét, amely a benne szereplő térképek kiviteli terve, azaz a megjelenítendő térképek vizualizációs mintája. A makett alapján készítik el a térképeknél szerkesztőnek nevezett alkotók az egyes lapokat, azaz jelenítik meg a térképi szaktartalmat.

A makettkészítés jól dokumentált tevékenység, amely magában foglalja a vetületválasztást, a domborzatrajz, a síkraajz és a névrajz térképekre lebontott, jelkulcsban rögzített összeállítását, és a térkép gyámrajzának, valamint színkulcsának leírását.

Az atlasznál tehát az egyes térképek szintjéig lemenően az atlasz szerkesztőjének (szerkesztőbizottságának) a döntései uralkodnak. Eltérően tehát más gyűjteményes művektől (pl. versantológiák, daloskönyvek) az atlasz nem már kész művek válogatása, hanem egységes atlaszszerkesztési elvek mentén születnek az egyes térképek. Ez pedig a szerkesztő(ke)t az egyes térképművek tekintetében is társszerzővé teszi.

Az M. Kiadó és a C. Tankönyvkiadó atlaszainak összehasonlító vizsgálata

Ad 1.: Kiindulópontként meg kell erősíteni, hogy a C. Tankönyvkiadó valamennyi atlasza és azok egyes térképei szerzői jogi védelem alatt álló alkotások, mind a tudományos munka térkép részévé vált eredménye, mind a grafikai kivitelezés egyéni-eredeti jellege okán.

Ad 2.: Az M. Kiadó által kiadott atlaszok – a mellékelt részletes leírás szerint – több esetben szerzői jogot sértő módon másolták vagy dolgozták át a C. Tankönyvkiadó egyes térképeit.

A mellékelt részletes leírás során alkalmazott kijelentések rövid magyarázata:

Vizualizáció:

- „azonos színvilág”;
- „közelálló grafikai kép, amely a térképolvasó számára gyakorlatilag azonosnak tekinthető”;
- „a két jelkulcs egyértelmű és meghatározott mértékben hasonló (formai és színbeli hasonlóság)”;
- „tartalom vizualizációja megegyezik”;
- „tartalom vizualizációja egymásból levezethető módon hasonló”;
- „3D-s ábrázolásmód és színezés egyezik”.

A fenti esetekben a C. Tankönyvkiadó eredeti térképeinek képi megjelenítése olyan fokú átvétellel történt, amely a térképolvasó számára azonosságot jelent, az nem független alkotó munka eredménye. Ezek az esetek a térképek szerzői jogosultjainak jogát sértik.

Tudományos alkotás:

- „makett egyezik”;
- „a térkép/melléktérkép átvétel”;
- „a tematika átvétel”;
- „a metszet átvétel”;
- „makett információtartalom megegyezik”;
- „makett információtartalom egymásból levezethető módon hasonló”;
- „melléktérképek tartalma egyezik”;
- „cím, méretarány, kivágat, kitörés egyezik”;
- „makett hasonló”.

A fenti esetekben a C. Tankönyvkiadó eredeti térképeinek elkészítéséhez használt, azok részévé vált tudományos munka olyan fokú átvétele történt, ami nem független alkotómunka eredménye. Ezek az esetek a térképek szerzői jogosultjainak jogát sértik.

Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács elnöke

Dr. Tóth Péter Benjamin, a tanács előadó tagja

Dr. Győri Erzsébet, a tanács szavazó tagja

KÖNNYŰZENEI MŰVEKEN FENNÁLLÓ SZEMÉLYHEZ FÜZŐDŐ JOG, HANGFELVÉTELEK FELHASZNÁLÁSA

SZJSZT-17/10

A Fővárosi Bíróság megkeresése

A megkereső által feltett kérdések

A Szerzői Jogi Szakértő Testület feladata, hogy a peres iratok áttanulmányozása és a szükséges vizsgálatok elvégzése után adjon választ az alábbi kérdésekre.

1. Nyilatkozzon arról, hogy a „Jóska, gyere haza” és a „Ma este, drágám” című dal integritása sérült-e az alperes kiadásában megjelent „Nagy mulatós lemez 2008” albumon szereplő formájában – a dalok az alperes által sem vitatott újrhangszerelése és -felvétele folytán!
2. Nyilatkozzon arról, hogy a perbeli művekben szereplő gitárszólók, illetve gitárbetétek kerültek-e átvételre az alperes által kiadott lemez számaiban, vagy sem!

A megkereséshez csatolt mellékletek

A megkereső a megkereséshez csatolta az ügy aktáját, amely tartalmazza a felek eddigi peres előadása mellett a

- „Jóska, gyere haza” c. mű hangfelvételét a felperes kiadásában a „Kaczor 13.” c. kiadványon és az alperes kiadásában a „Nagy mulatós lemez 2008” c. kiadványon és a
- „Ma este, drágám” c. mű hangfelvételét a felperes kiadásában a „Kaczor 16.” c. kiadványon és az alperes kiadásában a „Nagy mulatós lemez 2008” c. kiadványon.

Tényállás és előzetes megállapítások

A megkereső bíróság megkeresésében az eljárás tényállását röviden vázolta. Az eljáró tanács megállapítja, hogy szakvéleményének kialakításához ez elegendő, és a szakvélemény teljessége érdekében ezt az eljárás irataiból csak annyiban kell kiegészíteni, hogy a felperes 2009. május 4-én kelt keresetlevelében, bár nem a vonatkozó törvényi rendelkezés pontos megjelölésével, de mindkét mű „átdolgozásának” megvalósulására is hivatkozik, valamint megjelöli, hogy álláspontja szerint az alperes magatartása „szerzői, előadói és kiadói jogait egyaránt sérti”. Az eljáró tanács ezért szakvéleményében az átdolgozás szerzői jogi kérdéseire, valamint az összefüggő szomszédos jogi kérdésekre is kitér.

Az eljáró tanács a per irataiból szükségesnek tartja kiemelni azt, hogy a felperes az alábbiakban látja személyhez fűződő jogainak megsértését.

– „A 'Jóska, gyere haza' című dal az alperes a szerző engedélye nélkül átdolgozta, ezáltal az elvesztette eredeti népies jellegét, a szerző szándékától eltérő, meg nem engedhető hangzásúvá tette a dalt.” (2009. május 4-én kelt keresetlevél, 2. oldal)

– „A 'Ma este, drágám' című dal esetében az alperes a digitális technika eszközeivel élt, az eredeti művet – szintén engedély nélkül – megvágva, megszűrve (vocal cut) használták fel. Ez azt jelenti, hogy az alperes nemcsak jogellenesen használta fel a dal zenei anyagát, hanem azt szintén jogellenesen át is dolgozta, felhasználva a szerző zenei anyagának részeit.” (2009. május 4-én kelt keresetlevél, 2. oldal)

– „álláspontunk szerint az áthangszerelés átdolgozásnak minősül, a 'Jóska, gyere haza' című szám esetében a népi számok eredeti népies hangzása szűnt meg az eredeti számban igénybe vett asszonykórus mellőzése miatt.” (5. sz. jegyzőkönyv, 3. oldal)

Ezt meghaladóan az eljáró tanács véleményének kialakításához kizárólag az iratokhoz csatolt hangfelvételek voltak szükségesek.

Az eljáró tanács szakvéleménye

1. Az alkalmazandó jogszabályi rendelkezések

Előzetesen rögzíteni kell, hogy mely jogszabályi rendelkezések alkalmazása szükséges a szerzői jogi szakkérdések megválaszolásához, és az egyes jogi hivatkozásokkal kapcsolatosan mely tények vizsgálata szükséges az eljáró tanács állásfoglalásához:

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) szakaszainak sorrendjében haladva:

„A mű egységének védelme

13. § A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.”

E tekintetben vizsgálni szükséges, hogy megtörtént-e az

- eredeti szerzői művek, azaz a zeneművek eltorzítása vagy megcsonkítása, vagy
- más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes lenne.

„Az átdolgozás joga

29. § A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”

E tekintetben vizsgálni szükséges, hogy az eredeti szerzői műveket, azaz a zeneműveket olyan módon megváltoztatták-e, hogy az a mű megformáltságát érintve az eredeti műből származó más, átdolgozott zeneművet hozott-e létre.

(Az eljáró tanács e helyt megjegyzi, hogy a zeneművek többszörözésében és terjesztésében megnyilvánuló felhasználásával szakvéleményében nem foglalkozik, mert a felperes esetleges ilyen hivatkozását az eljáró bíróság az Szjt. 19. §-ára is tekintettel tudja elbírálni.)

„Az előadóművészek védelme

73. § (1) *Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, az előadóművész hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy*

...

c) rögzített előadását többszörözzék;

d) rögzített előadását terjesszék;

...

A hangfelvételek előállítóinak védelme

76. § (1) *Ha a törvény eltérően nem rendelkezik, a hangfelvétel előállítójának hozzájárulása szükséges ahhoz, hogy a hangfelvételt*

a) többszörözzék;

b) terjesszék; ...”

E tekintetben vizsgálni szükséges, hogy a felperes által kiadott hangfelvételeket vagy azok részletét az alperes saját kiadványán többszörözte-e.

A fenti jogszabályhelyekre tekintettel az eljáró tanács az alábbiak szerint válaszolja meg a kérdéseket.

2. Szerzői jogok az Szjt. 13. és 29. §-a szerint

2.1. *A „Jóska, gyere haza” (szerző: K. F.) című zenemű, amely hangfelvétel formájában a Kaczor 13 albumon a 10. tracken (3’32”) és a Nagy mulatós lemezen az 5. tracken (3’24”) található*

Az eljáró tanács a két hangfelvétel összevetésével megállapította, hogy az eredeti „Jóska, gyere haza” című zenemű alperes általi rögzítése az eredeti mű lényegét nem érinti, azt nem változtatja meg, hanem csak a mű új előadásának minősül. Az alperes által rögzített előadás hűen adja vissza a zenemű dallamát, harmóniáit, szövegét és lüktetését.

A felperes hivatkozik arra, hogy művét jellegzetes „kontra és ingabasszus” kísérettel rögzítette, amely annak sajátosságát adja, valamint abban asszonykórus szerepel, amely szintén a mű lényegi hangulatát teremti meg. Az eljáró tanács azonban ezzel szemben a mű felperes általi felvétele alapján megállapította, hogy ez a kíséret, illetve a meghatározott előadó általi előadás nem képezi a zeneművet mint szerzői alkotást, azaz nem ez az egyéni, eredeti jellegű, a mű szerzői jogi védelmét megalapozó szerzői lelemény. A kíséret, illetve a meghatáro-

zott előadó a mű előadásának, vagyis az azt interpretáló előadóművészi teljesítménynek a része. Az előadásmóddal szemben a mű szerzői jogi védelmét megalapozó megformáltságát a korábban említett dallam-, harmónia-, szöveg-, ritmuselemek egyéni eredeti jellege adja, azaz ezek alkotják a szerzői jogi védelmet élvező zeneművet. A kíséret módja és az előadó(k) hangja és előadásmódja szerzői műként nem élvez védelmet, azaz a mű mások általi előadása ezeknek utánzásával vagy elhagyásával egyaránt megtörténhet, és ehhez a szerző engedélyét nem kell kikérni. A zeneművek esetében a zenemű mint alkotás érintetlenül hagyása mellett a zenemű „élete” során kifejezetten jellemző a többféle hangszereléssel, előadóművészi felfogással történő interpretáció. Ameddig ez a fent említettek szerint a mű dallamát, harmóniáit, szövegét, ritmusát nem érinti, nem beszélhetünk sem a mű átdolgozásáról, sem egyéb megváltoztatásáról. Az áthangszerelés (pl. a harmonikával előadott részek szintetizátorral történő előadása), illetve a mű első nyilvánosságra kerülésétől eltérő előadásmód, függetlenül az előadó(k) személyétől, azaz, hogy nő vagy férfi, szólista vagy kórus adta elő először a művet, önmagában sem a zeneszerző átdolgozáshoz fűződő vagyoni jogát, sem a mű integritásához fűződő, személyhez fűződő jogát nem érinti. Tehát bármilyen hangszerrel/hangszer-összeállítással, bármilyen énekessel/énekegyüttessel előadható, rögzíthető a mű, amennyiben az a mű szerzői jog által védett lényegét nem érinti.

A fentiekén túlmenően az Szjt. 13. §-a szerinti, a mű egységét védő, személyhez fűződő jog tekintetében a megkeresésben feltett kérdés megválaszolásához szükséges volt annak a vizsgálata is, hogy a személyhez fűződő jog sérelme esetlegesen megvalósul-e a mű olyan méltatlan kontextusba helyezés folytán előálló megcsorbitásával, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes lenne.

Ennek keretében az eljáró tanács azt vizsgálta, hogy a zenemű alperes általi felvétele el-
lentmond-e az eredeti mű szellemiségének, azt esetlegesen olyan környezetbe helyezi-e, amely bármely tekintetben, a szerző személyére sérelmes módon módosítja alkotói elképzeléseit (tehát nem teszi-e pl. idézőjelbe, nem használja-e fel olyan környezetben, amivel nem kívánt asszociációkat kelt).

Az eljáró tanács válasza erre a kérdésre is nemleges, azaz nem talált olyan körülményt, amely a személyhez fűződő jog sérelmét a mű nem megfelelő kontextusba helyezésével megalapozná. Ezt a megállapítást a következő körülmények támasztják alá.

Mindkét kiadvány ún. mulatós CD, az alperesi kiadvány minősége, borítója és egyéb megjelenése, valamint az azon szereplő, népszerű „mulatós” zeneművek nem teremtenek méltatlan, a felperes szerzői értékelését sértő környezetet a felperes szerzeménye számára. Ugyanezt vizsgálta az eljáró tanács a zenemű alperes által felvett hangfelvételének előadásmódja kapcsán, és szintén arra a megállapításra jutott, hogy az alperes által rögzített előadásmód nem csorbitja meg a mű eredeti mondanivalóját, szellemiségét, azaz a másképp történő előadás ez esetben a személyhez fűződő jog sérelmét nem jelentheti.

Az eljáró tanács tehát megállapítja, hogy a „Jóska, gyere haza” című műnek az alperes általi felvétele nem minősül az eredeti zenemű átdolgozásának (Szjt. 29. §), nem változtatja

vagy csorbítja meg a művet semmilyen, a szerzői személyhez fűződő jogok szempontjából értékelhető formában.

Az eljáró tanács megjegyzi, hogy amellett, hogy jogi szempontból ez a helyes álláspont, a zenei szakma is eszerint működik; az áthangszerelés, az eltérő előadásmód stílusok között is nemcsak megengedhető, hanem elfogadott. A tánczenei kompozíciók esetében rendkívül ritka, hogy – hasonlóan a komolyzenéhez – a műből kiadásra kerülne a teljes hangszere-lés, partitúra. Ám még ilyen esetben sem (így megjelenő komolyzenei művek esetén sem) lehetne csupán a hangszer-összeállítás megváltoztatását a szerzői mű lényegét érintő változtatásnak tekinteni. Több évszázados tapasztalat a művek más-más hangszereken való előadása, ezt a szerzők, akik műveik elhangzásában, elterjedésében, népszerűsítésében érdekeltek sem kifogásolják.

2.2. *A „Ma este, drágám” (szerző K. F.) zenemű, amely hangfelvétel formájában a Kaczor 16 albumon az 1. tracken (3’26”) és a Nagy mulatós lemezen a 9. tracken (3’30”) található*

Az eljáró tanács a hangfelvételek összevetésével e mű tekintetében azt állapította meg, hogy az alperes által kiadott felvétel a felperes kiadványán szereplő felvételhez nagymértékben hasonlító előadásmódra törekedett. Ebben az esetben tehát még a mű lényegét nem érintő, áthangszerelésben, más előadói felfogásban vagy megoldásokban megnyilvánuló különbségek sem fedezhetőek fel a felvételek között. Ennek fényében – a „Jóska, gyere haza” című művel kapcsolatos fenti indoklással egyezően – a „Ma este, drágám” című mű esetén az eljáró tanács megállapította, hogy az alperes által kiadott felvétel sem a mű Szjt. 29. §-a szerinti átdolgozását, sem az Szjt. 13. §-a szerinti, személyhez fűződő jog sérelmét nem valósítja meg.

3. *Szomszédos jogok az Szjt. 73. és 76. §-a szerint*

Az eljáró tanács a szomszédos (hangfelvétel-előállítói és előadóművészi) jogok kérdésével kapcsolatosan szükségesnek tartja általában hangsúlyozni, hogy e jogok a hangfelvétel-előállítói és az abban foglalt előadóművészi szomszédos jogi teljesítményeken állnak fenn, azaz e jogok megsértése akkor valósul meg, ha egy hangfelvételt vagy annak részletét a hangfelvétel-előállító vagy előadóművész engedélye nélkül vesznek át, többszöröznak, illetve terjesztenek. A jelen esetben tehát azt kell vizsgálni, hogy a felperes kiadványain szereplő hangfelvételek bármely része, részlete az alperes kiadványán szerepel-e, mert csak ebben az esetben állapítható meg a felperes hangfelvételének engedély nélküli felhasználása.

Az eljáró tanács a peres iratok vizsgálata alapján azt is kiemeli, hogy a felek látszólag egyetértenek abban, hogy a „Jóska, gyere haza” című mű alperes által kiadott hangfelvétele a felperes kiadványán szereplő hangfelvételtől olyan mértékben eltér, hogy a felperes saját hangfelvételének felhasználását ezzel kapcsolatban nem is feltételezi.

A felperes ezzel szemben a „Ma este, drágám” című mű alperes által kiadott hangfelvétele kapcsán arra hivatkozik, hogy egyes szólamok az általa kiadott hangfelvételtől származnak.

Az eljáró tanács ezzel kapcsolatban a felperesi és alperesi hangfelvételek összevetésével megállapította, hogy kétséget kizáró módon ebben a kérdésben a hangfelvételek érzékszervi vizsgálatával nem lehet állást foglalni, hanem a felvételek digitális, hangmérnök által történő összehasonlítása szükséges. E szakkérdés tehát technikai jellegű, amelyre hangmérnök szakértő kirendelését kell az eljárásban mérlegelni.

Az eljáró tanács szerzői jogi és zenei szakértelme alapján e kérdésben azonban fontosnak tartja kifejtetni, hogy a kifogásolt szólamok reprodukálásához gyakorlott zenésznek néhány percre van csupán szüksége a jelen esetben kérdéses „Ma este, drágám” című zenemű felperesi felvételével azonos szintű előadásához. Ezzel elektronikailag kifogástalan anyaghoz juthat egy kiadó, míg ellenben az eredetiből való elektronikus átvételhez bonyolult és hosszadalmas eljárásra van szükség, és a végeredmény sem tud olyan kifogástalan anyagot szolgáltatni, mint az újbóli felvétel. Két egyszerű szólamról van szó, melyek zenei szintje azonos az alperesi felvétel többi szólamának szintjével, ezért aki azokat előadta, kétséget kizáróan alkalmas ennek a két szólamnak a könnyed megszólaltatására is.

Az eljáró tanács tehát érzékszervi vizsgálattal kizárni nem tudja, hogy átvétel történt, azonban nem tartja életszerűnek, hogy az alacsony előállítási költségre törekvő alperes sokszoros energiát fektessen valamibe, amit az általa felkért előadó könnyűszerrel eljátszhat, ráadásul olyan esetben, amikor az elektronikus átvétel rosszabb technikai minőséget jelentene, illetve jogosítási problémákhoz is vezet.

Összefoglalva a fentieket az eljáró tanács a feltett kérdéseket az alábbiak szerint válaszolja meg.

Ad 1. Az eljáró tanács megállapítja, hogy a „Jóska, gyere haza” és a „Ma este, drágám” című zeneművek alperes általi újrafelvételével sem a felperes Szjt. 29. §-a szerinti, a művek átdolgozásához fűződő szerzői vagyoni joga, sem az Szjt. 13. §-a szerinti, a művek egységét védő, személyhez fűződő joga nem sérült.

Ad 2. A felperes és az alperes által kiadott hangfelvételek érzékszervi összehasonlításával ez a kérdés nem válaszolható meg, kétséget kizáró válasz csak a hangfelvételek technikai (digitális) vizsgálata útján kapható. Mivel az eljáró tanács szakértelme erre nem terjed ki, a kérdésben – a pergazdaságossági szempontok mérlegelése alapján – hangmérnök szakértő kirendelése lehet szükséges.

Dr. Tomori Pál, a tanács elnöke
Dr. Kabai Eszter, a tanács előadó tagja
Wolf Péter, a tanács szavazó tagja

ZENEMŰ INTEGRITÁSÁHOZ FÜZÖTT JOG SÉRELME

SZJSZT-18/10

A Fővárosi Bíróság megkeresése

A megkereső által feltett kérdés

A „Mást mond a szíved, mást a szád” című dal integritása sérült-e az alperes kiadásában megjelent „Mindent a szerelemért” albumon szereplő formájában, a dal újrhangszerelésének és felvételének perbeli módja bármilyen módon sérti-e a felperes szerzői jogait?

Az eljáró tanács véleménye

A vonatkozó jogszabályi környezet

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.)

- 13. §-a alapján a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.
- 18. §-a alapján a szerző kizárólagos (vagyon)i joga, hogy a művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon.
- 19. §-a értelmében a zeneszerzők és a szövegírók a már nyilvánosságra hozott, nem színpadi (értsd: nem dramatikus) zeneműveknek és zeneszövegeknek hangfelvételen való újabb többszörözésére és példányonkénti terjesztésére vonatkozó jogukat csak közös jogkezelő szervezetük útján érvényesíthetik. Az átdolgozási jogra és e jog gyakorlására ez a rendelkezés nem alkalmazható.
- 29. §-a alapján a szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon.

A művek megváltoztatásának jogi megítélése

Átdolgozás

A szerzői jog egyik alapelve, hogy minden egyes felhasználás külön ítélandó meg. Ha például egy mű megváltoztatott formában többszörözésre kerül, az Szjt. 18. §-a szerinti többszörözés mindenképpen megvalósul. Emellett külön kérdés, hogy az Szjt. 29. §-a szerinti átdolgozásra is sor kerül-e. Bár főszabályként mindkét felhasználás engedélyköteles, ennek a kétszeres megítélésnek több szempontból is lehet jelentősége:

- előfordulhat, hogy az egyik felhasználásra a törvény kivételt biztosít az engedélyezési jog alól, a másikra viszont nem;
- elképzelhető, hogy az egyik felhasználásra a jogosult és/vagy a jogalkotó szándéka szerint egyszerűsített jogszerezési megoldás (közös jogkezelés) működik, a másik viszont egyedi engedélyt igényel.

A nem dramatikus, már nyilvánosságra hozott zeneművek hangfelvételen való többszörözése és terjesztése (összefoglaló néven: kiadása) ez utóbbi körbe tartozik. A többszörözésre a szerzők megbízása, az Szjt. 19. §-a és az Oktatási és Kulturális Miniszter bejegyzése alapján az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület ad engedélyt. Ebben az esetben nincs szükség arra, hogy a felvételen szereplő művek szerzőit a felhasználó egyenként megkeresse, és velük egyenként megállapodjon a felhasználás feltételeiben.

Ha azonban a pusztán többszörözést kiegészítően átdolgozásra is sor kerül, az a szerzői jogosult külön engedélyt igényli. Erre maga az Szjt. 19. § (2) bekezdése is külön, kifejezetten felhívja a figyelmet: *„Az átdolgozási jogra és e jog gyakorlására az (1) bekezdésben foglalt rendelkezés nem alkalmazható.”*

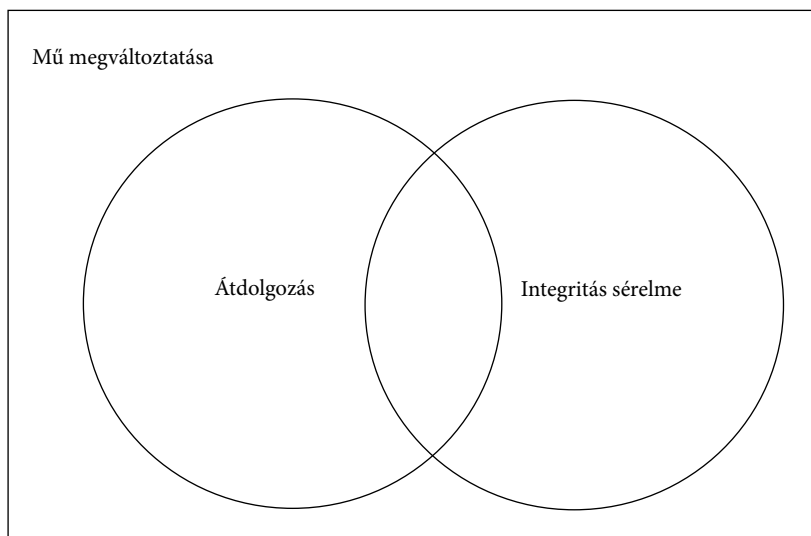
Átdolgozásról akkor beszélhetünk, ha a mű megváltoztatása olyan egyéni-eredeti, alkotó módon történik, hogy az eredeti műre épülve új mű születik. Ez egyértelműen következik az Szjt. 29. §-ának megszüvegezéséből: *„Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”* „Más mű” pedig csak akkor jöhet létre, ha annak létrehozatala egyéni-eredeti jellegű alkotótevékenység eredménye. Ez az Szjt. 1. § (3) bekezdéséből válik nyilvánvalóvá: *„A szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg.”*

A mű integritásának sérelme

Szintén a szerzői jog alapelvének tekinthető, hogy a vagyoni jogok maradéktalan betartása nem mentesíti a felhasználót a szerző személyhez fűződő jogainak tiszteletben tartása alól. Az Szjt. 13. §-a a műbe való meglehetősen durva beavatkozásokra vonatkozóan tartalmaz szabályozást. A magyar szerzői jog legismertebb kommentárjának (A szerzői jogi törvény magyarázata, szerk.: Gyertyánfy Péter, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2006, 89.p.) meghatározását és a korábbi szakértői gyakorlatot (pl. SZJSZT-30/2003, SZJSZT-20/2005) követve a mű „torzítása” alatt a mű lényeges vonást érintő megváltoztatását, „megcsonkítása” alatt a mű lényeges vonását érintő elhagyásokat értjük. A műbe való más beavatkozásokat abban az esetben tartja személyhez fűződő jogot sértőnek a törvény, ha azok a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesek.

Összefoglalva

Ha halmazokkal kívánjuk megjeleníteni a fentieket, az alábbi ábrát rajzolhatjuk:

A művek megváltoztatása – mint alaphalmaz – a mű bármilyen, legkisebb megváltoztatását jelentheti. Ezen változtatások jelentős része önmagában nem bír jogi relevanciával – csak azok a módosítások, amelyek az „átdolgozás” vagy az „integritás sérelme” halmaznak részét képezik.

A megváltoztatások egy része (a halmazok metszetében) úgy minősül átdolgozásnak (Szjt. 29. §), hogy egyúttal az integritás sérelmét (Szjt. 13. §) is megvalósítja. Más esetekben átdolgozásról van ugyan szó, de nem sérül a mű integritása – vagy éppen fordítva: a beavatkozás személyhez fűződő jogot sért, de az átdolgozás megállapításához szükséges alkotótevékenységről nincs szó. És végül gyakran találkozunk olyan változtatásokkal, amelyek nem minősülnek átdolgozásnak, és az integritás sérelmét sem valósítják meg.

Hangszerelés és átdolgozás a populáris könnyűzenében

A zeneművek előadásai szükségszerűen eltérnek egymástól, ahogy az előadó személyisége, stílusa megjelenik a mű eljátszása, eléneklése során. A komolyzenénél is természetes, hogy előadásoként eltérő tempóban, „felfogásban” játsszák a műveket, de a populáris könnyűzene területén az előadásmód szabadsága hagyományosan még nagyobb mértékben érvényesül.

Ezen a területen ezért elterjedt kifejezéssel szokás megkülönböztetni az „átdolgozásokat” a „hangszerelésektől”, amely utóbbiak szerzői jogi relevanciával nem bírnak. Ez a zenei köznyelvben elterjedt fogalom természetesen leegyszerűsítő, mert a hangszerelésben álló változtatás is elérheti azt a kreatív, egyéni-eredeti szintet, ahol az eredeti műre épülve új mű születik, és így jogi értelemben átdolgozásnak nevezhető.

Pontosabb kifejezés a zenészek „köteles hangszerelési tudása”, ami a zenei zsargonban szintén ismert kifejezés. Ez a kifejezés azt kívánja körülírni, hogy a zenésztől – mint előadóművésztől – elvárható, hogy a zenemű olyan kisebb hangszerelési átalakítását, ami a mű egészéhez nem jelent zeneszerzői, alkotói hozzájárulást, elvégezze, és így az előadó személyére, az adott alkalomra és hangszerkiosztásra, az aktuális korstílusra kissé átalakítva adja elő azt.

A „Mást mond a szíved, mást a szád” c. zenemű 1986-os és 2003-as, hangfelvételen rögzített előadásának összevetése

Az Sz. L. és B. I. által írt „Mást mond a szíved, mást a szád” c. populáris könnyűzenei dalt B. P. énekelőadásával 1986-ban és 2003-ban rögzítették hangfelvételen. A két verzió a következő pontokon tér el egymástól:

- a tempó kis mértékben;
- a nyolc ütemből álló instrumentális bevezető eltérő dallama;
- kisebb hangszerelési változtatások;
- a szöveg egy sorának értelmet nem érintő megváltoztatása;
- a versszakok harmóniamenetére készült instrumentális szólórész lerövidítése a struktúra megváltoztatása nélkül (a versszak énekelt szövege váltja fel az instrumentális szólót az egység második felében);
- a nyolc ütemből álló instrumentális lezárás elhagyása, helyette a refrén ismétlése (és elhalkulása).

Minden egyéb érdemi alkotóelem változatlan maradt, például:

- a teljes dallamvezetés;
- a harmóniamenet;
- a dalszöveg (a fenti kisebb kivétellel);
- a dal struktúrája (a fenti kisebb kivétellel);
- a stílus, hangulat, mondanivaló.

Az eljáró tanács álláspontja szerint a szóban forgó esetben nem történt meg a szerző személyhez fűződő jogának megsértése, és átdolgozásról sem beszélhetünk. A zeneszerző és a szövegíró többszöröségi jogi engedélyének megszerzése az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület részére történő jogdíjfizetéssel megtörtént. Ezért álláspontunk szerint a szerzői jog megsértése nem állapítható meg.

Személyhez fűződő jog

- A torzítás fogalmilag azokat a durva változtatásokat jelenti, amelyek a művet a hallgató, néző, általában az érzékelő számára alapvetően – azaz az átlagos fogyasztó számára is nyilvánvalóan – sértő módon megváltoztatják. Ilyen változás a műben nem történt.

- A csonkításról – mint a mű struktúráját drasztikusan érintő elhagyásról – egyetlen szempont miatt szükséges szólni: a dal lezárásának megváltoztatása miatt. Ez a módosítás azért nem minősül „csonkításnak”, mert a dal egészét érdemben nem változtatja meg, a populáris könnyűzenében rendszeresen használt megoldás, amit egy-egy dal különböző hangfelvételei, valamint koncerten játszott verziói között igen gyakran használnak. Egy ilyen evidens változtatás nem foglalható a csonkítás fogalma alá, az ennél jóval súlyosabb strukturális elhagyások esetén alkalmazható csak.
- Más olyan megváltoztatás vagy megcsorbítás, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes lenne, szintén nem valósult meg. A becsület sérelme fogalmilag fel sem merül, a hírnév sérelme pedig több okból nem valósul meg:
 - mivel a könnyűzenében az eltérő előadásmód megszokott, sem a közönség, sem a professzionális zenei szereplők nem feltételezik, hogy a szerző maga végezte volna a változtatásokat – így azok esetleges színvonalbeli különbségét sem írnák a szerző rovására;
 - ráadásul a két hangfelvétel az átlagos zenefogyasztó és a professzionális zenei szereplő számára egyaránt azonos minőséget, azonos élményt jelent.

Átdolgozási jog

Átdolgozásról azért nincs szó a perbeli esetben, mert a megváltoztatások nem érik el azt az egyéni-eredeti jelleget, amely miatt azok a mű egészéhez való alkotó hozzájárulásnak lennének tekinthetők.

- A tempó változása a dal koncepcióját nem érinti, az egyes előadások között a könnyű- és a komolyzene területén egyaránt tapasztalunk ennél jelentősebb különbségeket is a mindennapokban.
- A dalszövegben történt egyetlen módosítás („... ahhoz, hogy számíthassak Rád ...” helyett: „... ahhoz, hogy bízzak Benned már ...”) a mondanivalót egyáltalán nem érinti, a prózadiában és a dallamvezetésben sem hoz érzékelhető változást.
- A hangszerezési változtatások a mű egészéhez nem jelentenek alkotó hozzájárulást.
- A legnagyobb változtatás a nyolccütemű instrumentális bevezető rész dallamának megváltoztatása. Itt az új dallam miatt az eljáró tanácsnak alaposabban meg kellett vizsgálnia az átdolgozási jog esetleges sérelmét. A vizsgálatnál az eljáró tanács azt vette alapul, hogy a bevezető rész mennyiben érinti a dal egészének összbenyomását, és mennyire szervesen kapcsolódik ahhoz. Álláspontunk szerint a bevezető rész mind az eredeti, mind az átdolgozott verzióban idegen a dal egészétől, nem kapcsolódik szervesen a mű többi részéhez, a dal egészére való befolyása emiatt is csekély. Ezért a bevezető rész ilyen mértékű átalakítása nem jelenti a mű egészének átdolgozását.

Többszörözési jog

Az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület tájékoztatása szerint a kiadvány tekintetében az Szjt. 19. §-a szerinti jogdíj megfizetése és az adatszolgáltatás megtörtént, ez alapján a felhasználási engedélyt a többszörözésre és terjesztésre a kiadó megkapta, a jogdíjak felosztásra és kifizetésre kerültek.

Összefoglalva

Mivel személyhez fűződő jogot sértő változtatásról nincs szó, és átdolgozás sem történt, a kiadás az Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesületnek történő jogdíjfizetéssel jogszerűen történt meg. Szakmai etikai szemmel illendő lett volna tájékoztatni az eredeti szerzőt a dalszöveg és a dallam kisebb megváltoztatásáról, de ehhez nem volt szükség engedélyre.

Dr. Musinger Ágnes, a tanács elnöke

Dr. Tóth Péter Benjamin, a tanács előadó tagja

Hollós Máté, a tanács szavazó tagja

* * *

CÍM SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT-22/10

Magánmegkeresés

A megkereső által feltett kérdések

1. Megállapítható-e, hogy a Csiribiri csiribiri/zabszalma/négy csillag közt alszom ma ...” Weöres Sándor-vers címe, illetve egyik címváltozata a „csiribiri” kifejezés?

2. Tekinthető-e a *Csiribiri* verscím Weöres Sándor címadásának, továbbá megilletik-e a vers címének szerzői jogai?

3. A *Csiribiri* verscímre kiterjed-e az Szjt. 1. §, a 4. § (1) bekezdése, illetve a 19. § (2) bekezdése szerinti szerzői jogi védelem?

4. Kiterjedt-e a felhasználási szerződésben foglalt megállapodás arra, hogy a *Csiribiri* verscímet a felhasználó a filmkoncert (audiovizuális mű) címeként a különböző adathordozókon használja?

5. A címhasználat engedélyezése esetén igényt tarthatott volna a szerző jogutódja jogdíjra?

6. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szükségesnek látott észrevételei.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Előzetes megjegyzések

1. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Az eljáró tanács szakvéleménye meghozatalakor a megkereső által rendelkezésre bocsátott adatok, iratok alapján hozta meg szakvéleményét.

Ezek az iratok a következők:

- megkeresés (2010. szeptember 15., 3. o.).
- a megkereséshez csatolt, a megkeresés 3. oldalán felsorolt iratok.

A szakvélemény e felsorolásban használt azonosítókkal hivatkozik a csatolt iratokra.

2. A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 101. § (3) bekezdése alapján a testület felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben. A kormányrendelet 1. § (3) bekezdése szerint a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésnek számít az Szjt.-ben szabályozott vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés. Ez a jelen megkeresésre nézve azt jelenti, hogy a testületnek nincs szakmai hozzáértése és felhatalmazása arra, hogy az 1. kérdés és a 2. kérdés első felére adandó válasz esetében tudományos véleményt nyilvánítson. Ez irodalomtörténeti/irodalomkritikai szakkérdés. Ugyanakkor az e kérdésekre adandó, forrásokkal alátámasztott válaszokat az eljáró tanács a tényállás részének tekinti, és az így rögzített tényállás alapján alakította ki megállapításait. E módszer alkalmazása nélkül nem lehetne a megkeresésre szakvéleményt készíteni.

A szakvélemény alapjául elfogadott tényállás

Az eljáró tanács az alábbi tényállást tekintette a vélemény alapjának. Weöres Sándor eredetileg Varázsének című verse megzenésített változatának koncertelőadását (előadóművész: H. J.) a szerző jogutódja engedélyével a felhasználó ún. koncertfilm-hordozón (DVD) kiadta. A felhasználási szerződés nem tartalmaz rendelkezést arról, hogy mi lesz a hordozó végleges címe, csupán ún. munkacímet jelöl meg. A hordozó végül „Csiribiri” címmel jelent meg. A megkereső álláspontja szerint a „Csiribi”, amely eredetileg a Varázsének című (a Bartók suite versciklusban) vers első sorának része, a szerző által is használt sajátos cím. Ál-

laspontját megbízott szakértő álláspontjával, illetve szakirodalmi hivatkozással támasztotta alá. A csatolt levelezés szerint a felhasználó előbb vitatta a megkereső álláspontját, majd a felek megállapodásra jutottak. A cím felhasználása fejében a felhasználó a felhasználási szerződésben meghatározott tiszteletpéldányokon felüli példányok átadását vállalta (2009. december 3. és 2010. január 15. közötti levélváltás). Utóbb a megkereső – a hordozó eredetileg vártnál jelentősebb forgalmára tekintettel, hivatkozva a megállapodás alapját képező jogutódi nyilatkozat félreértésére – díjat követelt a cím felhasználása fejében (2010. február 20-i levél). E kérdésben a felek álláspontja megmerevedett, a felhasználó legutóbbi levelében vitatta a „csiribiri” szó szerzői jogi címvédelmét is, és a szerzői jogutód igényét nem ismerte el.

Arra is célzott, hogy a „csiribiri” szó (kereskedelmi név) használatára engedélyt kaphat az ilyen vezérszavú cégnévvel rendelkező gazdasági társaságtól is.

Az eljáró tanács a tényálláshoz tartozó tények tekinti, hogy a „csiribiri” ikerszó Weöres Sándor eredetileg Varázskének címen (a Bartók suite ciklusban) közzétett versének a címe. Ezt alátámasztja a megkereséshez csatolt, dr. S. Á. irodalomtörténész által adott vélemény (Bp. 2010. VI. 18.), továbbá F. I.: Gyermekversek muzsikája. Weöres Sándor költemények a gyermekkori irodalomban című művében található felsorolás is.⁸

A források szerint a szerző hozzájárulásával a vita tárgyát képező címmel jelent meg a kérdéses vers a Bóbita és a Ha a világ rigó lenne című kötetben. Ezt a tényt a felhasználó sem cáfolta, csupán azt állítja, hogy a kiadók adták ezt a címet a versnek.

A szerzői mű címének szerzői jogi védelme

A szerzői mű címét – versenytársak közötti viszonyban, jogszabályban meghatározott feltételek fennállása esetén – a versenyjog is védi (jellegbitorlás, Tptv. 6. §). E védelem a jelen szakvélemény tárgyán kívül esik, és a jelen tényállásra nem is irányadó.

Gyakran előfordul, hogy a vers (mű) első sora vagy első sorának részlete a mű eredeti címénél ismertebb címévé válik, és ez a minőség független attól, hogy a szerző maga döntött-e úgy, hogy a műrészletet címmé alakítja. Ha a címmé vált műrészlet megfelel a jogi védelemhez szükséges, alábbiakban tárgyalt sajátos (egyéni-eredeti jelleg címre alkalmazott válfaja) jellegnek, az ilyen címet a szerzői jog védi. A BH1986. 14 sz. esetben, a „Szomorú vasárnap” a szöveges zenemű szövegrészének volt a címe, s lett a közös mű (szöveges zenemű) igen széles körben ismert címévé. Másik közismert példa a Nemzeti dal, amelynek elterjedt címe „Talpra magyar”.

⁸ http://www.nyf.hu/vpkocsi/letoltheto_dokumentumok/2008_nyar/050-068.pdf, valamint Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza, 2010. p. 14. Ferencziné Ács Ildikó: Gyermekversek muzsikája Weöres Sándor költemények a gyermekkori irodalomban.

Az eljáró tanács a szerzői mű szerzői jogi címvédelme jogi szabályozásának tartalmát az alábbiakban látja.

A hatályos Szjt. 16. § (2) bekezdése megegyezik a régi Szjt. (1969. évi III. törvény) 13. § (1) bekezdésének második mondatával. Ez a védelem egészen más tartalmú, mint a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk 6. § 8. pontja, amely bármely irodalmi mű közzétett címének átvételét más mű címéül tiltotta, ha az átvétel nem volt elkerülhetetlen, és megtevéstésre, valamint a szerző számára vagyoni vagy nem vagyoni kár okozására alkalmas volt.⁹ A korai címvédelem objektív alapú, személyhez fűződő jogi elemet nem hordozó, világos rendelkezés volt.

A hatályos szerzői jog nem bármely műcímet, csupán a szerzői jogi védelemre érdemes műcímet részesíti védelemben. A védelemre érdemességet a „sajátos” jelző fejezi ki, amely leképezi a címre az egész mű védelme feltételét jelentő egyéni-eredeti jelleget („A törvény csak a sajátos címre ad vagyoni jogokat, vagyis az egyéni, eredeti jelleg mint a védelem általános feltétele is követelmény.”)¹⁰ Mivel a cím rendszerint tömör, ezért sajátos jellegének megítélése még nehezebb, mint a szerzői mű egyéni-eredeti jellegének megállapítása. A címvédelem összhangban áll azzal, hogy a szerzői vagyoni jogok nemcsak a mű egészének, hanem a mű azonosítható részének felhasználására is kiterjednek. A sajátos/jellegzetes cím pedig tartható a mű azonosítható részének. Az Szjt. Nagykomentárja szerint „a címvédelem szabályozási helye az 1. §-ban lenne. Egy cím esetében – lévén tipikus esetben rövid megjelölés, szűk az alkotói mozgástér”.¹¹

A szerzői jogi címvédelemnek van személyhez fűződő jogi vonatkozása is. A sajátos cím ugyanis összefonódik a szerző alkotótevékenységével.

Az SZJSZT gyakorlata

Az SZJSZT gyakorlatából kirajzolódik a műcímeknél viszonylag szűk alkotói mozgástér, ezért ritka, hogy cím szerzői jogi védelmet élvez. A hétköznapi szavakból alkotott jelzős szerkezet (Ezüst gitár, SZJSZT-8/1986), evidens, a mű tartalmát leíró szókapcsolatok, összetett szavak (Magyar Értelmező kéziszótár, Csendélet stb.) nyilvánvalóan nem részesülnek védelemben. Az SZJSZT-26/03 számú ügyben az eljáró tanács nem tekintette sajátosnak „A gyűrűk ura – A két torony” c. fordított címet, mondván, hogy „már az angol cím sem tekinthető a jelzett műtől függetlenül is eredeti írói alkotásnak, és annak magyar fordítása

⁹ „A szerzői jog bitorlásának tekintendők különösen:

8. a szerző beleegyezése nélkül a mű közzétett címének lényegében változatlan átvétele más mű címéül, ha a körülményekből nyilvánvaló, hogy az átvétel, amely nem volt elkerülhetetlen, a közönség megtévesztését célozta, és a szerzőnek vagyoni vagy nem vagyoni kárt okozhatott”.

¹⁰ Szjt. Nagykomentár, Complex, 2006, szerk. Gyertyánfy Péter, a 16. § (2) bekezdéséhez fűzött magyarázat.

¹¹ L. az előző jegyzetet.

szükségképpen még kevésbé az”. Egyszerű birtokos és számnévi jelzős kapcsolatok alkalmazása valamely eredeti mű tartalmára utalás céljából igen elterjedt (pl. „A legyek ura”, „Két szomszédvár”). (Az eljáró tanács megjegyzi, hogy „A legyek ura” példát nem találja szerencsésnek, mert a köznyelvben sohasem használt, az irodalmi vonatkozástól elszakítva nem is érthető, tehát leleményként, alkotásként értékelhető címnek tekinti.)

Az ügy szempontjából figyelemre méltó, hogy sajátos címnek minősült a Csin-bumm cirkusz (Pf. II. 20 171/1956.). Elismerte a Szerzői Jogi Szakértő Testület eljáró tanácsa a Mátrix – újratöltve filmcím (SZJSZT-13/2003), az „Egy boltkóros naplója” fordított könyvcím (SZJSZT-21/09) védelmét.

A „csiribiri” szó címként való használata

Az eljáró tanács megvizsgálta, hogy a „Csiribi” szó tekinthető-e szerzői jogi értelemben sajátos címnek. A „csiribiri” hétköznapi jelentéssel bíró ikerszó. A Magyar Nyelv Történeti-Etimológiai Szótára¹² szerint első jelentése hitvány, „gering” (csekély, jelentéktelen – az eljáró tanács fordítása), aprócseprő, kicsi („kleinwinzig”), második jelentése sokat beszélő, cserfes.

Ikerszó, amelynek előtagja hangutánzó eredetű (csiripel), utótagja az előtag játékosan továbbalakított változata. A szó rokonságban állhat a forrás szerint a „csiricsáré” ikerszóval is.

Weöres Sándor azonban az eljáró tanács számára hozzáférhető szakirodalom alapján a „csiribiri” ikerszót nem ebben az értelmében használta. Ez onnan tudható, hogy a vers eredeti formájában nem gyermekvers, hanem erotikus költemény, amelyben a „főhős” szellő-lány bűbájjal elvarázsolja a vers férfi szereplőjét.¹³ A vers első és egy későbbi kiadásának két utolsó sora ugyanis így szól: „*még mellettem alszol ma*”. Ez változott az első kiadáshoz képest később, de még az újabb, eredeti szöveggel történt kiadás előtt a ma is elterjedt „*engem hívj ma álmodba*” – altatódalra utaló két sorra.¹⁴ Emellett egyes változatokban a szellő-lány nem „kappant-koppant”, hanem „szikrát lobbant”.

A már többször idézett forrás szerint Weöres egy beszélgetés során érdekes információt tett közzé a versszöveg keletkezésével kapcsolatban: „*A Csiribiri-vel ... az a furcsa dolog történt, hogy visszatallt oda, ahonnan elszármazott: a vásárra. Annak idején ugyanis egy vásáros kikiáltószöveg hatására írtam.*”

¹² Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, p. 539.

¹³ „Az erotikus varázslás az eredeti változat ismeretében Vadai Istvánnál fogalmazódik meg egyértelműen, rámutat arra, hogy a vers szereplői a szerelmi praktikát úzó lány és férfi, képei pedig a szerelmi hevület megtestesítői” – i. m. (8).

¹⁴ „Az első verzió egyértelműen elárulja, hogy nem gyermekeknek készült a költemény. Annakra nem, hogy 1956-ban — egy évvel a Bóbita megjelenése után — A hallgatás tornya című kötetben eredeti formájában is kiadta Weöres a verset.”

Gyermekdallá – és így a megzenésített, „szelídebb” szövegváltozatú vers Halász Judit előadásában nemzedékeken átívelő sikerre – azért válhatott, mert a vers „hangfestő kifejezéseinek, ritmikájának köszönhetően páratlan akusztikai élményt kelt”.¹⁵

A mű eredeti címe alapján (Varázsének) nagyon valószínűnek tűnik, hogy Weöres Sándor a „csiribiri” szót a varázslásra utaló ismert kifejezésként, és nem csekély értékű/jelentéktelen, vagy netán cserfes, sokat beszélő értelemben használta (a szerelmi bűbájt alkalmazó cserfes szellőlány képe nem illik a kontextusba, és egyébként is képtelen, nevetséges gondolattársítás lenne). Ilyen használat mellett a „csiribiri szellő-lány”, a „csiribiri fült katlan”, a „csiribiri lágy paplan” jelzős szerkezet a versben nehezen magyarázható lenne.

Az eljáró tanács a fentiek alapján úgy véli, hogy a „csiribiri” ikerszó sem eredeti jelentésével használva, sem pedig a szintén közismert, varázslásra utaló tartalommal sem tekinthető olyan sajátos címnek, amely szerzői jogi címvédelemre érdemes. A hétköznapi nyelvben is használt, ismert szavak, kifejezések – még akkor sem, ha ritkábban használtak, és netán kissé, de nem a lényegét érintően megváltoztatott formában válnak műcímmé (csiribi/csiribá/csiribú – a varázslás közismert szavai) nem alkalmasak a külön, a műtől függetlenül fennálló szerzői jogi címvédelemre.

A „csiribiri” szó játékos, hangfestő jellege, ritmusa,¹⁶ amely a vers szövegében, mondása, olvasása, megzenésítése esetén pedig az éneklése során válik hangsúlyossá, magában a címben nem érvényesül, a cím önmagában csak vagy az eredeti jelentésére, vagy a varázslásra utalhat.

Válasz a megkereső által feltett kérdésekre

Ad 1–3.: Az eljáró tanács az első három, szorosan összetartozó kérdésre összevont választ ad. A „csiribiri” ikerszó az eredetileg „Varázsének” címmel (alcímmel) kiadott vers címe. Közömbös, hogy a címet a szerző maga adta-e, vagy „csak” hozzájárult ahhoz, hogy a vers ezzel a címmel jelenjen meg, mert a cím a vers kezdősora, tehát a mű része. A „Csiribiri” címre nem terjed ki az Szjt. 16. § (2) bekezdése szerinti védelem, mert nem felel meg a „sajátos” jellegnek mint a védelem feltételének. Az Szjt. 1. §-a, és így 4. § (1) bekezdése pedig nem terjedhet ki általában sem a sajátos cím védelmére, mert az Szjt. a sajátos címet külön, nem pedig mint szerzői művet védi, noha a „sajátos” jelleg mint védelmi követelmény elméletileg megfeleltethető a műre irányadó egyéni-eredeti jelleg [Szjt. 1. § (3) bekezdés] követelményének. Az Szjt. 19. § (2) bekezdése a jelen ügyre nem alkalmazható, az ügyben nincs szó átdolgozásról.

¹⁵ I. m. (8).

¹⁶ Vö. a Mágán Miska (Szirmai Albert – Gábor Andor) dalrészletével: Csiribiri-csiribiri kékdolmány ...

Ad 4–5.: Az eljáró tanács a 4. és 5. kérdésre összevont választ ad. A felhasználási szerződés nem tartalmaz kifejezett engedélyt a mű sajátos címe felhasználására. Ilyen engedély nem is szükséges, mert a szóban forgó címet nem illeti meg a sajátos cím szerzői jogi védelme. Emiatt az 5. kérdésre érdemben válaszolni szükségtelen.

Ad 6.: Az eljáró tanács egyéb szükséges észrevételei: a felhasználási szerződés tartalmaz rendelkezést arról, hogy a felhasználási szerződés megkötésekor a koncertfilmkiadvány csak ideiglenes, ún. munkacímmel rendelkezett (felhasználási szerződés, 1. pont). A szakmai, üzleti szokások szerint az engedéllyel rendelkező hangfelvétel-/filmelőállító a műsoros hordozó címéről gyakran, sőt tipikusan a hordozón rögzített legsikeresebb mű címét választja. A jelen tényállás lényeges eleme, hogy a felhasználó engedéllyel rendelkezett a Csiribiri című megzenésített vers felhasználására, és a szerződés a hordozónak csak az ideiglenes címét tartalmazta. Ebből a szempontból az a lényeges, hogy az ügy tárgya nem a címnek a mű felhasználásától független védelme. Ugyancsak lényeges tényállási elem, hogy a felek valójában megegyeztek a cím felhasználásában is tiszteletpéldányok fejében, de utóbb a szerző jogutódja a műsoros hordozó kelendőségére hivatkozva kívánt pénzbeli ellenszolgáltatásra (díjazásra) is igényt érvényesíteni.

Ezért még abban az esetben is, ha a „csiribiri” címet megilletné a szerzői jogi védelem, értékelni kellene az adott, engedélyezett felhasználás körében az üzleti/kereskedelmi szokásokat. Emiatt gondos szerződéselemzés alapján lehetne csak eldönteni, hogy a munkacímre utalás nem értelmezhető-e akként, hogy a hordozón rögzített valamennyi mű címe közül külön engedély nélkül is használható a hordozó címeként bármelyik mű címe. Ennek, a látszólag a szerző terhére szóló értelmezésnek csak a konkrét tényállás mellett és kizárólag amiatt volna tere, mert nem másik mű, hanem a szerző műve felhasználásával, tehát a szerző és a műve összekapcsolásával történne a cím felhasználása.

Az ügy valódi jogi tartalma nem szerzői jogi címvédelem, hanem az, hogy a bestseller-klauszulát¹⁷ lehet-e a tényállásra alkalmazni. Ez világosan kitűnik a felek képviselőinek 2010. február 10. és április 28. közötti levélváltásából.¹⁸ Az eljáró tanács kérdés híján erről természetesen nem foglalhat állást, azonban megjegyzi, hogy a felhasználási szerződés fix összegű és nem a többszörözött/értékesített példányszámhoz igazított szerzői jogdíjról rendelkezik.

Dr. Sarkady Ildikó, a tanács elnöke
Dr. Faludi Gábor, a tanács előadó tagja
Dr. Kiss Zoltán, a tanács szavazó tagja

¹⁷ Szjt. 48. § A polgári jog általános szabályai szerint a bíróság akkor is módosíthatja a felhasználási szerződést, ha az a szerzőnek a felhasználás eredményéből való arányos részesedéshez fűződő lényeges jogos érdekét azért sérti, mert a mű felhasználása iránti igénynek a szerződéskötést követően bekövetkezett jelentős növekedése miatt feltűnően nagygyá válik a felek szolgáltatásai közötti értékkülönbség.

¹⁸ Vö. különösen a megkereső 2010. február 10-i elektronikus levele második bekezdésével.

A CÍMHEZ TÁRSÍTOTT MŰFAJI MEGJELÖLÉS SZERZŐI JOGI MEGÍTÉLÉSE

SZJSZT-25/10

Magánmegkeresés

A megkereső által feltett kérdések

„A műfaji meghatározás szorosan hozzátartozik-e vagy sem a mű címéhez, kiterjed-e rá a szerzői jogi védelem, illetve a szerzői jogok képviselőjének hozzájárulása nélkül a felhasználó módosíthatja-e a műfaji meghatározást, vagy sem.”

A megkeresésben közölt tények, előzmények

„Az M. Színház és megbízóm felhasználási szerződést kötött a Fényes Szabolcs–Bacsó Péter–G. Dénes György szerzőtársak által létrehozott „Szerdán tavasz lesz” című mű bemutatására. Az O. Bt. a jogos képviselője valamennyi eredeti szerzőnek.

A létrejött szerződésben, annak 12. pontjában olyan kikötés szerepel, mely szerint „... mindhárom alapszerző szerző nevét és a mű címét megfelelő módon kell feltüntetni”.

„A felhasználó propagandaanyagain az ügynökség hozzájárulása nélkül műfaji meghatározásként feltüntette a következő szöveget: 'Retroperett'. Az ügynökség felhívására és bizonyítékanak hatására a felhasználó vállalta, hogy a propagandaanyagokon feltünteti, hogy 'zenés játék', azonban az ügynökség képviselője szerint ezzel a 'Retroperett' megjelöléssel olyan műfaji meghatározást eszközölnék, mely az eredeti műre nem vonatkoztatható, és eltér az eredeti szerzők elképzelésétől és akaratától.

A darabot 1983-ban bemutatta már az M. Színház, és az akkori műsorfűzetben nyilatkozik a műről Fényes Szabolcs, aki azt írja, hogy 'Zenés játék, vagy ha úgy tetszik: musical'. Az ügynökség ezért tiltakozik az eltérő műfaji meghatározás ellen, azonban eddig a felhasználóval megállapodni ebben a kérdésben nem tudtak.”

A megkereső csatolta a régi műsorfűzetben Fényes Szabolcs nyilatkozatának és a most tervezett előadás szórólapjának fénymásolatait.

Az eljáró tanács szakértői véleménye

1. A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”. Az eljáró tanács tehát a megkereső által rendelkezésre bocsátott adatok, iratok alapján hozta meg szakvéleményét.

2. A művek címének szerzői jogi védelme külön kifejezett elismerést kapott az 1999. évi LVXXVI. törvényben (a továbbiakban: Szt.): „16. § (2) bekezdés: A szerző engedélye szükséges a mű sajátos címének felhasználásához is.” Ezzel nemcsak a cím más műben való felhasználásának engedélyezésére születt meg a kizárólagos jog, hanem a cím megváltoztatására vonatkozóan is.

A cím szerzői jogi védelmének elismerése azonban sajátos jellegű, hiszen a cím ritkán felel meg az egyéni, eredeti gondolat kifejtés ismérvének. Ezért a szerzői jog eme általános feltétele helyébe a mű (a cím) „sajátos” voltának követelménye lép. Ez a szűkítő, korlátozó feltétel azt is jelzi, hogy a védelemképes kifejezések körét nem lehet kiterjesztően értelmezni, ezt az SZJSZT gyakorlata és a bírói gyakorlat is igazolja (l. „Ezüst gitár”, SZJSZT-8/1986, „Egy csepp méz – Főv. Bir. 6.P.20 595/92). A műhöz – akár a szerző által – adott műfaji megjelölés címnek tekintése egyrészt ilyen kiterjesztő értelmezés lenne, másrészt nyilvánvalóan szükségtelen a műcím egy másik műben való, engedély nélküli felhasználása megakadályozásának szempontjából. Ebből következően az adott esetben az átdolgozás vagyoni jogának (Szt. 29. §) sérelme sem merülhet fel.

A műfaji besorolásnak nincsenek olyan szerzői jogi kellékei, amelyek meghatároznák, minek lehet nevezni egy művet.

3. A teljes körű válaszhoz azt is meg kell vizsgálni, hogy a tényállás szerinti esetben nem olyan környezetben, olyan módon való felhasználás történne-e, ami – magának a műnek vagy sajátos címének megváltoztatása nélkül is – sérti a szerző kizárólagos jogait. Az Szt. 13. §-a szerint ugyanis „A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.” Azt, hogy a „más olyan megváltoztatása vagy megcsorbítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes” fordulatot ilyen, mű és cím közvetlen, konkrét megváltoztatása nélküli esetekre is kell alkalmazni, a bírói gyakorlat egyértelműen elismeri (pl. BH 1993/351). Ilyenkor a mű integritásába való közvetett beavatkozás történik. A mű lényegének integritásához, állandóságához kulturális társadalmi érdek is fűződik.

A becsület és a hírnév, illetve ezek megsértése erősen szubjektív megítélés alá esik, de legalábbis befolyásolja – az érintett személyiségen túl – az a történelmi, társadalmi, gazdasági környezet is, amelyben az állítólagos sérelem megtörténik. Szerző és műve szerzői jogi személyhez fűződő, tehát az általános személyiségi jogokhoz képest különös viszonyban figyelembe kell venni a hasonló művek szokásos felhasználási körülményeit és viszonyait is. A szerzői becsület és hírnév sérelmével járó, a felhasználás során megnyilvánuló sérelemnek olyan súlyúnak kell lennie, ami a mű lényegét, lényeges vonásait illetően vezet a mű és szerzője az eddiginél hátrányosabb társadalmi megítéléséhez. A tényállásban leírt esetben ilyen nem történt. Azzal, hogy a plakátokon, szórólapokon a darab címe mellett a 'Retroperett'

műfaji megjelölést is feltüntetik, a színdarab nem kap új értelmet. A „retro-” szó a mai művészetben divatossá vált; az adott esetben csak arra utal, hogy egy mű egy másik, korábbi korszak terméke.

4. Az eljáró tanács válasza összefoglalóan

A „zenés játék”, „musical” vagy a „retroperett” kifejezés nem tartozik a „Szerdán tavasz lesz” mű címéhez. Ezekre vonatkozóan a szerzőknek nincsenek személyhez fűződő (pl. címvédelem, a mű egységére vonatkozó védelem) vagy vagyoni (például átdolgozási) szerzői jogai. Szerzői jogi értelemben nem dolgozták át, nem változtatták meg az eredeti művet. Az előadásra jogosított színház a szerzői jogi jogosultak, illetve képviselőjük hozzájárulása nélkül is használhatja a 'retroperett' műfaji megjelölést az előadás kapcsán, még ha az egyik szerző egy 27 évvel ezelőtti előadás idején adott nyilatkozatában „zenés játéknak”, „musicalnek” is nevezte a művet: ez nem jelenti az eredeti mű a szerzők becsületére vagy hírnevére sérelmes felhasználását sem.

*Dr. Bacher Vilmos, a tanács elnöke
Dr. Gyertyánfy Péter, a tanács előadó tagja
Dr. Gondol Daniella, a tanács szavazó tagja*

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Guy Fraser-Sampson: Private Equity as an Asset Class (A magántőke mint a befektetési eszközök osztálya). John Wiley & Sons, 2010, második, bővített és frissített kiadás; ISBN: 978-0-470-66138-3

Az első nagy kérdések, amelyeket e könyv kapcsán meg kell válaszolnunk, vajon ma időszerű-e egyáltalán foglalkozni a magántőke-befektetéssel kapcsolatos tudás elsajátításával, illetve fejlesztésével, ha igen, kinek lehet szüksége ilyen tudásra, továbbá hogy a téma tennyeri szakirodalmából miért érdemes Fraser-Sampson művét olvasni.

Időszerű-e? Időszerű-e, amikor a világ gazdaságainak nagy része még ügyel-bajjal igyekszik kilábalni a legutóbbi, különösen mély és romboló válságból, amikor nem tudni, vajon nem következik-e újabb zuhanás a sokat emlegetett W-görbe szerint, amikor a cégek jövedelemtermelő képességét enyhén szólva nagyon megviselték a történetek, s kilábalásuk lehetőségeit a csaknem mindenütt, minden szektorban uralkodó pénzügyi nehézségek és az azokból következő keresletszűke korlátozzák? Igen, kétségtől időszerű – mindezek ellenére, sőt éppen mindezért. Tagadhatatlan, hogy a magántőke-befektetések túlnyomó hányada, akárcsak ennek az iparágak felmenője – és ma is integráns része –, a kockázati-tőke-befektetés, spekulációs ügylet. A spekuláció jelentéstartalmát ugyan nálunk egy korábbi, az akkor uralkodó ideológiából következő ostoba értelmezés tökéletesen meghamisította, a valóságban azonban az a gazdasági ügyletek fontos szegmense, nem más, mint egy befektetés abba, hogy valami a jövőben a befektető érdekeinek megfelelően változik. (Más kérdés, hogy ha a spekulációs ügyletek végtelenül elszakadnak a realgazdaságtól, az már súlyos veszélyek forrásává válik, amint azt többször is megtapasztalhattuk az utóbbi 15 év során.)

A sajátos célrendszerű vállalkozási fejlesztőtőke-befektetésektől eltekintve a magántőke befektetési mögött az az indíték és várakozás áll, hogy a befektetéssel szerzett vagyon és/vagy vagyoni értékű jogok értéke a továbbiakban számottevően megnövekszik, s ennek köszönhetően a befektető komoly nyereséghez jut. Ugyanez az alapja a kivásárlási ügyleteknek is, amelyeknél a befektető tőkéjével abba száll be, hogy menedzserek egy csoportja a kellő tulajdonhányad megszerzésével átvegye egy cég vezetését, és azt új, felívelő növekedési pályára állítsa, vagy hasonló céllal megszerezze, és önálló vállalkozásként működtesse tovább valamely cég bizonyos részét/részeit. Valójában a befektetők ezekkel az ügyletekkel a kereskedelem egyik legősibb törekvését követik: olcsón venni és drágán eladni. Az így előtűnő álló kihívás természetesen abban van, hogy miként lehet ezt a törekvést sikeresen megvalósítható üzleti stratégiává formálni. A kockázati tőke egyik alapvető válasza, stratégiája ebben, hogy a válság és az abból való kiemelkedés kezdeti szakasza az optimális időszak a jól megválasztott vállalkozásokba történő befektetésre. A cég ilyenkor még lent van, teljesítménye és jövedelemtermelő képessége a válságból eredő nehézségei miatt viszonylag alacsonyabb, esetleg egyéb, szintúgy a válság okozta problémákkal is küzd – pl. tőkehiány, a

likvid források szűkössége, az amortizálódott eszközök lecserélésének elmaradása –, s ezért tulajdonhányadot is viszonylag olcsóbban lehet szerezni benne, azaz megvalósítható a stratégia első fele: olcsón vásárolni. Természetesen mindebben kulcsfontosságú az a tényező, amelyet itt nagyvonalúan a befektetési célpontul szolgáló vállalkozás *jó megválasztásának* nevezünk, hiszen csak a cég további felemelkedése hozhatja meg a stratégia sikerét: drágán eladni. Utóbbi azt jelenti, hogy ha a cég megerősödött, teljesítménye és jövedelemtermelő képessége jelentősen megnövekedett, ezzel többé-kevésbé arányosan megemelkedik a befektetéssel szerzett tulajdoni részesedés piaci értéke, s a befektető annak eladásával learthatja hasznát.

A korábbiakhoz képest ezzel kapcsolatban ma és a belátható jövőben ugyanakkor egy további problémával kell a befektetni szándékozónak szembenézniük. Ez abban áll, hogy már most is mélyenszántó változások mentek és mennek végbe a világgazdaságban, és azok következtében annak regionális és szektorális szegmenseiben, s egyáltalán nem zárható ki, hogy a továbbiakban a változások paradigmaváltásokká is erősödnek. Ez még nehezebbé teszi az előrelátást, viharosabbá a tengert, amelyen a befektetőknek is hajózniuk kell. A tőkének azonban immanens tulajdonsága, hogy ha nem fektetik be, elsorvad – őh igen, rossz befektetéssel viszont elveszhet –, ezért hajózni, befektetni elkerülhetetlenül szükséges, viszont az eddigieknél is jobban meg kell tanulni annak mesterségét, így a magántőke befektetését is. A jövő alakulásának fokozott bizonytalansága tehát semmit sem von le abból, hogy nagy valószínűséggel a vállalkozásokba történő befektetések terén most van az „olcsón vásárolni” időszaka, viszont még több tudás kell hozzá, illetve most már igazán kell a megszerezhető legjobb tudás hozzá. Olyan, amit ez a könyv is kínál.

Kiknek kell a tudás? Egyrészt azoknak, akik hivatásos befektetőként gyakorolják ezt a tevékenységet. Másrészt azoknak, akik ilyen befektetők közvetítésével fektetik be a pénzüket – és ők vannak sokkal, nagyságrendekkel többen. A magántőke-befektetésre szakosodott cégek ugyanis úgy működnek, hogy tőkét gyűjtenek a befektetni szándékozó pénztulajdonosoktól a piacon, és azt fektetik be a *jól megválasztott* vállalkozásokba. Az ilyen közvetítőre a pénztulajdonosok azért bízják a pénzüket, hogy az nekik megfelelő hozamot termeljen. Azok számára azonban, akik pénzüket befektetési céllal ily módon mások kezére adják, létfontosságú, hogy maguk is ismerjék ennek az iparágban a meghatározó jellemzőit, a magántőke-befektető tevékenységének működési módját, sajátosságait, képesek legyenek legalább átlátni mindazokat a tényezőket, amelyekről függ, hogy végül is az ő számukra hogyan alakul befektetésük hozama, ők milyen nyereséghez jutnak – már ha egyáltalán jutnak – a befektetett pénzüket után. Tudniuk kell mindezeket elsősorban azért, hogy jól megalapozott döntést hozhassanak arra vonatkozóan, akarnak-e egyáltalán befektetni a magántőke iparágba, vajon magántőkébe, vagy inkább más befektetési eszközbe fektetik-e a pénzüket. Ha pedig úgy döntenek, hogy a magántőkébe (is), akkor tudjanak dönteni arról is, hogy – figyelemmel az ilyen befektetések sajátos természetére – milyen hányada legyen ez befektetési portfóliójuknak, hogyan alakítsák annak kockázati kitettségét. Nem kevésbé fontos ez

a tudás ahhoz is, hogy e pénztulajdonosok tisztában legyenek azzal, milyen kritériumokat, tényezőket kell vizsgálniuk ahhoz, hogy megítélhessék az egyes magántőke-befektető cégeket, és ennek segítségével megalapozottabban választhassák ki azt vagy azokat, amely(ek)re rábízák pénzüket. S a technikai sorrendben folytatva, a dolog fontosságában viszont nagyon nem utolsó sorban, kell nekik a tudás ahhoz is, hogy meg tudják ítélni, mennyiben előnyösek vagy éppen hátrányosak a számukra azok a feltételek, amelyeket a szóban forgó magántőke-befektető cég kínál nekik, a továbbiakban pedig még azt is meg tudják ítélni, megfelelően teszi-e a dolgát ez a cég.

Van a gazdasági szakembereknek egy további, legalább ennyire széles köre, akiknek szintűgy szükségük lehet a magántőke-befektetéssel kapcsolatos szakmai ismeretekre: azoknak a cégeknek a vezetői, valamint a finanszírozási ügyleteik előkészítésében részt vevő szakemberei, amelyeknek külső finanszírozásra van szükségük, s annak egyik lehetséges alternatívájaként kezelik a magántőke-befektetés bevonását. Az ilyen befektetés igénybevétele több tekintetben is meghatározó jelentőségű ügylet egy cég életében. Mindenekelőtt azért, mert a befektető ezzel nemcsak tulajdoni részesedést szerez a cégben, hanem azzal járó jogokat is. Ilyen jog, hogy a befektetésre vonatkozó szerződésben meghatározott módon és mértékben osztozni kell vele a cég gazdasági eredményén. Szintűgy jogot szerez arra, hogy betekintést kapjon a cég működésébe – s a befektető ebben aligha fogad el kevesebbet, mint korlátlan betekintést –, akár olyan módon is, hogy képviselője helyet kap annak felügyelőbizottságában. Megállapodástól függően ugyancsak arra is, hogy meghatározott súllyal részt vehessen a cég működésére, tevékenységére vonatkozó döntések kialakításában, azaz ilyenkor a befektetővel osztozni kell a cég irányításában. A magántőke-befektetővel tehát a cég tulajdonosainak és menedzsmentjének többé-kevésbé hosszú és meglehetősen szoros együttműködésre kell felkészülniük, amelynek feltételeit a szóban forgó szerződésben rögzítik. Az önmagában is nagyon izgalmas és fontos területe az ilyen befektetési ügyleteknek, hogy az abban foglalt szabályozást mennyire alaposan munkálják ki. Számolniuk kell azzal is, hogy a magántőke-befektető, üzleti tevékenysége természetének megfelelően, előbb-utóbb majd el akarja adni a befektetéssel szerzett tulajdoni részesedését – tehát az az érdekük, hogy a befektetésre vonatkozó szerződésben erre vonatkozóan is megfelelő biztosítékokat szerezzenek maguknak. Mindezt összegezve, ahhoz, hogy a maguk és cégük szempontjából optimális döntést tudjanak hozni a magántőke-befektetés bevonására, a befektető megválasztására és az ügylet nekik elfogadható feltételeire vonatkozóan, igen alaposan ismerniük kell a magántőke sajátosságait, működési módját, érdekeit, technikáit, s nem kevésbé azokat a megfontolásokat és elvárásokat, amelyek mentén ezek a befektetők a pénzt adják.

Tény, hogy magántőke befektető cégek hivatásos szakemberein kívül igen kevesek vannak birtokában ezeknek az ismereteknek, a magántőke és a kockázati tőke fogalmához viszont annál több káros tévhit tapad. Nem ritkán tapasztalható, hogy – enyhén szólva – még azok sem mind értenek igazán hozzá, akik szakmai nézeteket, ismereteket közölnek e témaköréről. Ez teszi különösen értékes az igazán megbízható szakkönyveket, amilyen ez

is. Megbízhatóságát mindenekelőtt az támasztja alá, hogy a Wiley a gazdasági és pénzügyi szakkönyvek egyik legnevesebb kiadója, és könyvei között igen erős vonalat képviselnek az ehhez az iparághoz kötődők, beleértve a kockázati tőke mellett az üzleti angyalok tevékenységét tárgyaló műveket is. A szerzőről pedig bemutatásában olvasható, hogy több mint húszéves gyakorlati tapasztalattal rendelkezik a magántőke területén, ez alatt számos vezető beosztást töltött be. Egyebek közt részese volt annak a Horsley Ridge alapkezelő cég létrehozásának és nemzetközi tevékenysége irányításának, amely a Bloomberg honlapján található adat szerint 2009-ben több mint másfél milliárd dolláros tőkealapot hozott létre kifejezetten Európában és Ázsiában történő befektetésekre. A könyvben olvasható bemutatása kiemeli a magántőkére vonatkozó oktatási tevékenységét is. Ezek szerint, úgy ítélik, hogy a modul, amelyet erről tanít, az egyetlen a világon, amely azt a felkészültséget kínálja, ami szükséges a pénztulajdonosoknak az ilyen befektetésekhöz. E könyvének első kiadása megjelenésétől kezdődően három éven át folyamatosan az Amazon bestsellerlistáján volt, rendszeresen annak élén, és a könyv kínai fordítása volt az első könyv a magántőkéről, amelyet Kínában kiadtak. A könyvet világszerte a magántőke egyik alaptankönyveként használják, s szintűg a pénztulajdonosok és a befektetési tanácsadók nélkülözhetetlen kézikönyvének és tankönyvének tekintik.

Mindehhez még azt emeljük ki, hogy a kötet abszolút gyakorlatias megközelítésben tárgyalja a szükséges tudnivalókat. Összhangban azzal, hogy az ilyen befektetési ügyletek értelemszerűen mindenekfelett a pénzről szólnak, az itt található kitanításokban is fontos szerepet és bőséges teret kap a pénzügyi tényezőknek, vonatkozásoknak – így jelesen az ügyletek hozamának és a befektetési célpontot jelentő, s ilyen céllal átvilágítandó cégnek – a vizsgálata, elemzése, értékelése. Sokaknak talán így különösen megnyugtató lehet, hogy Fraser-Sampson mindezt úgy tárja elénk, hogy a benne foglaltak elsajátításához – egy-két kivételtől eltekintve – nem kellenek felsőfokú matematikai ismeretek.

Dr. Osman Péter

Norman Mailer: Moonfire. Tűz a Holdon – Az Apollo-11 hősiess útja. Vince Kiadó, 2010; ISBN: 3836522298

A száraz tények: 1969. július 20-án az USA Apollo űrprogramjának keretében az Apollo-11 teljesítette Kennedy elnök ambíciós ígéretét, Amerika nagy álmát, és ember lépett a Hold felszínére. A holdra szállást szolgáló, a NASA által megvalósítandó Apollo-programot 1961 májusában jelentették be. Kennedy 1961-ben tűzte ki célul a Kongresszusban tartott beszédében, hogy az USA még az évtized vége előtt embert juttat a Hold felszínére, s onnan épségben vissza is hozza a Földre. Az idáig vezető út nem volt sima, és nagyon nem volt olcsó – az árába még emberéletek is bekerültek. A program keretében az űrhajósok elsőként

az Apollo-1 fedélzetén repültek volna a világűrbe, azzal a feladattal, hogy Föld körüli pályán kipróbálják a majdani holdra szállás „anyahajójaként” szolgálni hivatott Apollo űrhajót. 1967. január 27-én azonban az indítópádon álló Apollo űrhajóban próba közben halálos baleset történt: egy rövidzárlat következtében tűz ütött ki a tiszta oxigénből álló légkörű kabinban, és a legénység (Gus Grissom, Edward White és Roger Chaffee) életét veszítette. Ezt ember nélküli kísérleti repülések követték, és az Apollo-7 lett az első űrhajó, amely 1968. október 11-én három űrhajóssal a fedélzetén 163-szor sikeresen megkerülte a Földet. Az embereket a Holdra vezető út következő nagy lépését az Apollo-8 tette meg: űrhajóssal a fedélzetén a Holdhoz repült, azt megkerülte, és sikeresen visszatért a Földre. Az Apollo-10 ismét űrhajóssal vitt a Holdhoz, akik a holdkomppal gyakorolták a holdraszállási manővert, 15,6 km-re megközelítették a holdfelszínt, de nem szálltak le. Űrhajójuk a visszaindulás előtt 31-szer kerülte meg a Holdat. Ezt követte az Apollo-11 sikere Neil Armstronggal (a küldetés parancsnoka), Buzz Aldrinnal (a holdkomp pilótája) és Michael Collins-szal (a parancsnoki kabin pilótája), amellyel lezárult az akkori két versengő szuperhatalom, az USA és a Szovjetunió közötti űrverseny egy döntő szakasza.

Az Apollo-11 talán a legfényesebb csillag az űrkutatás egén. S ahogy a világunkat alkotó elemek nagy része szupernovák kohóiban jött létre, hasonlóképpen modern eszköztárunk nagy hányadát a katonai célú kutatás-fejlesztéseknek, köztük, némi eufemizmus – vagy meglehetősen átlátszó álcázással – szólva, az űrtechnológiai kutatásoknak köszönhetjük.

A holdra szállás több vonatkozásban is kiemelkedő jelentőségű. Mindenekelőtt és -fellett, az ember első ízben tudta megvetni a lábát egy másik természetes égitesten. Az ebben megtestesülő tudományos és műszaki teljesítmény nagysága önmagáért beszél. S bár a XX. század második felében már mindinkább körülvették az embereket hétköznapi életükben is a mindenkori csúcstechnológiák termékei – illetve azok polgári „leszármazottai” –, valószínűleg semmi más nem hívta fel a figyelmüket ennyire látványos, megragadó és nyilvánvaló formában a modern tudományban és technikában rejlő óriási lehetőségekre.

Az akkor még igencsak felszabdalt nemzetközi szintéren kiemelkedő jelentőségű volt az is, hogy az Apollo-11 sikerével az USA minden látható tény szerint visszavette az elsőséget az űrversenyben a Szovjetuniótól – ma már azt is tudjuk, hogy véglegesen. Nyilvánvaló az is, hogy milyen hatással volt ez polgárainak az országuk iránt érzett megbecsülésére, amelyet a hatvanas évek sok vonatkozásban igencsak megtépázott. S ma már tudjuk azt is, hogy a kikényszerített fegyverkezési verseny – annak látható homlokterében pedig az űrverseny és a csillagháborús fenyegetés – volt a fő eszköz abban, hogy az USA meg tudta törni az akkori nagy ellenfél, a sokban több mint potenciális ellenség, a Szovjetunió erejét, ami végül is elvezetett az utóbbi összeomlásához. Az Apollo-11 sikere, Neil Armstrong híres mondásával – „nagy lépés az emberiségnek” – nagy lépés volt ezen az úton is. Az már egy másik – nagyon is súlyos – kérdés, hogy mit tesz egy szuperhatalommal, ha úgy érzi, immár fenyegető versenytárs nélkül ül a világ trónján, és mit tesz a polgári célú kutatás-fejlesztéssel, ha mögötte nem állnak a geostratégiai versenyek és feszültségek által hajtott, erőltetett

ütemű katonai fejlesztések teljesítményei. Mintha napjainkra a kutatás valamelyest meg is feledkezett volna égi kísérőnkéről, új jelentést adva Radnóti sorainak: „Ki fog néked, hold, szerenádod adni, / Hisz ma a bolondok ölnek, csálnak, / Éji zenét a Pénznek adnak ... / A józanok, – a józanok meg bolondabbak, / Mint régi nagy bolondok. / Ki fog a holdnak ma szerenádod adni. (Radnóti Miklós: A bolond és a hold)

Mailer műve az emberiség egyik nagy hőseposzáinak sajátos megfogalmazása. Hőseposza az embernek és az ő modern technikájának, hiszen mi lehetne kényesebb kettejük viszonyában, mi tehetné szélsőséesebben próbára az ember bátorságát és a technikába vetett bizalmát, mint az, hogy három űrhajós rábízza életét egy rakétamonstrumra, hogy az elvigye őket a Holdig, és épségben vissza is hozza, kettejük pedig ezen felül még egy törekeny kis szerkezetre is, hogy az leszálljon velük a Hold felszínére, és vissza is vigye őket az űrhajóra. Minden előzetes felderítés ellenére a Nyugalom tengerében kijelölt leszállóhelyük valójában az ismeretlenség óceánjában úszott, hiszen ember a Holdon addig nem járt.

E történet nagyrészt a kockázatról szól, amelyet az ember azzal vállal, hogy egy űrhajóra bízva az életét, s amely messze túlszárnyal minden mást, ám a holdkomppal történő utazás kockázata még azt is sokkal felülmúlja. Ha a holdkomp cserbenhagyja utasait, senki sem segíthet rajtuk. Már az is a modern ember és a modern technika hallatlan és szinte felülmúlhatatlan csodája volt, hogy az Apollo-13 legénysége minden balszerencse ellenére épségben vissza tudott térni a Földre. Több mint valószínű, hogy ha a leszállt holdkomp meghibásodik, nem csikarható ki esély utasai kimentésre. A kötet idézi Michael Collins, a Hold körüli pályán keringő parancsnoki kabin pilótájának szavait: „Ha valami gondjuk van a Holdon, én semmit sem tehetek ... Ők is tudják, én is tudom, és tudja a küldetés-ellenőrzés is, hogy van olyan üzemzavar, amikor egyszerűen nem tehetek mást, begyűjtöm a hajtóműveket, és nélkülük térek haza”. S ha belegondolunk, nehéz megmondani, ki járt volna rosszabbul, ha ez megtörténik: a két űrhajós, aki örökre ottmarad a Holdon, vagy Collins, akinek már mindvégig azzal a tudattal kellett volna élnie, hogy otthagya őket. Armstrong pedig, midőn a felszállás előtti sajtótájékoztatón megkérdezték, mik a terveik arra az esetre, ha a holdkomp nem tudna felszállni a Hold felszínéről, előbb nagyon emberi, majd nagyon professzionális választ adott: „Nos, erre nem kellemes gondolni” és „Úgy határoztunk, hogy nem gondolunk rá, amíg nincs itt az ideje.”

A Vince Kiadó ajánlójából idézve, „A 20. század egyik legnagyobb íróját, Norman Mailert a LIFE bízta meg, hogy tudósítson a Holdra szállásról.” Aligha van objektív mérce annak megítélésére, ki számíthat „egyik legnagyobb” írónak. Tény, hogy Mailer 25 éves korában megjelent nagysikerű könyvének, a Meztelenek és holtaknak erőteljes, nemegyszer cizelláltan brutális lényeglátásával hívta fel magára a figyelmet. E kötet tekintetében jelentőséggel bír, hogy a főiskola után a Harvard Egyetemen repülőmérnöki tanulmányokat folytatott (lásd http://en.wikipedia.org/wiki/Norman_Mailer). Újságírói munkásságát az Encyclopaedia Britannica úgy jellemzi, hogy a tényeket a regények módján, az egyéni látásmód gazdagságával és a képzelet összetettségével tárja az olvasó elé. Kétszer is elnyerte

a Pulitzer-díjat, s megkapta az évente kiadott, az év legkiemelkedőbb minőségű, amerikai szerző által írt és amerikai kiadónál megjelent könyvét kitüntető Nemzeti Könyvdíjat (National Book Award). Így nem meglepő, hogy megkapta ezt a megbízatást, és az sem, hogy e művét korántsem pusztán az események hűséges leírására összpontosító krónikaként, hanem – „kobzán a dal magára vall” – öntörvényű irodalmi alkotásként írta meg, ám rögtön meg kell jegyeznünk, hogy benne a pontos, részletes, korrekt krónika is maradéktalanul megtalálható.

Mailer itt hatalmas, gótikus katedrális épített szavakból, s azt gyakran barokkos díszítésű mondatokkal leírt, rengeteg részlettel tölti ki. Mindent elmond a tényekből, amit összeszedhetett, illetve megtapasztalhatott, és azok felvonultatása mellett szentel nem kevesebb teret annak, hogy írói eszközeivel is bemutassa az eseményeket, történeseket körülvevő hangulatokat, megidézzé a küldetés egész légkörét, szellemét. Olykor meglehetősen messze el is kalandozik a közvetlen tárgytól, és lírai leírásokba, máskor filozófiai fejtegetésekbe bocsátkozik, s az amerikai élet olyan sötét zugaiba, amelyek inkább csak földrajzilag kötődnek az Apollo-11 nagy útjához. Történetmondásának meghatározó fogása, hogy a krónikásról, akinek szemén át láttatja az eseményeket és azok környezetét, valamint hátterét, harmadik személyben szól – beszédes neve Vízöntő –, és vele mondhatja el, hogy ő mit érez és mit gondol minderről. Az eredményt, az ebből született beszámoló milyenségét így összegzi a mindig korrekt és megbízható Vince Kiadó ajánlója: „Senki sem ábrázolta úgy az embereket, a hangulatot és a gépezetet, mint Norman Mailer.”

Enyhén szólva is rendkívüli élményt kínál a hatalmas album képanyaga. Az eseményeket több száz kiváló, a NASA archívumaiból, folyóiratokból, valamint magángyűjteményekből származó fénykép idézi fel, köztük bámulatos csillagászati felvételek, képek az alkalmazott technikáról, és természetesen a küldetés emblematikus képei. Közülük sok először ebben a kötetben jelent meg. A bennük élénk táruló jelenetek skálája is igen széles. A képek megidézik az odáig vezető út számos jelenetét, fontos szereplőket, a felkészülés pillanatait, sok bravúros felvétellel a technikai részleteket, az indulásra váró emberek hangulatát, a diadalmas visszatérést és természetesen magának a holdutazásnak a képeit.

Aki megírta a Meztelenek és holtakat, aligha tekinthet el attól, hogy az űrprogram technikája az ördög nyoszolyáján fogant. A régi római mondásnak, hogy a pénznek nincs szága, nagyon ideillő modern változata, hogy a megszerezhető fontos technikának sincs bűze, amint azoknak sem, akik azt elhozzák. Mailer a beszámolójában nyomatékosan kitér az USA űrprogramjának második világháborús német gyökereire. Reflektorfénybe állítja a szakmai teljesítményével méltán legendás Wernher von Braunt, a náci rakétafegyverek atyját, akinek 1945-ben sikerült ötezer (!!) alkalmazottat és családjukat az oroszok elől amerikai hadifogságba menekíteni úgy, hogy vitték magukkal a dokumentumok egy részét is. Von Braun az USA űrkutatási programjának – akkoriban minő kedves eufemizmus az interkontinentális, majd az űrbéli fegyverkezésre! – is olyannyira kiemelkedő alakjává vált, hogy Vízöntő szerint az átlagos amerikai akkoriban az egész rakéta-programban csak az ő nevét ismerte.

Az indítás előtti sajtótájékoztatón von Braun így összegezte az ember holdra szállásának fontosságát: „Szerintem ugyanolyan jelentős pillanat, mint amikor az evolúció során a vízi élőlények kimásztak a szárazföldre.” Majd így folytatta: „Amit a holnapi útban keresünk, az valóban a kulcs földi létünk jövőjéhez. Kiterjesztjük az emberi elmét. Kiterjesztjük ezt az Isten adta elmét, és kinyújtjuk ezt az Isten adta kezét a legvégső határáig, és ezáltal az egész emberiség gyarapodni fog. ... Amit elértünk, amint Neil Armstrong kilép a Holdra, egy egészen új lépés lesz az emberi evolúcióban.” Ez utóbbi szavak nyomán pár nappal később Vízöntő – írja Mailer – el is gondolkodott Armstrong híres mondásának – „Kis lépés ez ...” – eredetéről. Von Brauntól idéz a kötet egy kulcsmondatot az egész program sarkalatos törvényéről is: „Az ideális a száz százalékos titoktartás lenne, és mindaz a pénz, amelyre szükségünk van. Amikor a Kreml ballisztikus lövedékeket akar, azt mondja a tudósoknak, hogy tartsák a tervet, és nem érdekli a hírverés. Itt ... a képviselőknek hinniük kell abban, amit csinálunk, de ez addig nem történik meg, amíg a közvélemény nem hisz bennünk.”

Mailer történetmondását a kötet rengeteg idézettel, interjúk, nyilatkozatok, sajtóban megjelent cikkek részleteivel, a repülési naplóból, s szintúgy szakértők kommentárjaiból vett részletekkel és egyéb tényanyagokkal teszi az Apollo-11 küldetésének még pontosabb és részletesebb krónikájává. Visszaulva az USA űrprogramjának gyökereire, olvashatjuk egyebek közt, hogy von Braun a texasi Fort Blissbe került, ahol már működött a Hermes projekt, amelynek keretében rendbehozták és összeszerelték a német raktárból elhozott rakétákat. A floridai Canaveral-fokon újonnan megalapított nagy hatótávolságú gyakorló-bázisról elsőként egy Bumper V-2-t indítottak. Ez volt az első kétlépcsős rakéta, amely a V-2 és a WAC Corporal rakéta összeépítéséből jött létre, s az első ember alkotta tárgy, amely kilépett az űrbe.

Az idézetek közt szerepel Richard Nixon értékelése: „A teremtés óta ez a világtörténelem legjelentősebb hete (a U. S. S. Hornet hadihajó mentőcsapata a küldetés 8. napja, 18. perce 18. másodpercében erősítette meg a sikeres vízre szállást), mert a történetek eredményeként a világ örökre kitágult.” Jó, mondhatjuk, így kell beszélnie egy politikusnak, hogy növelje országát teljesítményének tekintélyét. Ám az amerikai televíziós újságírás egyik legnagyobbja, Walter Cronkite is ekként fogalmazta meg a közmegítélést az indulás napján: „Azt hiszem, ez a nap szolgált életünk legnagyobb történetével ... Hírt adtunk a II. világháborúról ... és az azóta bekövetkezett konfliktusokról, az államfők változásáról. De nem hiszem, hogy ezzel bármi is felérne ...

S hogy mi tette mindezt lehetővé, micsoda technikai teljesítmények szárnyán teljesült az Apollo-11 hősiesség útja és történelmi küldetése, arról is a részletek, tények, adatok, s nem utolsósorban a dokumentációértékű képek gazdag tárházát találjuk e kötetben.

Dr. Osman Péter

Rostás Péter: Mágnások lakberendezője. A Friedrich Otto Schmidt lakberendezőház története (1858–1918). Geopen, 2010; ISBN: 978-963-9973-10-7

„Ha majd először jobb székeken ülünk, akkor fogunk jobb emberekké is válni.” / „Az iparban megjelenő modern művészet osztálykérdés. Ez a döntő.” / „Öreg bútorok és fiatal idegességek – ez a modern.” / „Az igazsággal, legyen akár többszáz éves is, erősebb a kapcsolatunk, mint a hazugsággal, amely mellettünk jár” – Mottók a könyvből.

Rostás Péter e műve nagyon alapos, szakszerű kutatómunka eredményeinek igen magvas, tanulságos feldolgozása. Címe szerint egy nagynevű cég pályájának és komoly kulturális jelentőséggel is bíró tevékenységének története, s valóban ez is áll a szerző történetírásának és ahhoz kapcsolódó elemzéseinek és értékeléseinek fókuszában. Ennek révén viszont mélyreható betekintést kapunk abba a társadalmi, gazdasági és kulturális környezetbe, amelyben a cég működött, s amelyben meg kellett találnia a vevőket a maga különleges termékeire és szolgáltatásaira. S mielőtt itt az „alapos” és a „szakszerű” jelző bárki számára is a „száraz”, netán a „túlzottan elvont” (magyarán, a laikus számára unalmas) szinonimájaként érződne, emeljük ki, hogy a robusztus album több érdeklődési kör nézőpontjából is kiemelkedően érdekes ismeretanyaggal szolgál. Szintúgy azt is, hogy több mint 700 képet tartalmazó illusztrációs anyagával a bútor- és az enteriőrművészet egy nagyon is meghatározó jelentőségű korszakában született alkotások bámulatos, csodálatosan gazdag és sokszínű képtára.

Igazából maga a korszak, amelyet e kötet áttekint, s még inkább annak második fele volt igen nagy jelentőségű az akkor végbement fejlődésnek köszönhetően, s az ebből adódó lehetőségek meglovagolása tette meghatározó fontosságúvá a bútor- és az enteriőrművészet e fejlődési szakaszát. E korszak második fele hozta el a modern kor első – és valószínűleg egyben utolsó – egységes, nagy művészeti stílusának, a szecessziónak a kibontakozását és diadalmenetét. Annak híveit új hit lelkesítette: a remény, hogy a születőben lévő nagyipar, s mindaz a modernség, amelyet attól reméltek, aranykort képes hozni, hogy a születőben lévő Gólem az emberiség szorgos, engedelmes, hasznos szolgálja lesz. A szecesszió e lelkesültségben tudatosan törekedett arra, hogy a tárgyalakítást a hétköznapi életminőségének javítása szolgálatába állítsa. Arra, hogy a kialakítás növelje a tárgy értékét, a tárgy büszkén hirdesse az értékét, s mindezekkel iparrá tegye a szép, hasznos, művészen igényes tárgyak termelését, s kíváncsi életminőségé azok használatát. Az ezt követő art decóban még ennek visszfénye csillogott a modern technika szellemiségének hangsúlyozásával, a további stílusokban azonban már megjelent a zavarodottság, a kiábrándultság és a döbbenet annak felismerése nyomán, hogy az ember a modern nagyiparban és az arra támaszkodó viszonyokban nem a remélt jótétet teremtette magának, hanem nehezen – talán egyáltalán nem – domesztikálható fenevadat.

Az itt leírt korszakban azonban még messze nem ez utóbbiaknál tartunk. Valószínűleg nem nagy túlzás azt mondani, hogy itt a maga nemében korszakalkotó fejlődés megy végbe, amelynek lényege, hogy új társadalmi rétegek zárkóznak fel a luxusipar e szegmenseinek, a bútor- és az enteriőrművészet fogyasztói közé, s megindul az a folyamat, amely a későbbiek-

ben az ipari formatervezés a nagyipari alkalmazása révén elviszi az alkalmazott művészetet a társadalom mind szélesebb köreihez. E folyamatnak két alapvető mozgatója volt: egyrészt az új közönségben fel kell kelteni az érdeklődést e luxustermékek iránt, másrészt a magabiztos bátorságot, hogy merhetik azokat maguknak is igényelni, hogy megmutathatják általuk (is) gazdasági és társadalmi felemelkedésüket. Ezt is nyomon követhetjük a Friedrich Otto Schmidt Lakberendezőház története révén.

A szerzőnek nagyon erős szakmai alapja van ahhoz, hogy fölünyes biztonsággal kezelje témáját: művészettörténész, a cég történetét és tevékenységét dokumentáló archívum igen jelentős hányadát őrző Kiscelli Múzeum igazgatója és bútorgyűjteményének kurátora. Könyve tanúsítja, hogy minden bizonnyal hibátlanul alapos kutatómunkát végzett a Friedrich Otto Schmidt lakberendezőház (a továbbiakban: Schmidt-ház) történetének, valamint alkotó- és üzleti tevékenységének feltárására. Így biztosak lehetünk, hogy kultúr-, művészet-, társadalom- és gazdaságtörténeti részletekben bővelkedő ismertetése szakmailag helytálló, hiteles áttekintést és információkat nyújt. Műve egyúttal kiváló forrásmunka: Rostás utal rá, hogy azt a tudományos dolgozat igényével írta, s ez egyértelműen meg is mutatkozik az egész tárgyalásmódban. Alaposságát jelzi az is, hogy a szöveget kiegészítő hatalmas jegyzetanyag 1164 tételből áll.

A könyvnek itt a gazdasági nézőpontú olvasatát emeljük ki, amely önmagában is igen figyelemreméltó. Amint olvasható, a Schmidt-ház az Osztrák–Magyar Monarchia egyik legjelentősebb enteriőr- és iparművészeti vállalkozása volt, s tevékenységének számottevő hányada kötődött Magyarországhoz. Különösen érdekessé teszi, hogy – amint arra fentebb már utaltunk – a benne leírt időszakban, főként annak második felében ment végbe az ipar- és gazdaságfejlődésnek az a szakasza, amely létrehozta a kifejezetten az ipar számára alkotó formatervezést, és a modern ipari termelés egyik fontos eszközszerévé, a termékfejlesztés fontos eszközévé tette azt, és új piaci szegmenseket teremtett a formatervezett termékek kínálatának és az irántuk megnyilvánuló keresletnek a létrehozásával. Megmutatkozik ez a Schmidt-ház tevékenységében is. A könyv – valójában gazdagon illusztrált album – dokumentációértékű ismertetéseket és képanyagot közöl a cég bútor- és enteriőrművészeti alkotásairól és termékeiről. Ezek jelentős részében már megjelennek a későbbi, nagyüzemileg gyártott bútorok és egyéb lakberendezési termékek előképei, prototípusai.

A Geopen ismertetője írja, hogy „Abban a korszakban, amikor a lakberendezés ügye szenvedélyes 'hitviták' tárgya és világnézeti kérdés lett, a Friedrich Otto Schmidt cég által kínált történeti és modern stílusegyveleg a született és a pénzarisztokraták rétegének volt önkifejezési, önreprezentációs eszköze.” Rostás érzékletesen, példák és tendenciák felvonultatásával mutat rá, hogy e 'hitviták' valójában nagyon is evilági törekvések ütközései voltak, jelesen a körül dúltak, hogy kik tudják meghódítani maguknak a lehetséges vevőközönséget – magyarán, a piacért ment a harc. Magáról a 'hadszíntérről' így idézi egyebek közt Fritz Minkusnak, az Osztrák Művészeti és Iparmúzeum vezetéséhez szorosan kapcsolódó szakírónak 1901-ben közreadott elemzését: „Az osztrák ipart a hagyományosan meglévő ver-

senyképessége elvesztése fenyegette, mert fenyegető volt, hogy az arisztokrácia és a körülötte csoportosuló osztályok, röviden a hangadó körök, látva a hazai kézművesség művészeti visszamaradottságát, fokozatosan hozzászoknak ahhoz, hogy iparművészeti szükségleteiket külföldi piacokon elégítsék ki, elsősorban Angliában. ... Azokat a bútorokat, amelyeket az új társadalmi szokások, illetve az élet praktikus oldala, a ház gyakorlati funkciókat szolgáló helyiségei, mint a könyvtár és a dolgozószoba berendezése megkövetelt, a kandalló előtti fotelek, a könnyen mozgatható tea- és játékasztalkák, valamint a télikertek és parkok gyékénybútorai, Angliából hozatták be, mert a hazai ipar semmi használhatót nem tudott kínálni, ráadásul az angol bútor anyagminőségben és kidolgozásban összehasonlíthatatlanul jobb volt a hazainál.”

A könyv élénk tárja a bécsi Secession művészeti csoportnak és az Osztrák Művészeti és Iparmúzeumnak a vásárlói hajlandóságot is erőteljesen befolyásoló művészeti ízlés feletti uralomért folytatott harcát is. Mindezekben a hadjáratokban jeleskedett – a maga érdekkörében – nagyon sikeresen a Schmidt-ház is, sikerének két fő forrása pedig a módszeres kapcsolatépités, valamint a hasonlóképpen módszeres termékfejlesztés volt. Aki pedig ebben és Rostás sok megállapításában azt véli felfedezni, hogy a cég kiválóan alkalmazta és hasznosította azt, amit ma marketing-szemléletmódnak és arra épülő üzleti stratégiának nevezünk, az cseppet sem téved. Ez is egy jó példa arra, hogy a tudás, a sikerre vezető gyakorlat – technika – nem azzal születik meg, hogy nevesítik, hanem hogy eredményesen alkalmazásba veszik. Elvégre a Schmidt-ház számos itt látható alkotásában is már megtestesül az ipari formatervezés anélkül, hogy annak idején használták volna ezt a fogalmat.

Szakmai érdekességgént, közbevetőleg emeljük itt ki a következőket: az Osztrák Művészeti és Iparmúzeum vezetését 1897-ben vette át Arthur von Scala, aki addig az 1873-as bécsi világkiállítás nyomán 1875-ben életre hívott Osztrák Kereskedelmi Múzeum vezetője volt. Amint olvasható, ez utóbbi elsősorban piacszervező, kiállításrendező, információs és közvetítő irodaként működött. Másolatokat és olyan eredeti darabokat is árusított, amelyeket másolás céljából vettek meg Londonban. A közönség és az iparosok ízlésének formálásában a másolás és az előállított darabok értékesítésének megszervezése mellett előadások tartásával is részt vett. Mindez kétségtávolan igen modern és hasznos szerepkör volt. A Schmidt-ház is az ügyfelei közé tartozott, a raktárkönyvek alapján tudjuk, hogy már 1889-től vásároltak tőlük modelleket.

Visszatérve történetének fő vonalához, a cég az arisztokratákkal és a nagypolgárokkal kialakított szoros, bensőséges üzleti kapcsolatokra építette tevékenységét. Ezt az üzletpolitikát követte Magyarországon is, így jutott el oda, hogy – amint arról részletes képet kapunk – az egyik legfontosabb szerepet játszotta a századforduló körül, és azt követően a magyarországi késő historizmus kastélyainak és budapesti városi palotáinak berendezésében. (Közbevetőleg jegyezzük meg, szakmai érdekességgént, hogy e munkái jelentős részben a fennmaradt pénzügyi kimutatásokból követhetők.) Nyilvánvaló, hogy ezt csak úgy érthette el, hogy megrendelői mindig elégedettek voltak szolgálataival. Az eredmény pedig kiválóan

megmutatkozik Rostás történetírásában: a cég az 1880-as évek végétől Bubics Zsigmond püspök megrendelésére végezte a kassai püspöki palota berendezésének megújítását. Ehhez mai szemmel nézve is modernnek ható bútorokat is terveztek.

Bubics püspök ajánlotta be Max Schmidtet a 120 szobás fertődi Esterházy-kastély hat éven át tartó restaurálásának elvégzésére, amelyet ő visszaemlékezéseiben élete mestermunkájának nevezett, s elmondása szerint ezért jött Magyarországra, ahol le is telepedett. Az Esterházy-hitbizomány zárgondnokaként is működő püspök bízta meg a Schmidt-házat a majorátus ingatlanainak több mint tíz éven át tartó felújítási és berendezési munkáinak elvégzésével, s ennek során részt vettek a pottendorfi várkastély, a lékai vár, a kismartoni kastély és hercegi vasúti váróterem (!), a budai Tárnok utcai Esterházy-palota felújításában és berendezésében is. A Bubics-kapcsolat hozta meg a megbízást a temesvári püspöki palota berendezésére is. Rostás az Esterházy-megbízások közvetlen hasznaként emeli ki azt is, hogy azok hatására bővült a cég modellválasztéka.

A Schmidt-háznak más magyarországi munkái is voltak. Max Schmidt tervezte, s cége kivitelezte Budapesten a Wodianer-palota belsőépítészeti kialakítását, s ugyanebben az időben vettek részt a budai Emmer-palota berendezésében. Ez utóbbinál olvashatjuk, hogy a lépcsőházban ma is meglévő eozinmázás kandalló a formája alapján a Zsolnay gyárnak tulajdonítható, amelyet méltán nevezhetünk a korabeli honi ipar egyik zászlóshajójának.

Munkáik, elsősorban az Esterházyaktól elnyert megbízás, valamint a magyar történeti és iparművészeti közéletben fontos szerepet játszó Bubics püspök révén a cég bekapcsolódott a magyarországi kiállítási életbe, és 1898-ban visszatért az osztrák iparművészeti kiállításokra is. Hírnevének öregbítésében nagyon hatásos eszközül szolgált részvétele a magyarországi millenniumi kiállításon, amelyen a fertődi Esterházy-kastély bizonyos szobáinak másolatával, az ún. Esterházy-szobasorral szerepelt.

A cégnek a könyvben 1918-ig követett története természetesen nagyon sok további tanulsággal, érdekességgel szolgál. Az 1870-es évekkel kezdődő időszak Magyarország gazdasági aranykora volt. Nyilvánvalóan ezzel vág össze, hogy – amint sok egyéb közt Rostás elmondja – a magyar úri közönség az 1890-től kezdődő két és fél évtizedben roppant nagy piacot jelentett a luxusipar, az előkelő lakberendezést kínálók számára, s a Schmidt-ház itt őket célozta meg. Max Schmidt, azaz immár Schmidt Miksa 1894-ben kárpitos iparüzési engedélyt váltott ki Budapesten, s vélhetően 1902-ben nagyszabású boltot nyitott a Lipót körúton, Weiss Bertold (Weiss Manfred bátyja) bérházában. A Schmidt-ház kitűnő manőverező tehetségét bizonyítja az is, hogyan fogták ki a szelet a protekcionista és nacionalista magyar iparművészeti élet éppen őket támadó hangadóinak vitorlájából: látványosan bekapcsolódtak egy hazafias megmozdulásba, a Vörösmarty Mihály születési évfordulója alkalmából a szobrának felállítására indított gyűjtőakcióba. Igen elmés fogás volt ebben, hogy Schmidt Miksa, azon túl, hogy adakozott a szoboralap javára, 1901. február 16-án megnyitott kiállításán egy teljesen berendezett „magyar főúri lakást” mutatott be, amelynek megtekintéséért 2 koronás belépődíjat szedett – e külön belépődíj a közönség szemében

minden bizonnyal erőteljesen felértékelte e bemutatót –, és az ebből befolyt összeget szintén az emlékmű javára ajánlotta fel.

1903 tavaszán Schmidték főszerepet játszottak a Magyar Iparművészeti Társulat lakberendezési kiállításán az Iparművészeti Múzeumban. Bécsen kívül itt, a múzeum középudvarában kialakított négyszobás lakástárlaton mutatkozott be első alkalommal a cég modern lakberendezési kínálata.

Rostás elmondja, hogy körülbelül 1903-ra tehető annak az időpontja, hogy Schmidt Miksa Magyarországra költözött. Habár a bécsi cég továbbra is az ő tulajdona maradt, és továbbra is az övé volt a döntő szó az üzletmenetet érintő kérdésekben, ideje nagy részét ettől kezdve a magyar fővárosban töltötte, és – ami a mi szempontunkból ennél is lényegesebb – az itteni iparművészeti közéletnek lett részese. Ettől kezdve Budapesten bővült a cég modern modellrepertoárja. Magyar tervezőket vontak be új modellek kifejlesztésére, és velük együttműködve vettek részt kiállításokon, s teljesítettek különféle megrendeléseket. A Magyarországon való megtelepülés indítékai között igen figyelemreméltó, hogy ezzel egy igen komoly akadályt tudtak elhárítani itteni gazdasági térnyerésük útjából: ez volt a leghatékonyabb módja, hogy a maguk tekintetében leszereljék a hazai iparművészeti közélet patrióta indíttatású, s ezért – főleg az osztrák – ipari, szellemi és művészeti importtal szemben ellenséges magatartását, amely az állami megrendeléseknek a hazai cégekre való korlátozásában is megnyilvánult.

Végezetül nem hagyható említetlenül, hogy a könyv jelentős hányada színes, élvezetes olvasmányként is gyönyörködttet (s ha már ezt a szót használtuk, említsük ismét felsőfokú dicséretet érdemlő, bámulatos képanyagát). S érdekes kérdésekre vezet végiggondolni, vajon mi lehet annak az oka, hogy a mai Magyarországon az üzleti életnek a nagyközönség előtt megmutatkozó nyilvánosságában vagy tényleg nem jelenik meg ilyen szolgáltatásokat kínáló cég, vagy pedig rendkívül alacsonyan tartja a profilját.

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

SAMPLING IN HUNGARIAN COPYRIGHT LAW

Gergely Békés – Péter Mezei

In the study a rather complex problem of copyright is examined – digital sampling, which has been a decisive element of technology in musical entertainment for decades. Literature on sampling in Hungarian jurisprudence is poor, and there was absolutely no case published until 2010, when a great star of American music, Christina Aguilera sampled a song of a Hungarian singer, Kati Kovács in her new CD. The authors analyse the assessment of sampling in Hungarian copyright from the aspect of property rights, free use and personal rights.

COPYRIGHT RELOADED

Dr Anett Pogácsás

Reading different thoughts on the development of the system of copyright law one may realise that nowadays we pay less attention to authors themselves. Existence of the technical development is a matter of fact, which apparently requires confirmation and change of copyright law, and the industries connecting to it will also show a fundamental transformation. During this process it would be a huge mistake to forget about the authors.

DIGITAL LIBRARIES IN EUROPE – FROM COPYRIGHT ASPECT

Viola Veréb

The purpose of this article is to present a number of issues on European digital libraries highlighted by the European Union. The document identifies three important areas which have to be dealt with as priorities: the digital preservation of content (including web-harvesting) and the different solutions to the issues of orphan and out-of-print works.

FRENCH ECHO OF THE GOOGLE JUDGEMENT

Dr Sándor Vida

ECJ's judgement rendered in the French Google cases (C-236-238/08) was reported by Lendvai in this review. The present article is built upon a comparison of this former report with that of Professor Bonet published in France. But other opinions of French authors are also quoted and analysed like those of Lucas, Soutoul and Bresson, Manara, Brunot, Grynbaum etc. The present article is arranged in two main groups of questions, in conformity with ECJ's judgement: a) trademark infringement, b) liability of service providers in electronic commerce. Majority of the French authors focus on the trademark aspects of the case.

SOMMAIRE

<i>Gergely Békés – Péter Mezei</i>	Approche à l'égard de l'échantillonnage dans le droit d'auteur hongrois	5
<i>Dr Anett Pogácsás</i>	Droit d'auteur rechargé	33
<i>Viola Veréb</i>	Les bibliothèques numériques en Europe du point de vue du droit d'auteur	41
<i>Dr Sándor Vida</i>	Résonance du jugement rendu sur Google en France	65
<i>Forum</i>	Violation du droit d'auteur sur l'internet. Commentaires sur l'article de Gabriella Kovács intitulé „La lutte contre les téléchargements illégaux continue”	74
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	77
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur		104
Revue des livres et périodiques		130
Summaries		143

INHALT

<i>Gergely Békés – Péter Mezei</i>	Die Beurteilung des Samplings im ungarischen Urheberrecht	5
<i>Dr. Anett Pogácsás</i>	Urheberrecht wieder geladen	33
<i>Viola Veréb</i>	Digitale Bibliotheken in Europa – unter dem Aspekt des Urheberrechts	41
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Der Widerhall des Google-Urteils in Frankreich	65
<i>Forum</i>	Urheberrechtliche Rechtsverletzung im Internet: Bemerkung zum Artikel „Der Kampf gegen die illegalen Abladungen dauert an“ von Gabriella Kovács	74
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	77
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		104
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		130
Summaries		143

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, az Európai jogi figyelő, a Technikatörténet vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetlegesen két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A szövegszerkesztővel, lehetőleg Rich Text formátumban készült kéziratokat mágneslemezen vagy e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10-15 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. Az irodalomjegyzékben, hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Magyar Szabadalmi Hivatal, 1370 Budapest 5, Pf. 552, Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hpo.hu, anna.manyoki@hpo.hu, tel.: 474 5554, fax: 474 5555).